

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GRØNVALD NIELSEN

MINDER
FRA 43 ÅR I
FOLKEHØJSKOLEN

H. HAGERUPS FORLAG ♦ KØBENHAVN

MINDER
FRA
43 ÅR I FOLKEHØJSKOLEN

Arinvald Nielsen
2

GRØNVALD NIELSEN

MINDER

FRA

43 ÅR I FOLKEHØJSKOLEN

KJØBENHAVN
H. HAGERUPS FORLAG

1927

TILEGNET

MIN GAMLE TROFASTE VEN

KLAUS BERNTSEN

FRA bondestuen til ministerbordet
Du vandred frem som i et æventyr,
og Christen Kold Dig lærte trylleordet,
som åbner hjerter, ingen fare skyr,
det blev og er endnu dit bedste våben,
den skarpe klinge i en ærlig dyst,
som aldrig blev til hakken eller råben,
og ingen bitter brod i andres bryst.

Smukt stod Du under skyttesagens fane
som leder for den friske ungdomshær,
og på den frie børneskoles bane
fik mangen stridsmand Dig så kær, så kær.
I skolens blad, ved møder og på tinge,
Du talte deres sag med muntert sind.
Højskolens ånd — det var den brede vinge,
som løfted Dig mod idealets tind.

Hvad skønt vi drømte, da vort land blev såret
og sønderrevet under voldsmands færd,
Du i et trofast hjerte smukt har båret
og glemte ej, hvad denne drøm var værd.
Den gav Dig varme under alt dit virke,
Du gode, fromme, danske, kristne mand,
der søgte ind i folkets gamle kirke
på vejen op mod evighedens land. —

EN oktoberdag 1883 meldte jeg mig på Københavns højskole, Chr. Winthersvej 25, for at blive forstander Falkenstjernes medhjælper. Han og hans hustru tog såre vel imod mig, og jeg fik mit værelse anvist. Lige nedenfor, tæt ind til højskolens have, gled Korsørtoget forbi mange gange hvert døgn, og da Frederiksberg station lå nær herved, så fløjtede toget en 10—12 gange hver nat ud for skolen. Dette havde til følge, at jeg sov dårligt de to første nætter, men senere voldte det mig aldrig nogen indskrænkning i nattesøvnen. I de unge år værner man sig jo hurtigt til den slags.

Efter morgenkaffen den følgende dag, som var en Søndag, gik jeg en tur hen gennem den nærliggende Søndermark, Frederiksberg have og kirkegård. Hjemme på de »Fynske Alper« havde jeg levet meget sammen med »Aladdin«, »Hakon jarl hin rige«, »Baldur hin gode« samt »Aksel og Valborg«. Vilhelm Birkedal fængslede mig meget stærkt, når han fortalte for os om sine besøg hos Oehlenschläger og om, hvor stærkt dennes digtersol lyste over ham og hans venner i ungdommens dage. Ja — Birkedal blev den, der først viste mig omkring i Oehlenschlägers digtning, lige som bondemanden N. J. Termansen før nogen anden fik mig slået i gang med læsningen af Søren Kierkegaards skrifter.

Det var så festligt at vandre rundt i Søndermarken, hvor den store digter har leget og drømt. Jeg sad lidt på en bænk ud for slottet og var glad ved at kunne erindre linjerne:

»Aldrig en skov jeg så yndig har funden,
 kær for mit hjerte som Søndermarkslunden,
 aldrig et tag
 huldt majestætisk og skønt for mit øje
 som Frederiksberg med de lysgule fløje
 på en forfriskende midsommerdag.«

Jeg mødte digteren C. Hostrup, som den gang boede på Chr. Winthervej, fem minutters gang fra højskolen. Det sås let, at han var en udmærket fodgænger. Han sagde også en gang: »Jeg egnede mig i grunden bedst til at være landpost.« Når han straks fik mig til at tænke på Birkedals fodture forbi mit barndomshjem på Krumstrup mølle, så var det, fordi de begge lagde så lidt mærke til mennesker, som de mødte. Deres romantiske digterøjne søgte langt ud i det fjerne.

Nu gik jeg hen til Frederiksberg kirke og så mindetavlen, der er indsat på stedet, hvor digteren blev konfirmeret. Dernæst til hans grav. Den gang stod det gamle, smukke træ lige ved gangen, som fører forbi gravstenen. Der var en bænk rundt om dets stamme. Hvor gjorde det mig ondt, da jeg for nogle år siden kom og så, at træet var fældet og bænken borte. Jeg syntes, at menneskenes børn havde øvet helligbrøde. Her havde jeg jo siddet en aftenstund med min unge hustru og set hendes varme, taknemlige smil, da jeg læste for hende Fiskerkonens sang: »På stranden står de grønne træer«, denne fine perle, hvori et helt menneskeliv så inderligt males med de jævreste ord.

Men afsted til Vartov. Klokkeren går til 10.

Her så jeg da og hørte Carl Joakim Brandt første gang, og jeg mødte med store forventninger. Under hele min skolegang i barndommens dage brugte vi hans »Bibelsk billedbog«, og vi var meget optaget af billederne, som der fandtes et af på hvert blad. Det var ret en bog

for børn. Hans indledningsdigt: »Kommer små med kinden rød« blev sunget så tidt, at vi kunde det meste udenad. Vi blev ogsaa fortrolige med: »Hvem er den drot med ære, som drager mod Davids by«. Og det kan ellers nok være, at der var højt humør i skolestuen, når vi brød på med: »Syng nu, gutter små om en viking ud af vælten«, visen om Peter Tordenskjold. Jørgen Pedersen, vor lærer, vilde ogsaa så gerne, at vi tidt sluttede dagen med: »Klokken slår, tiden går«.

Brandts: »Blomster i vår« havde jeg hørt ved mange foredragsmøder omkring i landet, ofte sunget med trykfejlen i Morten Eskesens sangbog: »Rejser Du stærk Dig fra kæmpe til dværg« — som en talrig forsamling godt kunde give med stor andagt. —

Både på Vejstrup og Askov højskoler hørte sådanne fædrelandshistoriske sange som »Udi de dybe dale for Norden under ø« og »Frem bønder, frem på valen« til de ved historieundervisningen mest brugte. Som ung højskolelærer hentede jeg mange guldkorn i hans historiske skrifter og fine gengivelse af de gamle legender.

Jeg blev så vist ikke skuffet. Tvært imod. Hvor var det festligt i det gamle, minderige Vartov Søndag efter Søndag at se og høre denne i ordets bedste betydning fine mand. Hele hans personlighed syntes opvarmet og gennemskinnat af lyset fra det høje. Og så ombrustes jo forkyndelsen af den gribende salmesang, som vel nok endnu efter Grundtvigs død var Danmarks bedste. Ja, her skulde de have været med de mange tillukkede, forsigtige jyske bønder, som sidder i vore sogne- og valgmenigheder, ængstelige for at lukke sig op og give sig helt hen i den lovsang, som har så stor en missionerende magt over ungdommen.

Kun én gang besøgte jeg pastor Brandt i hans hjem. Da talte vi næsten udelukkende om højskolesagen og København. Vi var godt enige om, at Grundtvig havde forstået

bedre end alle andre i sin tid, hvad der er kærnen i et ungt menneske. — De københavnske arbejdere, hvorfra vi ude på Chr. Winthersvej især skulde hente lærlinge, syntes jeg, at denne præstemand kendte mindre til. Men hvor var han dog dejlig dansk! Han havde så klart et øje for, hvad der møder os i sagnene og vort folks historie af kraft, kærlighed og sædelig renhed.

Ja, hvor var de gamle grundtvigianere dog dejlig danske! —

Så lærte han mig også noget ret menneskeligt, nemlig at skrive til Tyskland efter et par galoscher med skafter. Nu kan man købe den slags i Frederiksberggade, men den gang kunde de ikke fåes i Danmark. De er for tunge til lange gåture, men udmærkede, når Brandt skulde rundt på sygebesøg, og gaden var sølet, eller for mig på regnfulde efterårsdage. De har friet mig for megen forkølelse. Fødderne er altid varme og tørre, og man snavser ikke til i folks pæne stuer. Endvidere kan de fremkalde muntre smil hos mange mennesker på jernbanestationerne. Og det er jo godt at blive årsag til lidt glæde.

En Søndag hver måned prædikede C. Hostrup i højskolens forsamlingsal, og på ét bestemt område i alt fald fik dette større betydning for mig end Vartov. Det var i disse år, at jeg hørte og læste Georg Brandes, og igennem Hostrups vidnesbyrd om »Opstandelsen og Livet« blev det så mærkelig klart for mig, at Grundtvig pløjede meget dybere og så langt længere end Brandes. Det var jo de to poler, hvorom livet drejede sig for mit slægtled.

Det har vist været en lykke for mig i de unge dage, at de tre præster, som stærkest fængslede mig: Birkedal, Brandt og Hostrup, havde digtereavner. Derved blev de i stand til over for folk af min støbning at tegne et så sanddru og levende billede af det evige, at vi, som så det, aldrig senere har kunnet glemme det. —

Samme Dags eftermiddag gik jeg ned i Tordenskjolds-

gade for at besøge ægteparret Kirsten og Johan Nielsen Johansen, der også rejste fra Vejstrup til København i året 1883. Det var to mennesker, som jeg på Vejstrup højskole og i egnens ungdomskreds var kommen til at holde grumme meget af. Johan var sønnesøn af den nidkære lægprædikant i den gudelige vækkelsestid Johan Nielsen fra Skårupøre, som blev mange mennesker til trøst og glæde og en pryd for Guds menighed. Æblet var i dette Tilfælde falden ret nær ved stammen, skønt Johan Nielsen aldrig gav sig af med at tale eller skrive offentligt. Han havde været elev på Testrup højskole hos Nørregård og Båge og tjent som karl i 3 år hos de elskelige præstefolk R. Petersen og hustru, Vejstrup valgmenighed. En livlig natur, altid meget arbejdsom. Kirsten Larsen var en datter fra den store gård Nøjsomhed, ikke langt fra Vejstrup, og med Fynboernes adræthed i retning af tilnavne blev hun altid mellem os unge kaldt Kirsten Nøjsomhed. Det var forældrene meget imod, at deres velvoksne, smukke pige skulde have den ubemidlede Johan Nielsen; men de tog dog alligevel godt imod ham, da han kom for at bede om hendes hånd. —

Iblandt de unge, som jeg kendte, gik det altid sådan, at når en rig pige trolovede sig med en fattig karl, så blev de mand og kone. Derimod sveg den rige karl sommetider sin fattige kæreste og giftede sig med en skifertækket gård og en velspækket sparekassebog for så senere at slå sig på snapsene, »mættede sit mod i det vilde jag og kendte sig mindre dag for dag«. Det kom vel af, som Hostrup plejede at sige, at mandfolkene ved ikke altid, om det er hjertet, der banker, eller maven, der rumler.

Kirsten blev en stilsfærdig, dygtig og god husmoder. De drev en viktualiehandel i Tordenskjoldsgade, og det gik meget godt, men de længtes stadig efter bondelandet, og 1888 overtog de et maltgøreri hjemme i Vejstrup. De havde 13 børn, hvoraf 9 lever. De 4 første fødtes i København.

Af disse lever kun Marie, som er gift med højskolelærer Faurby Stengaard.

Om søndagene besøgte jeg ofte Kirsten og Johan, og da levede vi i fællesskab højt på de fælles minder fra vort rige ungdomsliv i Vejstrup. Det blev derfor en glædesdag for mig, da datteren Elna mødte her på Vestbirk højskole som elev. Kirsten døde 1918. Og ak — hvor lidt har jeg dog fået betalt af min taknemlighedsgæld til de to fromme, hjertensgode mennesker, med hvem jeg delte så mange rige timer, og som så tidt har opmuntret og varmet mig derinde i den for os alle tre altid fremmede, store by.

De dage, som stod til min rådighed før vinterskolens begyndelse, anvendte jeg på samlinger og musæer. Jeg vidste nemlig, at det vilde falde i min lod at være vejleder for eleverne under besøgene på disse steder. Når jeg begyndte i Frederiksborg, skyldtes det Hauchs smukke digt, hvis første vers lå så klart i erindringen:

»Dejlige slot med de glimtende fløje,
aldrig i Norden din lige man så.
Issen Du strakte mod himlen den høje,
foden Du vasked i bølgen den blå.«

Derefter gik vejen til Thorvaldsens, oldnordisk og etnografisk musæum samt den kongelige malerisamling. Det var nogle værdifulde dage for mig selv, og nogen betydning fik de vel da også nok for mine lærlinge senere.

Den 2. November åbnedes vinterskolen. Der var mødt lidt over 20, og det var jo efter omstændighederne ganske godt; men ingen af dem kunde kaldes ægte københavnere. Nogle enkelte var ganske vist unge håndværkere fra hovedstaden, men de var indvandrede ude fra bondelandet og lignede ganske eleverne rundt omkring fra de forskellige landsdele. Da jeg fik fat på undervisningen, kunde jeg ikke

mærke nogen væsentlig forskel på dette skolehold og så et hold i Vejstrup. Dog var der i de 3 år vistnok et større procenttal af dem, som vi kalder de fremmelige. De vilde have lidt udbytte af København med det samme, og de var også ganske naturlig bleven stærkere tiltalt af de foredrag, som Falkenstjerne rejste Danmark rundt med, end nybegynderne. Vel blev de ikke senere allesammen landskendte som billedhuggeren Hansen-Jacobsen fra Vejen, men mange af dem gled dog senere ind i indflydelsesrige stillinger i deres hjemegn. Adskillige har senere glædet mig ved at sende en søn eller datter her til Vestbirk. —

Jeg tænkte ofte på, at det vilde blive vanskeligt for os med de unge så nær ved den store byes mange fristelser, men det gik langt bedre, end jeg havde troet. Der var i min tid kun én elev, som voldte os bryderi. Men så gik jeg ned ved gangdøren en nat kl. 2; da var jeg lige bleven færdig med min forberedelse til næste dag, og her stod han og lukkede sig ind med en af skolens nøgler, som han på en snedig måde havde fået fat i. Så tog jeg nøglen fra ham og bad ham komme op på mit værelse den følgende dag. Det gjorde han. Vi talte længe sammen, og han kom flere gange senere. Jeg tror ikke, at han nogensinde tiere var »ude paa livet«. Selv sagde han, at han hos os blev hjulpen til rette. Gid det var så vel! Adskilligt tyder på, at han talte sandt, blandt andet dette, at han siden den gang har været en stilfærdig slider hjemme i landsbyen, som aldrig savnes ved foredragene i samlingshuset eller når noget godt skal fremmes i egnen. Alle giver ham det bedste skudsmål, når jeg med års mellemrum kommer der som ordfører.

Hver morgen havde jeg en times gymnastik med hele selskabet før kaffen, og det var vi alle glade ved. På skolen fik jeg flere undervisningstimer, end jeg havde haft i Vejstrup — og mindre løn. Sidstnævnte måtte nemlig rette sig

efter elevtallet, og dette blev aldrig ret stort, så jeg måtte ligesom Falkenstjerne se at tjene noget ved siden af. Jeg sendte referater fra møder og små artikler til »Sorø Amtstidende« og et par andre blade. Helbredet var strålende, jeg kendte næsten aldrig til træthed.

Der blev også tid til en teateraften hver uge. Jeg måtte nøjes med billigste plads, oppe i »Svinestien«, som man sagde, men hvorfra man meget godt kunde se og høre alt. Uden nogensinde at bilde mig selv ind, at jeg besad skuespillertalent og skulde efterligne, så har dog disse aftener haft megen betydning for mine oplæsningstimer her hjemme gennem de følgende år.

Endvidere fik jeg lejlighed til at høre foredrag af Georg Brandes, Harald Høffding, Pingel, Viggo Hørup, en række politikere og Johan Borup. Sidstnævnte greb mig stærkest. Hans sprudlende veltalenhed mindede om morbroderen Ernst Trier i Vallekilde. Når han, aldeles besat af sit æmne, havde ført os igennem »Adam Homo« eller »Per Gynt«, så var min fætter, arkitekt Anton Hansen, og jeg enige om, at Borup nok vilde blive den stridsmand, som en gang i fremtiden skulde hugge hul på den tykke kinesiske mur mellem hovedstadens ungdom og folkehøjskolen. En og anden gang kan unge øjne se rigtigt. Thi således er det jo gået. — Hos Falkenstjerne og hans hustru havde jeg det i alle måder så godt, som sådan en ungersvend kan ønske sig. De første dage var jeg lidt ængstelig; thi man havde i et pensionat forsikret mig, at Falkenstjerne var en kantet herre, som en lærer umulig kunde samarbejde med. Ingen dom kunde være mere fejlagtig. Han var frisindet og ridderlig. Jeg fik straks lov til selv at vælge det afsnit af Nordens historie, som jeg helst vilde holde foredrag over. »De skal tage, hvad De har mest liv i,« sagde han. I hans »hule« talte vi ofte sammen om skolen, og han blev aldrig fornærmet, når jeg frittalende menneske tillod mig en eller anden kritik.

Således husker jeg, da pigeholdet kom i somren 1884, at jeg sagde til ham: »Jeg tror ikke, Falkenstjerne, at De, som jeg hører, De har planlagt, skal begynde med foredrag om den franske revolution. Det er for svært for pigerne lige-straks. Gem disse udmærkede foredrag til senere hen på somren.« »Ja,« svarede han, »De har vist ret, så begynder jeg med Bjørnson.« Dette gjorde han, og både pigerne og han var lykkelige. I sådanne øjeblikke, hvor han ikke behøvede at kæmpe imod sin sygdom, kunde han være så barnlig taknemlig, når man gjorde ham en lille tjeneste. Jeg mindes en gang, hvor eleverne havde lavet madvrøvl — det mest prosaiske af alt højskolevrøvl — at han kom op på mit værelse og sagde til mig: »Jeg har så svært ved at snakke med dem om sådan noget. Vil De ikke tage Dem af det?« »Jo,« svarede jeg, »det skal jeg gerne.« Så kaldte jeg eleverne sammen og sagde til dem, hvad sandt var, at så langt min erfaring strakte sig, fik de en bedre kost end på nogen anden skole, og den blev af fru Falkenstjerne og hendes hjælpere lavet til og budt dem på den reneste og smukkeste måde. Vi blev hurtig enige, og to af samfundsstøtterne gik så ind til Falkenstjerne og bad om, at dette måtte være glemt. Jeg synes endnu, at jeg kan se hans fine, taknemlige ansigt. —

Men jeg kan jo fatte mig kort om ham. I Jacob Marstrands »F. F. Falkenstjerne, et livsbillede« og Morten Pontoppidans »Minder og oplevelser« er hans levnedsløb, hjemliv og livsgerning tegnet fængslende klart og med dyb forståelse af tidsstrømningerne den gang.

Der var noget tragisk over Falkenstjernens levnedsløb. Hans fødsel blev årsag til moderens død. Han døbttes den dag, hun blev jordet. Det kunde endnu kendes på ham, at han havde været et moderløst barn og haft en rastløs og noget overfladisk fader. Det bedste i ham fra den dobbelte arv fik ikke den fornødne pleje. Han blev indesluttet og

gammelklog, og hans sarte nervesystem fik ikke den fornødne ro.

A. D. Jørgensen, som var hans lærer i Flensborg latin-skole, vakte ham til dansk bevidsthed, og som 9 års dreng kom han til at læse op og skrive breve for de sårede soldater. Ja, her i Flensborg prægedes han for hele livet. Hans medfølelse med alle lidende og undertrykte mennesker vakttes under det, som han så og var med til der nede; men nerverne kom aldrig mere til at virke helt naturligt. Under sit ophold på Herlufsholm kunde han sommetider om natten flakke rundt i skoven, forpint af tungsindig grublen og selvanklage; men med sine mærkelige evner beholdt han dog pladsen som nr. 1 under hele skoletiden. Oldfruen, den gamle prægtige frk. Stenberg, tog sig nu af ham. Hendes hjem blev hans tilflugt, og hun var den første, som ledte ham hen til Grundtvigs skrifter og til at søge sin opbyggelse hos Carl Joakim Brandt, som den gang var præst i Rønnebæk. Dennes forkyndelse fik de tungeste skyer til at lette.

Senere, da han blev huslærer hos Hostrup, fik fru Hostrup stor indflydelse på ham. Da han var syg til døden, talte han med hende om al sin nød, og hun var jo ikke Carsten Hauchs datter for ingenting. Med begejstring og dyb moderfølelse tog hun fat og fik ham rejst igen, både åndelig og legemlig. Hun tændte en ny tro i hans hjerte. Hostrup og fru Hostrup åbnede også højskolens porte for ham. Hvilken modsætning til »den sorte skole« på Herlufsholm. Her i dette hjem mødtes han første gang med Morten Pontoppidan, som blev hans trofaste ven. Snart stod han som dennes medlærer ved højskolen i Frerslev.

Under de to venners samtaler, der sommetider blev så levende, at de gik de $\frac{3}{4}$ mil mellem Hillerød og Frerslev frem og tilbage flere gange, før de kunde skilles, rejser det ideal sig i Falkenstjernes sind, at han vil oprette en folke-

højskole i København. Hovedstadens ungdom skal sandelig have del i al denne livsens herlighed.

Jeg kan ikke nedskrive dette uden at tænke på, hvor barnlig glad Falkenstjerne var i min tid, hver gang Morten Pontoppidan kom ned til ham. Jeg hører ham sige ved frokostbordet: »Idag kommer Morten!« med en forventningens glæde lig den, jeg i barneårene følte, når jeg om Søndagen ventede min bedste legekammerat og sagde der hjemme: »Idag kommer Hans!« — Han fik nu en lejlighed lejet på Gml. Kongevej og gik så ud for at byde de unge indenfor. Han talte i Rømersgade, Studenterforeningen og Industriforeningen om folkehøjskolen, men hans ord gav ingen genklang. Socialdemokratiets ledere frygtede højskolen; de mente, at hvis deres unge rejste til grundtvigske skoler, så kom de aldrig tilbage til socialdemokratiet mere. Efter et foredrag af Falkenstjerne rejste en arbejder sig og sagde, at »én dråbe af videnskabens hav var mere værd end en halv bajer af Falkenstjernes livsens vand«. Overklassen skulde meget have sig frabedt bøndernes træskodannelse. Alligevel mødte der 7 elever. Falkenstjerne var glad. Han og arkitekt P. V. Jensen, som i grundtvigske kredse tidt blev kaldt »Peter Vilhelm«, tog fat med frejdigt mod. Nu siger jo alle Jensen-Klint og ved, at med Grundtvigskirken på Bispebjerg går hans navn over i historien for alle følgende tider.

De politiske bølger, som gik så højt i disse år, kastede Falkenstjerne sig modigt ud i og mente derved at kunne vinde arbejderne for højskolen. Han kæmpede altid med blanke våben, sårede ingen hjerter, selv når hans ord faldt skarpe.

I året 1881 holdt han bryllup med Henriette Fritz. Hendes fader var præst, ivrig højremand og erklæret modstander af alt det grundtvigske. Han så med uvilje på Falkenstjernes hele arbejde og var imod partiet; men det var ganske forgæves alt, hvad han i den anledning kunde sige. Henriette

stillede sig kækt ved siden af sin hjertenskær og skabte med små midler et lykkeligt hjem, hvor falcken aldrig fik stækkede vinger under sygdommen, kampen for udkommet, de tungsindige timer og mangehånde trængsler. Men jeg mindes, hvordan det stødte mig, når pastor Fritz kom i besøg, at høre svigerfar og svigersøn sidde og sige »De« til hinanden hele tiden. En aften, da jeg skulde følge den gamle på vej, fandt jeg på at forsvare Falkenstjerne så veltalende, som det var mig muligt, og jeg sluttede med: »De har sandelig grund til at være glad ved en svigersøn, der er så god en stridsmand for alt det, han elsker, og så øm en ægtefælle.« Han stod da stille lidt og så på mig. »Nå, siger De det.« »Ja, det siger jeg af mit ganske hjerte«.

På en næsten ubegribelig måde fik Falkenstjerne med sin tomme pengepung rejst den store skolebygning paa Winthersvej, som indviedes 1882. Hostrup skrev den sang til festen, som vi alle sætter så højt:

»Der, hvor vi stred og sang,
der, hvor vort ord har klang —« o. s. v.

Når vi her kun kunde samle få unge fra København, så var grundene — foruden de allerede nævnte — mange. Der var f. e. den, at de, der vilde søge oplysning, var så vænnet til efter endt arbejdstid at »tage timer« i forskellige fag; men dette at stanse sit arbejde og rejse hen for i 5 måneder at bo, spise og sove et andet sted lå dem så uendelig fjernt. Så prøvede vi på aftenundervisning, og det gik ret godt. Jeg har da undervist adskillige ægte københavnere i dansk, engelsk og bogholderi, og disse aftenelever mødte også trofast til vore offentlige foredrag på skolen.

Falkenstjerne havde jo én væsentlig mangel for at kunne slå igennem. Han kunde ikke rigtig lære flertallet af elevflokken at kende. En højskolelærer skal drive vekselbrug.

Han må være en flittig læser, der altid samler ind, og på det område tåler Falkenstjerne at sammenlignes med de bedste. Men han skal også granske de elever, der betroes ham med mindst lige så stor iver som den, han skænker bøgerne. Han må blive så fortrølig med dem, at han forstår dem, udvide sit kendskab til ungt sjæleliv for hver dag, der går, således at eleverne i nogen måde føler: han kender os. Hvis dette nåes, så har vi spillet gående. Det er det dørtrin, som efter ordsproget er verdens højeste bjerg. Og dette nåede Falkenstjerne for mange elevers vedkommende ikke over. Her har Johan Borup et stort fortrin. En ny elev er for ham det samme som en ny bog af Jeppe Aakjær eller Skjoldborg og må granskes med samme omhu. Så hugger han ind med fantasi og bredt dansk lune, især gennem samtaler, hvor han forstår at få dem til at lukke sig op — sommetider midt i en undervisningstime. De unge vil jo så gerne, at vi gør os ulejlighed med at finde kærnen i deres personlighed.

Som bekendt nåede Johan Borup efter mere end en menneskealders arbejde, hvad vi andre kun var med til at forberede. Da hans store højskolebygning indviedes den 5. Oktober 1926, sendte jeg ham følgende telegram:

Jeg hejste i morges mit danske flag
 for de herlige ungdomsglæder,
 som nu kan bo under eget tag
 i den bedste blandt hovedstæder.
 Tak, ædle høvding, som sprængte porten,
 glem ikke ved festen Falk og Morten.
 Jeg føler mig tryk ved at tænke på,
 at kronprinsen er Københavner med K,
 her ude på landet elsket og æret
 blandt sommerens roser der nede ved kæret!

Overfor de bosiddende grundtvigske folk havde Falkenstjerne det omtrent ligesom med eleverne. Mange af dem fik han ikke tag i. De var tvivlende og også noget skuffede over, at det ikke blev Harald Holm, som kom i spidsen for Københavns højskole. Men der var en lille trofast kreds omkring ham, rede til at hjælpe og bringe ofre. Til disse hørte familjerne Marstrand, Plockross, Hostrup o. fl. Jeg var glad og taknemlig ved at blive budt med til de aftensammenkomster, som af og til fandt sted i deres hjem. Vi mødtes til livlig og frugtbar, alvorlig og munter samtale om alt, hvad der var oppe i tiden. Overretssagfører Plockross tog sig især så godt af den bondeknold, som jeg jo var, og som nu skulde prøve på at blive Københavner.

I al stilhed hjalp disse mennesker Falkenstjerne grumme meget. Vistnok også rent økonomisk. En aften kom han hjem fra et lille besøg hos Marstrands, aldeles overgivet af glæde. Jeg havde aldrig set ham sådan før, og skønt intet blev sagt rent ud, så havde jeg en anelse om, at Marstrand havde betalt en ferierejse til Holland og Belgien, som de nylig var kommen hjem fra. Han var nemlig finansminister under rejsen.

Den 5. Juni 1884 fik jeg den opgave at skulle skrive i bladene om socialdemokraternes grundlovsfest. Ved indkøb af kaffe med brød og et par cigarer opnåede jeg ret til at råde over et lille vindue ud mod gaden i en af Gothersgades restaurationer. Jeg vilde prøve på at skildre det mægtige arbejdsdeltagelse ud til festen. Den ene række gled forbi mig efter den anden. Hvor var der dog mange gode, unge ansigter. Hvilke herlige elever kunde de ikke blive. Jeg kan godt sige, at mit hjerte brændte af lyst til at føre dem ind i folkehøjskolens rige verden. Skulde jeg dog ikke blive her i hovedstaden for bestandig? Grundtvigs højskoletanke har jo ærinde til det hele folk, i byen så vel som på landet. Jeg var så overbevist om, at dens virkeliggørelse vilde blive

et mægtigt tilskud af livslykke herinde i »det mørke fastland«, som vi kalder København.

Vi rykkede i denne sommer ind i en politisk stærkt bevæget tid med mange møder. Det første, jeg var med til, holdtes i vor højskoles gymnastiksal. Diskussionsemnet var: Hvordan skal vi fra grundtvigsk side stille os overfor de mange, især på Sjælland, opdukkende politiske ungdomsforeninger? Og her skete noget, som fik mange deltagere til at falde ned i forundringsstolen, nemlig dette, at Trier fra Vallekilde mødte frem. Han tog nok ellers aldrig ud til sådanne møder. Men Falkenstjerne havde gennem et foredrag på Vallekilde højskole om begivenhederne i Flensborg 1864 grebet hans varme danske hjerte på en sådan måde, at han ikke kunde sige nej til dennes skriftlige bøn om at komme og være med den dag.

Før mødet begyndte, kom Trier i Falkenstjernes dagligstue hen til mig, slog mig på skulderen og sagde: »De er jo barnefødt i Ryslinge, døbt af Vilhelm Birkedal og er nu bleven én af de højskolelærere, som jævnlig skriver i aviserne. Hvad vil De dog der? Alle dagblade skulde, som Søren Kierkegaard foreslog, have et skilt over døren, hvorpå der stod: Her demoraliseres mennesker i den kortest mulige tid, efter den størst mulige målestok og til den billigst mulige pris! Jeg holder sandelig med ham i, at totalafhold fra avislæsning er vigtigere end afhold fra spiritus.« Hertil svarede jeg: »Ja, der er meget i vejen med nutidens aviser, det ser vi vel alle; men at ødelægge dem, det formår selv den stærkeste højskolebevægelse ikke, og det skulde vi da heller ikke ønske, for vi kan jo slet ikke undvære dem. De er, som Steen Blicher sagde, et tankernes dampskib, og dette må vi ombord på, især hvor grundtvigske folk er styrmænd som ved de to blade, hvor jeg er medarbejder, »Fyns Tidende« og »Sorø Amtstidende«, og så hjælpe til, at der gennem dagbladene kan tilføres læserne så meget godt som

muligt.« Trier svarede: »De skal sidde ved min side, når vi kommer ned i kælderens til aftenbordet.«

I ordskiftet var Ernst Trier just ikke nogen nådig dommer over de før nævnte foreninger. Han brugte endogså ordene: »Disse lasede ungdomsforeninger«. Adskillige af vi andre mente, efter at have holdt foredrag i dem flere steder, at vi altid burde mindes Hostrups linjer:

»Lad det bryde, lad det gære,
stem ej strømmen, tål dens brag.
Den skal bære
grøde til en sommerdag.«

Ved aftenbordet vilde Trier ikke snakke mere om aviserne. Hans tanker kredsede hele tiden om ungdommen, og da var han rent fortryllende. Hvilken vidunderlig frodig sjælegrund. Hvilket kendskab til de stridende kræfter i ungdomstiden. Og hvor var han dog kommen langt ind i den verden, hvor Gud råder — den bedste af alle verdener! Nu forstod jeg først rigtig min kusine, Maren, når hun sagde: »Da jeg var elev på Vallekilde, fik vi i hvert eneste foredrag af Trier en hjælp til i fremtiden at leve et rigt hjemliv.« —

Der blev nu udskrevet valg til den 25. Juni. Under felt-råbet: Københavns erobring! Estrups politiske dødsdom! gik oppositionen ind i en valgkamp, hvortil man aldrig før i hovedstaden havde set mage. Også vi på Winthersvej blev revet med. Der var vælgermøde aften efter aften, og det gik svært livligt til. Ganske nær ved højskolen, på Grundtvigsvej, ligger en beværtning, som man i sin tid for at gøre nar af Grundtvig gav navnet »Gimle«. Der stod manganen en dyst. Som referent havde jeg her rig lejlighed til at blive kendt med det — som oftest skyldløse — københavnske humør. En aften, da én af højres talere, redaktør Frederik Hansen, fik ordet, havde en arbejder skjult sig under bordet

med ansigtet ud imod tilhørerne, og herfra udfyldte han pauserne i foredraget, uden at det var taleren muligt at opdage hans skjulested. En gang hed det: »Ja, de ku Du li, Frederik!« Senere: »Nej, vil Du nu bare la hønen gå!« Stadig efterfulgt af forsamlingens lattersalver. Og hvor var der feststemning, når Christoffer Hage lignede Estrup ved en kat, som stuepigen — folketinget — jog hen i en hjørnekrog og med fejekosten løftede højt op mod loftet. Den vilde springe væk, men der var jo ingen steder at springe hen.

I vor kreds, Frederiksbergkredsen, samlede vi os om juristen C. V. Nyholm, der var modstander både af provisorier og visnepolitik. Det skulde forsøges, om han ikke kunde vinde sejr over generalavditør Steffensen. Dette lykkedes. Men hvor var det strænge dage. Efter endt skoletid måtte jeg ud til møder og dernæst arbejde i agitationsudvalget, som jeg var bleven valgt ind i, til kl. 1 om natten. Næste morgen kom Bing og trak mig ud af sengen igen. Han var så opfindsom. En dag havde han med sig navne og adresser på en masse gammeldags vælgere, som næppe nogensinde før havde stemt ved et valg. »De skal nok komme nu,« sagde han, »når de får en lille skrivelse og ser, at vi kender dem og regner dem for noget.« Det så virkelig ud til, at han fik ret. Uden om hovedstæder ligger jo gerne en ring, hvor menneskenes børn er længere tilbage i kultur end alle andre borgere i landet. Og ingen kan arbejde så lidenskabeligt som et menneske af jødisk afstamning, der er bleven begejstret for en sag.

Man sagde, at der rundt i kredsen gik stemmekøbere, som bød 4 kroner til enhver, der vilde være Estrup tro. Men så blev der udsendt løbesedler, som vistnok nåede ind i de fleste hjem, hvorpå der med fede typer var trykt: »Hvad skal en mand gøre, når nogen kommer og vil købe hans overbevisning for 4 kroner?« Svar: »Han skal ganske roligt love at stemme på Højre, stikke de 4 kr. i lommen og så

naturligvis gå hen og stemme på oppositionens kandidat. Thi de banditter, som er lavsindede nok til en sådan optræden, skal straffes to gange. Først ved at miste deres penge og senere ved at miste deres kandidat!« ---

På valgdagen kom jeg forbi en stor klynge arbejdere, som stod uden for »Gimle« og drak bajere. Jeg spurgte dem: »Hvor får I nu penge fra til alt dette her?« Svaret blev: »Det er de 4 kroner, min ven. Er Du med på den!«

Vi »liberale« var også på tæerne for at hverve vælgere, ikke med penge men med mundtøjet og så løbesedler. Der var imidlertid en ung, veltalende student, der ikke turde gå, fordi han var bange for at få prygl; men en stærk jydetamp, den gang elev på Landbohøjskolen, gik med ham. »Det med pryglene skal jeg nok klare,« sagde denne. Og han holdt sit løfte. —

Vi sejrede, og højre tabte endvidere 3 kredse i kongens København, der hidtil havde været partiets faste borg. P. Holm og Hørdum valgtes som socialdemokratiets første repræsentanter i den rigsdag, hvor de senere dannede regering.

Så snart jeg havde udtjent ved Landbohøjskolen, hvor vort valg fandt sted, og var sikker på sejren, skyndte jeg mig rundt i byen for at erfare, hvordan sagerne stod. Der var en egen smuk feststemning over den tætte folkeskare ned ad Gml. Kongevej. En gammeldags bondemand med brede, gule kramme på sine træsko gik arm i arm med en »liberal« professor, og de talte meget ivrigt med hinanden. Den gamle strålede af lykkefølelse. Sådan en dag glemte han vist aldrig. Jeg traf dog ét lidt forstemt menneske, og det var redaktør Fernando Linderberg, lige kommen hjem fra sin fængsling — en behandling, som jo i de dage mange af rigens gode mænd måtte døje. Så tog jeg ham under armen og sagde: »Nu skal Du gå med her, kære ven. Det vil Du ikke komme til at fortryde.«

Vi skyndte os ned til ekserserpladsen ved garderkasernen,

hvor valget i 5. kreds foregik. Her stod om stemmebordene endnu arbejder ved arbejder i stort antal, ventende på deres tur. En bølgende mængde omkring dem. Vel henimod 5000. Alle rolige og ædru. Det var sagt dem i deres fagforeninger: Vi maa alle have klare hoveder, hvis vi skal sejre! De adlød. Da deres mand, Holm, var valgt, brød de tordnende hurraråb frem, som længe fyldte luften; men hvad der greb mig endnu stærkere, det var de mangfoldige, stilfærdige, ædruelige slidere, i hvis øjne tårerne perlede, der gik omkring og trykkede hinanden i hånden. Jeg måtte tænke på Jonas Lies arbejdersang fra 1870, som jo slutter med:

»Arbejdsmand, hvor end Du strider
rundt i Nordens land,
se, det gryr mod lyse tider
på din himmelrand!
Alt som sand oplysning vinder,
lyses op hver krog,
og en solglad dag snart skinner
på arbejdertog!«

Jeg har set arbejderskarer i adskillige europæiske storstæder; men der glimter ikke nær så mange mulighedsværdier i ansigterne som her hjemme i de nordiske lande. Jeg var og er overbevist om, at det bedste socialdemokrati findes — når man ser rigtig efter — her oppe i Skandinavien. Hvilket rigt liv vilde der ikke kunne udfolde sig i vort land, hvis den grundtvigske højskole og arbejderne rigtig kunde finde hinanden! —

Herfra gik vi to gamle kendinger om i »Kongens klub« på Østergade, hvor der var fest til langt ud på natten. Her kom Hørup, valgt i Køge, og han hilstes naturligvis med stærke hurraer.

Så meldte telegrafene fra Norge: »Johan Sverdrup i færd

med at danne ministerium; forfatningskampen endt med Venstres sejr«. Da jeg gennem rejser og læsning var bleven ret fortrolig med forholdene der oppe og havde været Sverdrups gæst i Oslo, fik jeg ordet for en lille skildring af denne mands livsværk, og den syntes at falde i god jord. — Blandt talerne var der én, som på en meget smuk måde udbragte et leve for Linderberg. Dette opmuntrede ham således, at da vi skiltes kl. 4 om natten på Gml. Kongevej, takkede han mig, fordi jeg havde trukket ham med.

Da sommerskolen sluttede 1884, gik jeg en gråtung avgustdag ombord på dampskibet »Kristiania« for at aflægge Norge og navnlig Sverige et lille besøg. Den tykke, næsten londonske tåge ind over hovedstadens larm, der så tidt havde ægget mine længsler efter land og strand med åben himmel og klar horisont, var denne dag næsten velgørende, for den harmonerede med træthedens tåge i mit sind oven på det sidste års anstrængende skole- og byliv.

»Farvel, Du trange, kvalme stad,
den friske graneskov
er nu så dejlig sval«,

nynnede jeg, da vi stod ud fra land. I Gøteborg fik vi en kæk svensk sømand ombord. Ja, han var egentlig ikke nu sømand, men havde i yngre dage sejlet 18 år. På søen havde han lidt skibbrud mange gange, men aldrig på sin tro til det gode i Verden. Sjældent har jeg truffet et menneske så glad, åben og tillidsfuld som Gustav Abrahamson. Da han viste mig den yngste søns sparekassebog, hvori han denne gang havde indsat 75 kroner, medens han forrige gang

kun nåede 54, var han fornøjet som et barn, der har puttet en 10 øre i sparegrisen. Så fortalte han mig om kong Oskars besøg i Gøteborg. »Den kære konge,« sagde han, og et yndigt smil trak som en solstribe langsomt hen over det furede ansigt. »Den kære konge« blev ved at lyde for mine ører og flyttede mig i tanken tilbage til den tid, da hundreder af mennesker i København havde deres største glæde ved at stå ude i Frederiksberg have for at se Frederik den sjette sejle rundt i kanalen.

Om børneopdragelse havde han sine egne tanker. »Jo, ser De,« sagde han, »den skal være så simpel som mulig. Når jeg f. e. kalder på mine børn, siger jeg bare hm! og så er de der.« »Ja, men de har jo otte, hvordan kan børnene så vide, hvem De mener?« »Jeg siger hm! på forskellig måde.« Under stedse stigende munterhed blandt de omstående gav han nu en prøve på, hvor rig en variation dette lille hm! kunde få i hans mund.

Jeg tog først til folkemøde på Seljord højskole i Telemarken, hvor min trolovede var ovenud lykkelig som elev. Her førte Ullmann, Arvesen, pastor Rønne fra Høve på Sjælland og forstander Holmberg fra Tärna folkehøjskole i Vestmannland ordet. Men om Norge har jeg i første bind af mine »Minder« fortalt så meget, at vi nu må skynde os derfra og afsted til Sverige. —

I selskab med en norsk bonde rejste jeg fra Trondhjem til Østersund i Jemtland. Den første mærkelige egn, som vi stansede ved, var Frosta ved Trondhjemsfjorden, hvor der holdtes thing i gamle dage. Med synlig nationalstolthed fortalte nordmanden: »På denne kyst, hvor Håkon Adelstens mærkelige lov blev givet, hvor han bød Trønderne at opgive de hedenske guder og tro på den eneste sande Gud, hvile om Søndagen og faste hver Fredag, her voksede jeg op; men 20 år gammel blev hjemmet mig for trangt, jeg måtte afsted over til det frie Vesten. I ti år har jeg levet

under republikken, og man stille nu med kongedømmet så snildt, som man bare kan — der bliver dog aldrig det liv, den folkelykke som i fristaten. Nejda!« »Hvorfor drog Du da tilbage?« »Å, Du véd jo det, Du, at man kender sig ensom i det fremmede, og så var der den ting til: jeg læste om hver dag, hvor dygtigt der kæmpedes her hjemme, og det siger jeg frit, at længselen hjemefter var langt dybere end den, som i min ungdom drev mig ud fra hjemmet, og slig tror jeg, det er med alle.«

Uopfordret fortalte han videre om en række mere eller mindre farefulde oplevelser fra en rejse i Sydamerika. Mens toget holdt ved stationen Ranheim, var han dybt inde i en filosofisk betragtning over »Forsynet«. Her havde jeg ikke særlig lyst til at være med og afbrød med et spørgsmål om den store gård hinsides kirken. »Ja,« sagde han, »Du ser, at der ligger tre gårde; men i gamle dage var der kun én, som tilhørte høvdingen.« »Nå, var han høvding?« »Ja, naturligvis!« Det sidste ord udtaltes med gnavent eftertryk, som om jeg havde fornærmet både ham og gamle Norge ved at spørge således.

Vi kører videre. Grænsen mellem de to lande er en 6—10 alen bred rydning af skoven, og hvor fjældet er nøgent, ses slet ingen grænse. En ejendommelig følelse griber mig, hver gang jeg står ved grænsen mellem to lande. Det var herind over, at mange nordmænd drog, som ikke kunde bøje sig for Harald Hårfager. Her vilde de leve som fri mænd i de store skove og på de vilde bjergstrækninger. Slægtskabet med Norge er da også kendeligt nok den dag i dag. Havde ikke husene den røde farve og menneskene så stor en høflighed, at de kunde udnævne en ensom dansk turist til »herskab«, vilde man endnu tro at være i Norge.

Farvelhilsenen »adieu«, som nok er indført ved franske soldater, lyder latterligt her så langt imod nord. »Ajøs med

Dig Mads«, sagde en bondekone til sin broder, da vi steg af toget i Østersund.

Den gamle gæstfrihed i Jemtland var allerede den gang stærkt på retur. Hovedgrunden hertil var, at skovarbejdet drog nordlandske fanter til sig, som misbrugte Jemternes venlighed. På dampskibet hen over Storsøen havde vi flere gutter, i alderen 17—22 år ombord, og i de år har Jemten en raseperiode, hvor han ikke er god at komme nær. Den samme, der i hjemmet kan gå tung og tavs, mørk og grublende, ter sig tidt som gal, når han kommer på rejse, især hvis det er i selskab med jævnaldrende. Han springer omkring som en vild mand og slås med den første, der er villig. En fisker, som ikke vilde låne vort selskab båd, fik det ene ben slået over, og oppe i Østersund bar 10—12 knuste vinduer vidnesbyrd om bersærkergangen, der slet ikke skyldtes fuldskab.

Som stormens vilde sus gennem de ellers dødsstille skove er den lidenskab, der river bondeynglingen ud af sit stilfærdige hverdagsliv. Efter 22 års alderen eller så sagtner bersærkergangen, og i hjemmet træder den så godt som aldrig frem.

Jeg overnattede på gæstgivergården Svensta, og som turist med tornystret på ryggen forlod jeg kl. 6 næste morgen dette sted. Det var min agt at vandre 30—40 mil. Turist! Ja, I véd ikke rigtig, hvad det vil sige, alle I, som med «et kultiveret menneskes fordringer til livet» rejser fra hotel til hotel. Men jeg bytter ikke vilkår med Jer. Der ligger guld gemt i almuens tarvelige hjem her i Norden. Lad så være, at det hist og her er tilhyllet med snavs. Metallet er ædelt, som man ikke altid finder det i Eders fine sale! — Jeg tager læseren med ind på gården Ultuna, hvor jeg opholdt mig en lille tid. Der ligger i alt 7 bygninger, alle bjælkehuse. Stuehuset er to stokværk i højden, klædt udvendig med rød-malede fjæle. Førend vi kommer ind i forstuen, er der en

lille svalegang at gå igennem. Den har to bænke og overbygning. Her holder karlene meget af at sidde i sommeraftenen og læse deres tidninger. To store kronhorn er fæstet som prydelser over døren. I dagligstuen ses friske enebærkviste på gulvet. På væggen er klistret avisbilleder af mange store mænd, biskop Martensen ved siden af Hans Nielsen Hauge; Hørup og kong Kristian den niende deler plads sammen. Oven over disse hænger fire vel pudsede jagtgeværer. På gruen brænder en lystig ild, og nær derved står to voksne døtre med bare ben i tøflerne og kærner smør. Nogen bestemt nationaldragt er her ikke tale om. På bordet ses en stabel knækbrød, der bærer sit navn med rette. Når vi skal have en »smørgås«, sættes knækbrøds-skiven for bordkanten, og knæk, knæk siger det for hvert stykke, der brydes over. Smukke træskeer, forarbejdede af den ælste søn, lægges frem. Der er på disse udskåret nydelige menneske- og dyrehoveder. Så søber vi mælk til det hårde brød. På en hjørnehylde ligger bibelen og salmebogen. — Det er husmoderens stolthed at vise os vævestuen, hvor kvinderne selv væver det meste tøj, der bruges i gården. Herinde hilser vi på en af de store, smukke porcelænskakkelovne, som er så almindelige i Sverige.

Der er her hos disse mennesker en dyb trang til åndeligt liv; men det synes, som hans theologiske velærværdighed giver stene for brød, og kirken er nu engang det eneste sted, hvor der lyder et ord. Tidlig Søndag morgen ruller kærterne afsted. Alle, som kan undværes der hjemme, må med. Som i engelske kirker knæler alle ned nogle minutter, så snart de kommer ind i stolen. Præsten, en fed, magelig skikkelse med små øjne, træder frem for altret og læser særlig troesordet i en mekanisk tonart. Dernæst holder han en prædiken over epistelen og en gruelig lang do. over evangeliet. Det var en blanding af pietisme og lovtorden, dogmatisk stiv i formen, sammenskruede tanker, som kun få

forstod, det var let at se. Men da han til slut råbte: »Her sidder I trygge mellem hverandre, Guds og Djævelens børn! O, vågner dog op af døsen og betænk alvoren i Jesu spørgsmål til Eder!« så rettede jemtlandsbønderne deres stive rygge og stirrede frygtsomt op på deres kirkehyrde. —

Byen Avesta med det store jernværk var udgangspunktet for min rejse i Dalarna. Jeg kom der til en Søndag middag. Der forberedtes om eftermiddagen til et stort marked, som skulde holdes den næste dag. Dette overværede jeg. Svensk ungdom viser sig ved en sådan lejlighed fra sin uelskverdige side. Der drikkes meget af stærke sager, og det må betragtes som et undtagelsestilfælde, når det hele ikke ender med flere slagsmål. Det lød næsten som en ros fra de ældre om aftenen, da spektaklet i beværetningerne, sjoven med pigerne hen ad gaden og slagsmålene var på det højeste: »Nu er de ellers bra' galne!« Ja, de var galne. Gennem døråbninger så man dem vade om mellem hinanden med ølglas i hænderne. Bag tykke tobaksskyer hørte man kraftudtrykkene: »tusind eller titusind djævle annamme mig!«

Uden i øvrigt at ville undskylde kan vi dog godt her anvende Holbergs: »De siger nok, at Jeppe drikker, men de ved ikke, hvad tørst Jeppe lider«. I egne som her går der så få indbydelser ud til ungdommen om en bedre anvendelse af fritiden. I herresæderne ryster man fornemt på skuldrene: »Sådan er almuen, den bliver ikke anderledes«. I nattvardsforeningernes samlingshuse lyder lægprædikantens, tidt overspændte, vidnesbyrd for den unge som en tung og kedelig omvendelsesprædiken. End kirkerne da? Den, der tror, at en dogmatisk stil, udarbejdet i et sprog så langt fra bondens daglige som himlen er hævet over jorden, skal kunne magte en ungdom, han forstår sig kun lidt på et ungt menneskes sjæleliv. Det hjælper ikke, om oplæsningen fra prædikestolen er aldrig så salvesfuld. Poesien er borte. —

Ved en egetræskiste, fyldt med knækbrød, stod en bondekone i hvergarnskjole og bød folk hen at handle. Kistelåget bar årstallet 1774 omslynget af spraglede blomster. »Kan Du veksle en femmer?« spurgte en ung mand mig og lagde sin hånd på min skulder. Han rødmede, da jeg så på ham. Vi havde rejst sammen de to foregående dage, hvor jeg lagde mærke til, at han fulgte sit fædrelands udvikling med levende interesse, og han vidste også meget om forholdene i brødrelandene, særlig i Norge. Jeg vil citere hans farvel. »Ja, jeg ved, at Herren havde ikke ventet at træffe mig i det selskab. Men det går med mig som med de andre. Det sker sjældent; men det sker. Jeg ved godt, at det er fejl; men det at »supe« er den eneste fornøjelse, der er levnet os fattige arbejdere. De såkaldte »bedre folk« har hundrede måder at more sig på, vi kun én. Men der slår en redningstime også for os. Det ulmer og gærer i Svenskefolkets store, brede lag. Hils Venstre i Danmark!« Der glimtede en tåre i hans øje, da han trykkede min hånd til farvel.

Nu varede det ikke længe, før jeg fik historisk Grund under fødderne. De trådte nemlig på de veje, ad hvilke Gustav Vasa i sin tid flygtede for spejderne. Jeg var inde på det århundreder gamle bjælkehus Ornæs, hvor Barbro Stigsdotter reddede ham, og senere nede i kælderen, hvor Tomte Mads Larssons hustru, Margit, skjulte ham ved at sætte det store bryggekar hen over lugen, indtil spejderne forsvandt. Alle steder var der rigt stof til mine undervisningstimer hjemme på skolen. Det blev en ganske fortryllende sejltur med damperen »Barbro Stigsdotter« hen over den klare Siljansø, »Dalarnes öga«. På markerne var høsten i fuld gang. Mellem poplernes buskede kroner så man flickorne i færd med at rive stubjorden. De bar røde strømper, mørkegrønne skørter, hvide liv og rødtærnede hovedtørklæder.

Op over en mørk granskov hævdede sig et slankt, hvidt kirkespir. Landsbyer og birkelunde lå i klare omrids. Over eng og kløvermark svævede mosekonens tåger. Kirkeklokken i Mora ringede helligaften. —

Så stod jeg da en dag i Vestmanland lens folkehøjskole, hvor jeg var indbudt af forstanderen Dr. Holmberg. Her oprandt for mig en herlig uge! Teodor Holmberg, som var fire år ældre end jeg, stammer både på mødrene og fædrene side fra skånske pæsteslægter med gammel dannelse. Han havde ved Lunds universitet særlig gransket historie og litteratur, var så 1874—76 lærer ved Hvilan højskole, hvor det blev ham klart, at han i fremtiden skulde træde i folkehøjskolens tjeneste, og han tog fat med lyse forhåbninger. Hans hustru, Cecilie Bååth Holmberg, som også stammer fra en skånsk præstegård, fulgte ham trofast med begejstring i hjem og arbejde. Hun blev en meget læst forfatterinde, har bl. a. skrevet en fin lille bog om Bjørnstjerne Bjørnson og et større værk om Frederik Schiller. Hendes broder, digteren Bååth, opholdt sig den gang på højskolen.

Disse tre elskelige mennesker vilde så gerne bygge bro mellem Nordens folk, være med til at oparbejde en praktisk og kraftig skandinavisme, begyndende fra nedен og arbejdende sig frem langsomt gennem befolkningens brede lag. De vilde have, at bønderne, som i århundreder havde kæmpet en klassekamp for at vinde fuld jævnbyrdighed med og anerkendelse af andre klasser, nu skulde gøres vel skikkede til at virke for god forståelse mellem over- og underklassen. Dr. Holmberg skrev en sang til »Mellemllassen«, hvis sidste vers især er betegnende:

»Räck nu handen åt din lägre broder,
dela med Dig af ditt hjärtas gull!
Då Dig resas nya ärestoder
och din lyckobägare blir full.«

På Tärna virkedes også for god forståelse mellem folkehøjskolen og universitetet i Upsala.

Her var naturligvis ingen elever i August måned; men jeg kunde forstå, at man holdt skole omtrent som i Danmark, kun boede eleverne ude i landsbyen; dog, da denne ligger så tæt ved, virkede dette ikke så forstyrrende ind på det daglige samliv, skønt det naturligvis var — og allevegne vil vise sig at være — et stort minus.

På en frugtbar slette rejser sig den hvide skolebygning. Hvilken herlighed: at være sammen en hel uge med tre sådanne mennesker, som fra morgen til aften med hjertens lyst søgte at føre mig så langt som muligt ind i deres folks historie og digtning. En stor, udsøgt bogsamling stod til min rådighed. Hvor klart og sjælfuldt læste ikke fru Holmberg for mig Viktor Rydbergs digt: »Snefred«, som siden blev mig en kær foredragstekst.¹⁾ Så gik jeg lange ture sammen med Bååth, og på disse fortalte han mig blandt andet, at alt stort, som en mand når at udføre her på jorden, det har levet længe forud i varme kvindehjerter.

Så rejste jeg til Upsala, først og fremmest for at se domkirken, landets største og måske smukkeste kirke. Da jeg kom til Stockholm, søgte jeg straks hen til Mäster Samuelsgatan, for der var et pensionat, hvor hr. og fru Holmberg boede, når de var i hovedstaden, og nu gik det i flere dage på livet løs i den smukke bys samlinger.

Hjemrejsen foregik ad kanalvejen til Göteborg, to døgn interessant sejltur, og derfra med damper til København.

¹⁾ Se min bog: »Talt og skrevet« side 108—28.

Da jeg den 3. oktober om eftermiddagen sad på Wintthersvej og nød den kop velkomstkaffe, som fru Falkenstjerne havde skænket mig, hørte jeg drengene råbe ude på Ceresvej: »Kristiansborg slot brænder!« Vi ilede straks ud, og da vi så røgmasserne, skyndte jeg mig afsted. Jo, det var virkelig sandt! Københavns eneste store slot stod i brand. Der var noget mægtigt, vildt betagende over dette skuespil. Flammerne lyste allerede ind over byen, adskillige tusende ansigter sås spøgelseagtige i den store Mængde. Vældige røgsøjler steg mod himlen, og op igennem dem futede ildgnister som små stjerner. Hvide duer, alliker, krager og ugler forsøgte højt oppe på bygningen at væрге deres reder, og mange af dem satte livet til.

Sammen med to studenter meldte jeg mig straks for at være med i redningsarbejdet ved den kongelige malerisamling; men vi blev puffet ublidt tilbage af politiet med de ord: »Her er ikke plads til flere!« En fra bondelandet indvandret sjællænder, som havde butik lige over for slottet, sagde: »Ja, det er lige godt slemt, hvis alle de skilderier skulde brænde. Der var nok så meget smukt for udenlandske folk at gå og se på.« Jeg spurgte ham da: »Har De aldrig været der inde?« »Nej, det ved Gud jeg aldrig har.« —

Det er vist ikke muligt at glemme dette bål, natten mellem 3. og 4. oktober. Men man glemmer heller ikke det opofrende heltemod, som mange af vore landsmænd viste. Vort folks dygtigste og bedste kræfter udfoldede sig her i denne ildnat. Jeg så mennesker af højst forskellige samfundsklasser med tårer i øjnene, fordi politiet havde nægtet dem adgang til redningsarbejdet. Det gjaldt jo residensen, rigsdagens bolig, opbevaringsstedet for store kunstsamlinger — og så skulde de ikke have lov til at være med. Alle, hvilket parti eller samfundslag de end tilhørte, var grebne af sorg. Selv de simpleste mennesker, som til

at begynde med kun skrålte og hvinede, blev lidt efter lidt imponerede. Ildsluerne her lyste op over nogle sjælelige lag i deres indre, som brændevinen og usædeligheden endnu ikke havde fået ødelagt. Flere af dem satte livet i vove. Jeg blev hele natten. Her var, syntes jeg, så meget at lære. Hvis den norske digter har ret i, at »der slumrer en kæmpesjæl i hvert eneste menneske,« så skal jeg love for, at den blev vækket brandnatten. Det var et stolt syn at se de mange, unge og gamle, som vovede livet for at redde Thorvaldsens museum, landets skønneste pryde. Studenterne vandt sig her et uforglemmeligt navn ved deres frejdige gæen på. Hvad betød vel det, at huden skrabadet af fingrene og neglene brækkede.

Så vandrede vi tavse hjem. Alt småligt vrøvl var slået til jorden. Store øjeblikke gennemlevet. —

Samme dag som Kristiansborg slot brændte, udsendte Falkenstjerne og Morten Pontoppidan første nummer af ugebladet »Tidens Strøm«. Det var deres mening, som selve navnet antyder, at lede tidens friske strømme ind gennem det grundtvigske åndsliv, hindre dette i — hvad godt kunde befrygtes — at blive et stillestående gadekær. Pontoppidan skrev: »Vort land er i færd med at gennemgå en politisk krise af den alvorligste betydning; vort borgerlige liv er nær ved at være i opløsning; vi står — som hele verden — overfor sociale rystelser, som ikke vil udeblive. Vi skriver — kort sagt — 1884. Det er 20 år efter 1864, 18 år efter 1866 og 14 år efter 1870. Og dog skulde den grundtvigske højskole ikke have sluttet sit første festkapitel endnu. — . . . Thi det er ikke meningen, at den skal være stanset for evig, folkefesten i »den grønne lund«, den folkelivets fest, som indvarsledes så herlig af den oehlenschlägerske digtning. Meningen er, at den grundtvigske folkehøjskole i stedet for at holde gilde på bærmen og skæggelevningerne fra den folkefest, som stod igår, hellere skal

skænke sig et glas koldt vand, holde frokost på en ram-saltet sild og derefter gå i arbejde med at tænke på, hvorledes der kan brygges en ny mjød for det danske folk i stedet for den af anno 39, der så fuldstændig er sluppen op for os.«

Der var altid noget festligt over denne mands mangfoldige artikler i »Tidens Strøm«, snart dirrende af harme, snart tankevækkende og opbyggende, skrevet med en af folkehøjskolens allerbedste penne, der ingenlunde altid var nogen »Grundtvig pen«. Han fik mange af os til at se vore arvesmykker efter i gemmerne, og vi beundrede ham, da han frimodig vandrede i fængsel efter i »Tidens Strøm« at have skrevet artiklen mod Estrup: »Et kirkens genmæle«.

Falkenstjerne skrev særdeles meget om alle dagens brændende spørgsmål, skildringer af afgørende tider i vor nyere historie og »mindesmærker« over de betydelige mænd, som døde i de 10¹/₂ år, »Tidens Strøm« levede: Hall, Ploug, Monrad, Berg, Termansen, Niels Lindberg, Vilhelm Birke-dal, C. I. Brandt, C. Hostrup, biskop Kierkegaard, digteren Goldschmidt, højskolemændene Ernst Trier og Jens Bæk.

Disse mindesmærker er formet af solid viden, klar forståelse, rolig dømmekraft og de taler stilfærdige, bramfri ord til efterslægten om en forfatter, som aldrig svigtede sine ungdomsidealer.

Der er nogen lighed mellem de to ugeblade »Tidens Strøm« og så »Dansk Folketidende«, som Sofus Høgsbro udgav 1865—1883. Begge blev ledestjerner for mange unge, som senere trådte virksomt ind i vort offentlige liv. Og de er begge værdifulde historiske kildekrifter for alle, der vil søge klarhed over vor folkelige udvikling her i Danmark.

Enhver, der har læst foranstående, vil kunne skønne, at der ikke, mens jeg var lærer på Københavns højskole, levedes mig tid til i nogen synderlig grad at være medarbejder

ved »Tidens Strøm«. Men jeg fik dog, efter Falkenstjernes opfordring, skrevet en afhandling om Johan Sverdrup og den norske forfatningskamp, som gik gennem 7 numre. Her blev det mig en hjælp, at jeg — som før fortalt — havde lært denne evnerige politiker at kende personlig, og at jeg under mine Norgesrejser var kommen i berøring med ikke så få af Venstres ledende mænd der oppe. 1884 blev jo et mærkesår i den norske frihedskamps historie. Det var da netop 70 år siden grundlovens fødsel på Ejdsvold 1814, »Norges højtidsstund«. Folkeviljen, som den gang talte sit klare og mægtige sprog, havde i de mange år været som hjemløs i sit eget hjem. Men nu blev Nordmændene herrer i Norge! Min skildring fremhævede også det mærkelige, at det akkurat var 700 år, siden en anden stor strid blev udkæmpet der oppe, nemlig den mellem Birkebejnerne og stormandsvældet. Det var om de samme grundsætninger, der kæmpedes i det 12te som i det 19de århundrede, om end striden førtes på forskellig vis. Selvstyret har haft en lang og tung vej at vandre, før sejren vandtes.

Jeg skrev også nogle minder fra skyttesagens første dage og drog en sammenligning mellem den gang og nu. Det var vemodigt at se, hvor lidt vi havde nået af alt det, der den gang stod skrevet på vore faner som et dansk fremtidsmål; men det gjaldt om for ungdommen at holde håbet levende. Der var jo dog under provisoriet trindt omkring i landet vågnet en kærlighed både til personlig og politisk frihed, et had til alt tyranni, som vi under lovlige tilstande ikke kendte. Her bedrog man sig ikke. Alle vegne mødte man den samme følelse: Grundloven er brudt, friheden borte. Nu gælder det sandelig om for ungdommen at være vågen.

De to sidste vintre, jeg opholdt mig i København, var meget hårde, så der blev stor arbejdsløshed og nød i fattigkvartererne. Som medlem af en hjælpekomité fik jeg den opgave at undersøge forholdene i nogle af Vesterbros side-

gader. Her kom jeg ret storstadens elendighed på nært hold. I baggårdene tumlede blege, blodfattige, underernærede børn omkring, stadig savnende landsbybarnets friske luft, solskin og vekslende naturstemninger. Jeg trådte på de mange udhulede trappetrin, famlede mig frem gennem mørke gange og kom ind i små snavsede og uhyggelige stuer, hvor ikke blot fattigdommen men også lasten talte højt om dyb menneskelig nød. Her sås ret »skyggeplanterne i urskovens indre«, som den norske digter Welhaven sang om.

Men der kom en egen glæde over staklerne, når vi fik dem med hen til middagsmad i spisehuset. Konerne kunde næsten ikke blive færdige med at trykke min hånd. Deres øjne var fyldt med tårer. En og anden gang, mens de stod opstillet uden for spisehuset, kom der en velklædt herre forbi. Han standsede lidt og så på dette kompagni — og stak mig så en 100 eller 50 kroners seddel i hånden. Også unge »Østergades løver« kunde lukke pungen højt op.

Når først Københavnerne ser nøden, hjælper de ofte på en så storstilet måde, at de næppe står tilbage for indbyggerne f. e. i London. Naturligvis kom der også pengebe-gærlige velhavere forbi, som med sure, fortrædelige ansigter betrøede os, at »de fattige var sgu selv skyld i deres elendighed«.

Hvor var dog »Frelsens hær« nidkær i disse strænge vintre. »Frelserpigerne«, som de blev kaldt, tog fat over alt. De sparede sig visselig ikke i nogen henseende, hverken nat eller dag. Adskillige steder, hvor sygdom og død bankede på døren, blev det dem og ikke nogen præst, som talte med patienten om den store rejse.

Gennem de to sidste år af mit hovedstadsliv fik jeg hos Svend Høgsbro en times ugentlig undervisning i lovkundskab og samfundslære. Dette vilde jeg nemlig indføre som fag, hvis jeg selv en gang fik højskole. En sådan beslutning blev tagen lige efter, at jeg i »Tidens Strøm« havde læst

og tænkt over følgende udtalelse af Morten Pontoppidan, hvori han hævder, at højskolen skal danne gode borgere: »Dem er det, jeg nu trænger til! I har allerede skaffet mig mange inderlig rare mennesker, og det skal I have tak for; men jeg kan ikke længer nøjes med mennesker, jeg må have borgere! Gør alt muligt godt ud af de unge mennesker; væk deres trang og længsel efter alt ædelt menneskeligt, så vidt I formår; men frem for alt: fremkald det ædle borger-sind hos dem!«

Den 12. April 1886 fejrede Kristine og jeg vort bryllup i Vejstrup. Pastor Pedersen, hvis forkyndelse vi begge var så glade ved, viede os i valgmenighedskirken. Forstander Jens Lund og hustru, Sofie, havde bedt om lov til at forme bryllupsfesten på højskolen, og vi var i den henseende lette at overtale. Der var jo ingen elever i den måned, og et smukkere sted til en sådan fest skal man lede længe om. Den allernærmeste familie og vennekreds blev indbudt, og det var en stemningsfuld og herlig dag. Men der er noget vemodigt ved at tænke tilbage her på; thi alle de, som talte så smukt om os og til os, er nu — på én nær, nemlig Oddmund Vik, min norske ven — omme bag tæppet. Det var fru Lund, Jens Lund, pastor Pedersen, min barndomslærer Jørgen Pedersen og så min kære ven redaktør Egebjerg. Kristines broder og søstre er ligeledes døde.

Bryllupsrejsen stansede ved den lille førstesalslejlighed, som vi havde lejet på Frederiksvej nr. 8, lige bag Frederiksberg have. Vi var lykkelige, skønt de økonomiske forhold tegnede sig alt andet end lyse. Det stod os klart, at højskolen på Winthersvej snart måtte lukke, og vel havde jeg alle de foredrag omkring på Fyn og Sjælland, som jeg kunde overkomme; men nettofortjenesten ved en sådan rejsen rundt var i de tider såre lille. Fra vor familie og ret store bekendtskabskreds kom der svært mange fremmede i besøg hos os. Født og opvokset i bondehjem forstod mange

af dem ikke, hvilke vanskeligheder vi i den anledning måtte i lag med. Adskillige gange sov vi på dagligstuegulvet, mens gæsterne fik vort lille kammer, og borddækningen kostede penge. Men så kom jeg da også både i »Tivoli« og »National« — for første gang.

Jeg fik i denne tid opfordring til at overtage Bornholms højskole men turde ikke. Elever fra de egne, hvor min virksomhed var kendt, rejste jo næppe de 20 mil ud i Østersøen, og befolkningen derovre på klippeøen kendte jeg så lidt til. Men så kom der bud fra Vestbirk. Folketingsmand Bøtker havde fået den opgave at skaffe en forstander til en lille skole her, som siden 15. Januar 1884 var bleven ledet af Laurids Jonsen. Denne mand havde først været friskolelærer i Rudme på Fyn, derefter bygget Vesterdal højskole ved Nørre Åby, som han drev i fire år; men da der var for lidt tilslutning, søgte han bort derfra. Han stod just i begreb med at overtage en redaktørplads ved C. Bergs blad i Ringkøbing, da der kom brev fra gmd. Anders Jensen, Vestbirk, om han ikke vilde komme her til og være den ny skoles leder. Jonsen tog imod dette tilbud, og begyndelsen blev gjort i tarvelige forhold. Stuerne var få og små i det lille hus, som man havde købt ved vejen gennem Vestbirk by, og rotterne peb under gulvene. Der kom 15 elever; de 13 var fra omegnen, spiste og boede hjemme. To elever var fulgt med fra Vesterdal, og det var hele husholdningen. Men skolen gik, den blev statsanerkendt, og noget byggedes til, så forholdene blev lidt bedre. Men så kom det skæbnesvangre år 1885. Ved en auktion i Sandvad kro stak forstanderen sin stok gennem kongens billede, blev tiltalt for majestætsfornærmelse og måtte 4 måneder i fængsel. Blandt dem, der delte hans skæbne, var der især en, som vi her kom til at holde grumme meget af, nemlig gårdejer Knud Jensen. Han boede i Birkenæs, kun en lille fjerdingvej fra højskolen, og hans kraftige skikkelse savnedes

aldrig, når noget godt skulde fremmes. Hans ærlige harme over provisoriet førte også ham en lille tid i »Spjældet«. Han jordedes på Østbirk kirkegård i Oktober 1926.

Statsunderstøttelsen blev nu taget både fra skolen og de elever, der vilde gæste den. Dens liv og fremtid var stærkt truet, og de ledende mente ikke at kunne ride en sådan storm af under Jonsens førerskab.

VESTBIK HØJSKOLE 1886.

Jeg rejste her over og holdt i den lille skole, hvis billede ses over disse linjer, et foredrag for kredsen. Derefter var der en længere forhandling, hvor jeg bad skolens venner om at gøre alt, hvad de evnede for Jonsen, så han atter kunde komme igang, og jeg rejste tilbage til København ret sikker på, at dette vilde ske. Nogen tid efter kom der brev til mig fra Jonsen, hvori han takkede mig meget for min optræden men frasagde sig pladsen. Her var — mente han — slet ingen fremtid for ham.

Samme eftermiddag fik jeg opfordring til at lede et ret

stort jysk venstreblad. Man tilbød mig fribolig samt 2700 kroner i årlig løn. Jeg lod straks Kristine læse brevet; men hun svarede: »Nej, Du skal være højskolelærer og ikke redaktør. Med Guds hjælp klarer fremtiden sig nok for os.« Hun vidste godt, at her i Vestbirk var kun sikret os 500 kroner. Skolekredsen havde nemlig lovet, hvis betalingen for elevundervisningen ikke kunde nå op til 500 kroner, da at dække det manglende; men 400 kroner og fri station skulde jeg årlig rykke ud med til min medlærer.

Vi har aldrig fortrudt vort valg. Det førte velsignelse med sig. Jeg måtte ganske vist jævnlig bruge Apostlenes heste til Horsensturene for at spare den krone, som det kostede at tage med »Rumlepotten«; men det havde hoved og nerver bare godt af.

I halvfjerdserne havde Vestbirkeggen adskillig forbindelse med Gedved og det folkelige liv, som strømmede der fra. Unge mænd fra Vestbirk gæstede højskolen som lærlinge, og når der var møde i Gedved, søgte man her fra egnen der til. Gamle folk i Vestbirk fortalte mig om, hvor grebet de havde været ved at høre Budstikke-Bojsen tale fra sønnens trappe til en stor skare mennesker. Skulde man nævne en enkelt mand, der gennem sin forbindelse med Gedved og den Bojsenske slægt kom til at virke for højskolesagen her, da er det afdøde højskolelærer Henrik Jensen, en gårdmandssøn her fra byen, der var elev på Gedved seminarium 1873—76. Her lærte han pastor Jensen, Ebeltoft, at kende, og han blev senere lærer ved Ebeltoft højskole, hvor han døde 1883, syv og tyve år gammel, af brystsyge og blev jordet på Østbirk kirkegård. Da jeg kom her til første gang, fortalte man mig, at amtsforvalteren i Skanderborg, kammerjunker Münter, skulde have udtalt: »Det er kedeligt, at Peder Skram skal ligge ved siden af en fjollet højskolelærer.« Dette gjaldt Henrik Jensen. Sådan var jo bølgeslagene under Estrup. Udtalelsen vakte dyb harme; thi Henrik Jensen var så af-

holdt. Foruden gode evner ejede han et fint og rigt sjæleliv. Der knyttedes store forventninger til ham. Når han kom hjem i ferierne eller til andre tider, blev der talt om folkeoplysning og højskoler rundt om i dagligstuerne, ikke mindst hjemme i fædregården. Broderen, Anders Jensen, havde været på Gedved højskole, og hans hustru Kirsten, datter af sognefoged Søren Peter Petersen hersteds, var kommen hjem fra Åle pigehøjskole, hvor forstander Dahl og hans ejendommelige hustru havde sat dybe spor i hendes hjerte. I dette hjem faldt spiredygtigt frø i kraftig muldjord. Så kom Henrik Jensens tidlige død og jordefærden med stærk deltagelse fra gamle elever og venner i Ebeltoft. Disse fremmede opholdt sig et par dage i Vestbirk og bragte med sig et pust fra den faldne unge mands gerning, der satte frugtbare tankestrømninger i gang.

Anders Jensen døde for flere år siden. Men Kirsten og en stor børneflokk, der alle har været elever her, lever — deres gamle højskole hengiven. Den ældste søn bærer farbror Henriks navn, og har ikke gjort det til skamme. Ingen her på skolen har skrevet en klarere stil end han, og han tænker stille men dybt over livets grundspørgsmål. Nogle års ophold i Amerika og en rejse til England har på en god måde udvidet hans synskreds.

På anden måde var der arbejdet i samme retning. I en årrække var Holger Køster sin faders kapellan i Østbirk. Han samlede en talrig, lyttende flokk om sin varme, ægte grundtvigske forkyndelse i Østbirk og Yding kirker. Sammen med sin hustru, som efter den ældre slægts vidnesbyrd i disse egne og mit eget indtryk fra to besøg i Mygind præstegård har været en betydelig personlighed, samlede pastor Køster en gang ugentlig en kreds af unge i de små stuer i Østbirk, der senere blev til lægebolig. Her omkring lever endnu adskillige, som var med i den flokk, der gang

på gang erfarede, hvorledes et hjem skrev under til vitterlighed på, hvad præsten forkyndte inde i den gamle kirke.

Adskillige andre kvinder og mænd har været med til at forberede jordbunden for højskolen her; men de stod alle i et inderligt forhold til ægteparret Køster. Nu tyndes rækkerne ud i den flok, som slog kreds om den unge højskole; men de, der er tilbage, glemmer aldrig Holger Køster og hans hustru. Med sit tilbageholdne væsen og sin store ydmyghed troede denne præstemand ikke, at hans gerning her havde sat videre spor. En opfordring til ham i sin tid om at blive vor præst her i Østbirk-Yding sogne, underskrevet af alle kirkegængere, førte da heller ikke til det resultat, som vi ønskede.

Flere steder her omkring sad unge lærere, som også beredte jordbunden for et rigere folkeliv, f. e. lærer Utoft i Træden og lærer Hauge i Møldrup, som havde været elev på Kolds skole. På denne tid blev højskolen i Gedved nedlagt. Den stærke politiske gæring i sindene gjorde også sit til, at man kom til at tænke på vækkelse af en selvstændig, dygtig slægt. Man begyndte da omtrent samtidig i Østbirk og Vestbirk at arbejde på at få en højskole rejst. Kræfterne samledes til et aktieselskab med Anders Jensen, Vestbirk, som formand. Der blev holdt møder med ret stormende forhandlinger om det nationale spørgsmål, hvor skolen skulde ligge, i Østbirk eller Vestbirk. Gennem mange kampe og snilde manøvrer lykkedes det Vestbirk at sejre. Her lå et hus, hvor man kunde begynde straks. Ingen kunde skildre denne kamptid så levende som vor skoles hengivne ven Peder Bødker. Han var rigtig i sit es, når han i teltet ved elevmødet talte om dette emne. Personlig var han en levende tilkendegivelse af, hvad et opmærksomt og sanddru menneske, der er vokset op under åndsfattige forhold gennem barndom og ungdom, kan suge til sig af livsværdier i en senere alder. Der er få, som har glædet

sig mere oprigtigt over vor skoles arbejde og vækst end han. Politikere af hel anden partifarve kunde fryde sig ved denne socialdemokrats ærlige brænden løs ved diskussionerne. Vor folketingsmand, P. Th. Nielsen, sendte ham da også lige kort før sin død en smuk hilsen. Da jeg overbragte den, sagde Peder Bødker med tårer i øjnene: »Hvor var det dog smukt af Pæ Thomsen!«

Da Kristine og jeg kom her i somren 1886, blev vi modtaget af folketingsmand Bøtker og hustru i Møldrup med en rent ud storslået gæstfrihed. De mange dejlige kirsebær i haven forsvandt, mens vi boede hos dem. Hver dag var vi ude i egnen til møde for at blive rigtig kendt med befolkningen. Flere af de unge tilhørere kendte en lille smule til mit forfatterskab. »Horsens Folkeblad« havde i November 1885 anmeldt min lille fortælling »De udviklede« meget velvilligt. Af den sang, hvori bogens helt, Jakob, inden han og hans hjertenskær rejser hjem fra Amerika, giver sit hjerte luft, anførtes slutningsverset:

»Der er meget, som kræver vor troskab, vor flid,
alvorlig er fremtidens sag.
Vi må ruste os godt, vi må bruge vor tid,
for der kommer en handlingens dag.«

Den blev dog næppe læst af så mange som min tidligere udgivne fortælling: »Fra en fynsk landsby« — takket være Ernst Triers stærke anbefaling.

Min hustru rejste med ud til alle disse møder, hvad befolkningen øjensynlig var glad ved. Der samledes mange tilhørere, hvor vi kom frem; men nogen stor tro til Vestbirk højskoles fremtid mærkede vi ikke. I Sønder Vissing sagde en tilhører til Bøtker, da jeg havde holdt mit foredrag: »Ja, det er vist et par flinke mennesker, som nu skal overtage højskolen i Vestbirk; men det går aldrig.« —

Vi levede den gang i de kamprige provisorieår, som det er underligt at tænke tilbage på. En morgenstund, da vi havde overnattet i Vestbirk, så vi tre gendarmere — befolkningen sagde: »de lyseblå« — komme ned ad sognevejen fra Østbirk. Mads Vævers lille datter, som senere blev lærerinde, løb i sin bare særk uden for sit hjem lige forbi dem og råbte flere gange meget højt: »Ned med Æbob!« Retshåndhæverne stod stille lidt og taltes ved om dette. De var klare over, at det gjaldt Estrup; men de kom dog til det resultat, at hun var for lille til straf. Hun gentog energisk sin straffbare sætning flere gange.

I en landsby, som vi den dag rejste igennem, fik »de lyseblå« kig på en kone, som gik med en kurv på armen. Hun blev straks mistænkt, formodentlig for at tigge. Konen var meget forskrækket; men det hjalp på hendes humør, da gendarmterne forlangte af hende, at hun skulde følge med til sognefogden. Da de kom der hen, blev denne spurgt: »Kender De denne kone?« »Ja, a gjør,« svarede han, »de æ mi kuen!« Samme eftermiddag talte vi i Åle under bevogtning af 18 gendarmere med skarpladte våben. Da jeg i begyndelsen af mit foredrag udtalte, at det i et lille fredeligt folk som det danske er ret mærkeligt at få sin redelige overbevisning bevogtet på den måde, skimtede jeg i Åleboernes ansigter en stærk harmfølelse, og de gamle der ovre påstår, at hvis jeg havde kørt videre i det spor, så havde de taget våbnene fra »de lyseblå«. Men jeg førte dem nu ind i Englands historie på en ingenlunde udæskende måde.

En gendarm stod og hørte godt efter. Mange år senere kom han, efter at jeg havde talt i en nordjysk købstad, hen til mig for at snakke lidt. Han var nu politibetjent, og jeg kendte ham naturligvis ikke. Adskillige i forsamlingen blev meget lydhøre; de syntes ikke, at denne her foredragsholder havde gjort sig fortjent til at komme »i spjædet«. Han indbød mig til at drikke kaffe i sit hjem, og her fortalte

han, at han ved at høre mig hin dag i Åle var bleven klar over, at han snarest mulig måtte ud af det, som han for pengenes skyld tankeløst var trippet ind i. Det er altså dog ikke alle slag i Øresundet, som der intet kendes efter.

Bøtker var altid i den offentlige kamp en ridderlig svend. Han brugte aldrig giftige våben, og han fulgte sin overbevisning, selv hvor han som i »Smørkrigens« dage troede; at det vilde koste ham hans valgkreds. De højskoleivrige folk her gik ikke forgæves til ham om hjælp. Han arbejdede utrættelig for den sag. Både han og hans familie har fulgt skolens gerning med en aldrig svigtende troskab indtil denne dag. Datteren Signe — nu gift med lærer Rasmussen i Møldrup — var i sin tid en skattet lærerinde her.

Bøtker blev vor gode og kloge rådgiver. Han var altid glad og hurtig i vendingen, når han kunde gøre os en tjeneste. Jeg må her nøjes med et enkelt træk fra hans store hjælpsomhed og velvilje. En vestjysk elev blev meget syg, operation var nødvendig. Jeg telegraferede til Bøtker i København, hvor han den gang lå som rigsdagsmand. Han mødte og tog imod eleven på stationen, ordnede alt, besøgte daglig patienten og tog sig af ham på en sådan måde, at vedkommende aldrig glemmer det. Øjnene er fugtige af taknemlighed, hver gang jeg møder ham. —

Da ægteparret Bøtker holdt guldbryllup den 22. april 1920, sendte jeg denne hilsen:

For guldbrudeparret skal højskolens flag
vaje fra morgenstunden.

Med troskab I sled for dens dyre sag,
I kørte jo sten til grunden.

Eders navne lyser i denne egn
med en flamme, som aldrig nedbrænder.

Min hilsen skal være et synligt tegn
 på den hjertens tak, som vi sender.
 Ja, vi takker og ønsker de bedste kår.
 Gud signe Jert hjem i de kommende år. —

Min fætter, arkitekt Anton Hansen, og jeg begyndte den 3. November 1886 at holde skole for 5 elever. Der kom 2 til i December, så nu havde vi det lykkelige tal 7. Men hen efter Jul gik der, til min store forbavselse, hul på omegnen. Der kom en hel snes flere, hvoraf godt halvdelen blev til kursusets slutning den 1. april, medens de andre kaldtes hjem til forårsarbejde i marts. Denne hæslige uskik fik højskolerne senere held til at dræbe ved en faldende betalingsskala.

Det var i »de ringe dage«, som vi jo synger om, der ikke må foragtes. Alle forhold var små. Vi havde en lille skolestue til foredragene og alt det andet, gymnastikken og måltiderne indbefattet. Anton Hansen rådede over ét værelse, der lå bag skolestuen og med indgang gennem denne. Han måtte derfor indrette sig sådan, at han enten blev inde i sin stue eller ude, mens jeg holdt foredrag. Men skønt Anton Hansens beregninger — hvad gamle Vestbirkere godt véd — for det meste slår til, så kunde det jo nok ske, at han nødvendig måtte ud i utide. Han klatrede da op i vinduet og sprang som en kat til jorden, hvilket jeg kunde se fra talerstolen. Et par gange ugentlig vandrede vi den kvartmils vej til Østbirk samlingshus for at øve gymnastik. Min lille arbejdsstue var højst urolig. Der var indgang ved to sider, offentlig vej ved den tredje, og kun en tynd væg adskilte den fra køkkenet. Oven på boede elever. —

Vi begyndte og har siden altid begyndt skoledagen med en lille gudstjeneste i mit hjem. Jeg bekendte vor kristne

tro, bad et Fadervor, og så sang vi et par salmer. Dette er bleven kritiseret, og jeg indrømmer, at der kan holdes højskole det foruden. I Vejstrup, hvor jeg var elev, sang vi en morgensang, og så tog Jens Lund fat på sit foredrag. At vi her på Vestbirk højskole har forment morgenen på den nys nævnte måde, skyldes tre årsager. Først en oplevelse — og det selvoplevede har en meget bred plads i hele min pædagogik. På Askov samledes alle vi, der havde lyst, hver morgen i Schrøders dagligstue om Troens ord, salmesang og Fadervor. Dette kom jeg til at holde mere og mere af, jo længere jeg var der, og jeg besluttede, at på den måde vilde jeg begynde dagen, dersom jeg en gang fik skole.

Den anden årsag stammede fra Grundtvigs ord: »Hvad huskapellet var for vore fædre, kan man vel næppe gøre sig en ret levende forestilling om uden selv at have været i det. Her gennemklang de gamle salmer og Kingos aftensuk således mit bryst, at skønt jeg siden i over ti år aldrig tænkte derpå, kan jeg dog på en måde endnu høre dem i stille timer hviske til hjertet, som engle hilser fra barnedage, og hvisker aldrig forgæves: Nu, velan, vær frisk til mode.«

Tredie grund var den, at friskolelærer Rasmus Hansen i Vejstrup, som jeg i flere år tidt kom sammen med, kunde fortælle om fynske bondehjem i hans farmors tid, da huskapellet netop blev holdt højt i ære. I dette sad de gamle bondeslægter og bekendte deres kristne tro, bad Fadervor og sang salmer af Brorson og Kingo. Og de udførte dette med sådan enfoldig storhed, at døren derved åbnedes for det rigeste kristenliv, som nogensinde gæstede Danmark. Igennem disse hjem dalede det dybest ned i bondevrå. —

Men en sådan morgensammenkomst på en højskole må være en fuldstændig frivillig sag. Her er da heller aldrig blevet set skævt til nogen, som udeblev. Lad mig blandt mange beviser her på anføre, at en udpræget socialdemokrat, som var elev her to vintre i træk, aldrig mødte den første

vinter, men derimod daglig den sidste. Årsagen var, sagde han til mig, blandt andet skolens frisind, som han var kommen til at holde af. Jeg tror ikke, at nogen Vestbirkelev har funden morgensangen trykkende. Det kan de ikke, hvis de hører ordentlig efter, hvad jeg siger i mine foredrag. Tænker jeg tilbage på, hvad vi her i min stue har talt sammen om i stille timer: tro, tvivl, syndenød o. s. v. og på, hvad de hundreder af breve, som ligger i mine skuffer, indeholder, så er der intet, der tyder hen paa, at eleverne skulde være blevet skruet ind i noget uægte. Derimod har jeg fået mange vidnesbyrd om, hvor stor betydning det kan have for en redelig ung sandhedssøger at træffe hjem og mennesker, hvor det, som vi her samles om ved morgensangen, er noget andet og mere end en køn skik. I disse morgentimer henter vi »bod for de tungeste savn og styrke til vandringsens møje«. Da lukkes døren op ind til den verden, hvor Gud, far og mor, tidlig hjemrejste børn, dyrebare venner og fromme kristne fra alle tider bor. Her føler jeg som intet steds den dybeste historiske sammenhæng i livet, og der skydes mig gode råd i sinde. Det er indgivelsens højtidfulde minutter, som jeg aldrig afleverer! Her tør jeg tro, at jeg syndige mand dog en gang imellem skal få lov til at ramme de unge i samvittigheden med et levende ord, som de aldrig — selv i svagheds øjeblikke — skal kunne løbe fra. Til disse morgengudstjenester tyr også mange af mine bedste elever i mindet tilbage. Især når trængselstiderne kommer. —

Jeg har indtil dato altid holdt mit daglige foredrag lige efter morgensangen, og den fremgangsmåde, jeg vilde følge, var allerede blevet mig klar i de unge år, da jeg gennempløjede den tyske digter Frederik Schillers værker. Han har noget om, at i de store brydningstider og under revolutionerne åbenbares mest tydelig, hvad der bor i menneskene, både ondt og godt. Nu vel, så gjaldt det vel om at kunne

skildre sådanne tider, for at de unge ret kunde få øje på den standende strid mellem godt og ondt, der ikke blot føres i folkene, men inde i hvert eneste menneskesind, og at enhver sejr for det gode, som ved Guds hjælp vindes, baner vej frem mod menneskeglæden. Ja, at der ikke findes nogen anden vej end denne fremad mod »livets land med glædens kilder«.

Jeg har især talt om sådanne fremragende personligheder og begivenheder, der har formet noget, som blev ved at være slægterne til udbytte ned gennem alle tider — også vor egen. F. e. Jøderne under Moses, Davids salmer, Grækerne i Æskylos', Sofokles' og Sokrates' dage, Kristendommens gennembrud, Renæssancen, Reformationen og Den franske revolution. Til skildringen af åndslivet i de nordiske lande gennem det 19. og 20. århundrede har jeg brugt forholdsvist mange timer. Det er vi jo selv groet op i og har den opgave at skulle fortsætte. —

Nylig læste jeg en udtalelse af Jeppe Aakjær, som jeg godt kan skrive under på til vitterlighed. Han skriver, at det er en skam for vor velhavende bondestand, at mens den har de kostbareste køretøjer, de dyreste møbler og silke-dragter til kone og døtre, så har den ofte ikke den mindste antydning af en bogreol. Dette er desværre mange steder sandt — uhyggelig sandt. Hvor ofte er ikke en velstillet bonde kommen her for at »låne« en bog, som der stod kampgny om i avisen, og når jeg så hentede den — lånte bøger bringes nemlig sjælden tilbage til ejeren — sporedes mellemfingrene og øllebrødsklatterne på bladene, og mange hjørner var bøjet. —

Jeg har været en bogorm så langt tilbage, som jeg kan huske, og mine stræbsomme forældre lærte mig at læse godt indenad og behandle bøgerne med omhu. De var nemlig »gammel-grundtvigianere«, som hørte stærke taler om

»det levende ords« store fortrin frem for skriften, »det døde bogstav«. Den slags mennesker blev gerne ivrige læsere lige som deres ordførere. Det var næsten utroligt, så meget som Vilhelm Birkedal, Jens Sofus Brandt o. s. v. fik læst. Og sådan er forholdet heldigvis endnu. Hvis vi med det levende ord kan ramme på rette sted i de unges sind, så er det endda ikke så vanskeligt at få dem gjort til gode læsere. Og jeg mener jo at have ført en redelig, mangeårig kamp for bøgerne, mine lærerige venner, som jeg daglig i mit hjem er omgivet af, og som en og anden gang i de unge år gjorde min boghandlerregning større end min penge- lige årsløn. Aakjær vil også hos mange af mine gamle elever finde en ret god bogsamling, der stadig øges.

Hvis de mennesker, som for 44 år siden lånte min smukke bog: Vilh. Bergsøes »Fra Piazza del Popolo«, skulde læse disse linjer, bedes de om at bringe den tilbage. Den er en smukt indbunden gave fra et hold piger på Vejstrup høj- skole. —

Arbejdet med at få eleverne i det rette forhold til bøgernes verden, både i den korte tid, de er her og senere gennem hele deres liv, er meget vanskeligt; men jeg har blandt flere af mine medlærere haft gode hjælpere, særlig Kr. A. Lange, Anker Jensen, Kr. Nørgaard og Holger Budde- Lund.

Det var mig en opmuntring, da højskolernes første til- synsmand, Dr. Steenstrup, i sin tid skrev, at på Vestbirk højskole lærte eleverne virkelig at læse indenad med for- ståelse, og der blev intet sted afsat flere bøger fra »Udval- get for folkeoplysnings fremme« end her.

Professor Steenbergs vidnesbyrd har også glædet os, når han skriver, at Vestbirk højskole må tælles mellem de høj- skoler, hvor der først og ivrigst er arbejdet for at føre bogen ind på dens rette plads, og hvor der er bygget en stor og smuk læsestue. Denne bøgernes begejstrede stridsmand står

vor skole i taknemlighedsgæld til. Det var derfor i sin gode orden, at vi sendte ham nedenstående telegram den 16. December 1924, da han fyldte 70 år:

Syvti år har ikke stanset
ham, hvis billed blomsterkranset
ses fra læsestuens borde.
Varmt og kækt De tog til orde
som de tavse bøgers ridder.
Alle vi, som her nu sidder
for at hente visdom frem
til vort arbejde, til vort hjem,
siger tak på højtidsdagen.
Ord og skrift — ja, det er sagen!

Af de ovennævnte 70 år har jeg kendt professor Steenberg i 35. Da telegrammet var afsendt, hejste jeg flaget uden for mit hjem. Begge dele skulde være en vel fortjent hyldest til fødselsdagsbarnet for trofast arbejde i folkeoplysningens tjeneste. Han fik også en hjertelig tak for de mange rige timer, vi har haft sammen, snart i alvor og snart i spøg, men altid med udbytte. Og jeg ønskede ham en mild og klar eftersommer.

I fire ugentlige aftentimer plejer jeg at læse nordisk digtning højt for mine lærlinge. Jeg går psykologisk frem og begynder gerne med Zakarias Nielsen, som de alle kan følge. Hans værker har været mig til megen nytte, især over for de elever, som skal »vækkes«, før de ret kan tage fra. Så går vi fremad imod »Adam Homo« m. m., Bjørnson og Ibsen ikke at forglemme. Bøgernes titler skriver jeg op på den sorte tavle, og derfra vandrer de ned i de enkelte tilhøreres noteringsbøger. Gennem breve og udtalelser ved jeg, at disse timers indøvelse i litteraturen er bleven en hjælp for mange til selv at komme i gang med lødig læsning og

kunne bruge denne i deres hjem i kampen mod Jacob Holmblads almanak, som jo er en af ungdomsopdragelsens hæsligste fjender, fordi den ødelægger fritiden, som skulde anvendes til personlighedens vækst. Oplæsning for de unge i vinteraftenerne er et virksomt våben for alle de kvinder og mænd, som vil erobre den ødelagte hjemlige dannelse tilbage — hvilket slet ikke er så umuligt.

I dansktimerne får eleverne undervisning i at bruge en håndbogsamling, og jeg beder dem indtrængende om snart at købe et godt atlas, et konversationsleksikon og en fremmedordbog. Når de fører dette med sig, hvor de flytter omkring, så kan de hente svar på de fleste spørgsmål, som avislæsning og samtaler giver anledning til. Undervisningen heri fængsler i høj grad de unge, og følgen er den, at læsestuen bliver meget brugt i middagstiden og om aftenen. En del får også vejledning i at bruge håndbøger til hjælp ved stilskrivningen, når de giver sig i lag med store og sammensatte opgaver. Ikke så få værker til senere brug får de indført i noteringsbogen. Følgen af alt dette er, at jeg i årets løb modtager en mængde breve og forespørgsler med hensyn til anskaffelse af bøger, og disse har det altid været mig en glæde at svare på.

Men tilbage til »de ringe dage«. Ligesom Bøtke hjalp os til at få knyttet forbindelse med en ret stor egn, sådan blev det lærer Baltersen og ungkarl Martin Sørensen, begge her i Vestbirk, der flettede de stærkeste bånd mellem folkehøjskolen og den nærmeste omegn. Baltersen og jeg er jævnaldrende. Han er født i Trige ved Århus 14. September 1857, vogtede som barn kreaturer fra sit 10. år og blev tjenestekarl, indtil han kom på Gedved seminarium. Efter endt eksamen 1880 har han været børnelærer tre steder: Ebeltoft landsogn, Vestbirk og Ollerup, hvor han endnu leder en stor skole. Han priser sig lykkelig over altid at

have haft sine embeder på steder, hvor der er højskole, og hvor han kunde komme til også at undervise unge.

Når Baltserens navn bliver nævnt her i Vestbirkkredsen, kommer der et godt smil frem på alle deres ansigter, som har kendt ham; lyse minder opliver sindet, og det er nu ikke så underligt. Han var udstyret med en ret enestående evne til at kunne opmuntre os alle. Når der her på højskolen var bryderier med et eller andet, sagde min kone gerne: »Bare Baltseren vilde komme idag,« for hun vidste, at ham var det mig umuligt at stå for. En af de første Novemberaftener 1886 tog han brydetag i vor dagligstue med Anton Hansen og kom til at ligge under neden; men så skreg han: »Å, helsen mi kuhn!« på en sådan måde, at den sunde, uskyldige latter lød fra alle. Men Baltseren kunde også trøste, hvor der var sorg. Mildt, stilfærdig kom da ordene fra hans varme hjerte.

Der er tidt bleven sagt om Bjørnson, at han var et stort barn. Det samme kan siges om mennesker, hvis navne ikke er nået så langt ud i verden. Det kan i alt fald siges om Baltseren. Derfor blev han så god til at fortælle bibelhistorie for børnene og vore elever. Den samme krabat, som kunde læse muntre fortællinger og skuespil på en sådan måde, at selv den sløveste højskoleelev i kursusets første strenge uge blev opmærksom og lo med, han kunde i sine bibelhistoriske foredrag sige mange alvorlige ting, som gik dem til hjerte, og det blev altid fremført på en måde, så alle forstod det, hvilket vist for en del kom af, at han daglig havde med børn at gøre. Han var også en udmærket sanglærer.

Baltseren og hans gode hustru, som er barnefødt i Hansted ved Horsens, jævned hurtigt forbindelsesvejene mellem os her på skolen og egnens befolkning. Lad mig blot nævne et enkelt eksempel. Her var den gang, særlig om vinteren, mange gilder omkring i hjemmene. Som børnelærer mente

Baltsersen, at han og hans hustru ikke kunde sige nej til at være med; men de gik hjem på en bestemt tid hver aften. Kristine og jeg blev også bedt ud, og vi gik med fire aftenner. Så var vi klar over, at skulde vi sådan afsted et par gange ugentlig, da vilde det være os umuligt at oparbejde skolen. Højskolearbejde beslaglægger langt flere kræfter, end de aller fleste her den gang anede. Jeg udtalte da ved det første offentlige møde, at vi vilde gerne i så nær forståelse med egnens folk som muligt, og at de altid skulde være velkommen hos os; men selskabeligheden var vi nødt til at stryge. Den uvilje, som dette vakte flere steder, strøg Baltsersen til side, og han skal altid være takket, fordi han var med til at opbygge det gode forhold, som har været mellem højskolen og den omboende befolkning indtil denne dag.

Baltsersens løn ved børneskolen her var såre lille, og vel øgede skolekredsen den frivillig med adskillige hundrede kroner, ligesom han da også tjente noget her på højskolen; men dette kunde jo dog ingen indflydelse få senere på pensionen, og vi forstod så godt, at han måtte flytte. Da embedet i Ollerup blev ledigt, rejste jeg der over og talte med min gode ven, forstander Kristensen-Randers, og sognerådet, hvis medlemmer jeg personlig var godt kendt med. Jeg var også inde hos den gamle pastor Brandt, som har konfirmeret mig, og jeg mindes, at han sagde: »Tør Du sige god for denne Baltsersen?« »Ja, det tør jeg. I får næppe nogen bedre lærer, og han vil også blive god ved sin gamle præst.« »Der er vist over 80 ansøgere; men når Du, Møllertamp, siger sådan, så skal han få embedet!«

Så rejste Baltsersen til Ollerup, hvor han fik tre gange så stor en løn, som han havde her. Senere sagde pastor Brandt en gang til mig: »Det passede alt, hvad Du sad og sagde om lærer Baltsersen. Vi er meget glade ved ham.« —

Martin Sørensen var en søn af den gamle sognefoged

her i byen, altså broder til Anders Jensens hustru. Han, der lige som Baltseren og jeg fødtes 1857, blev én af mine bedste venner her på stedet. En eller to gange om ugen kom han og vor nære nabo, Rasmus Frandsen, der lever endnu og ligesom Martin har været Vestbirk højskole en trofast ven, her hen for at se, hvordan det gik med skolen. 1876 havde Martin Sørensen været på Gedved højskole. Så kom han ned til Mygind for at styre pastor Køsters avlsvæsen et par år. Derefter var han en vinter på Mellerup højskole hos Jens Bæk. 1883 forpagtede han, sammen med Rasmus Frandsens svoger, Mygind præstegård, hvor han blev i 3 år. Han var en redelig og trofast svend, som førte meget godt med sig hjem til det gamle Vestbirk.

Da min kone og jeg havde forbrugt vor arv hjemme fra samt alt, hvad sparekasser vilde låne os, og vi skulde til at bygge første gang, kom Martin og min gamle Askovkammerat, Niels Thulesen fra Åle, og — uopfordret fra min side — lånte mig en hel del penge, skønt jeg ingen som helst sikkerhed kunde stille. Det brød de sig ikke om. Man siger jo, at Jyderne holder stærkt på »æ pængh«, og det kan der være noget om; men når en god sag griber deres hjerte, så lukker de tidt pungen højere op end Øboerne. Heldigvis gik det sådan, at jeg efter nogle års forløb fik betalt min gæld.

Under de økonomisk trange kår var det Vestbirk højskole en god hjælp, at der dannedes demokratiske foreninger, som understøttede trængende elever til et ophold på de skoler, der var kommen på det »sorte bræt«, men disse fik ganske vist kun halvt så meget som de, der søgte de af ministeriet anerkendte skoler, ti kroner månedlig, hvor de andre fik tyve. Der vankede naturligvis intet som helst tilskud til skolen, hverken fra stat eller amt. I Svendborg amt derimod gennemførte den noble højremand, amtmand Brockenhuus Schack, at Vejstrup højskole, som også var et

sort får, fik 500 kroner årlig, uanset nægtelsen af statsstøtte. men sådan gik det ikke her. Endogså længe efter, at vi havde fået anerkendelse — og under et venstreflertal i amtsrådet — søgte vi forgæves amtet om støtte. Skanderborg og Hjørring amter var nok de eneste, der intet bevilgede til deres højskoler, hvorfor jeg også spøgende skrev i «Horsens Folkeblad», at nu flyttede jeg virksomheden ind i Aarhus eller Vejle amter, thi dette vilde dog give c. 500 kroner mere i årsindtægt og stille Vestbirk højskole på lige fod med Testrup og Vinding.

Ved at sende artikler til forskellige blade tjente jeg nogle kroner af og til, og så udgav jeg bogen: »Wergeland—Bjørnson—Sverdrup. Folkelige foredrag«. De 2000 eksemplarer, som oplaget talte, solgtes forholdsvis hurtigt, og her til bidrog vistnok den omstændighed, at flere blade skrev i deres anmeldelser: »Overskuddet tilfalder uformuende elever på Vestbirk højskole. Da denne skole hører til de udelukkede og er berøvet al understøttelse, er det alene af den grund ønskeligt, om bogen måtte finde afsætning.«

Men ak, denne bog kom til at forsinke skolens anerkendelse. Overfor højskolernes daværende tilsynsmand, Dr. Steenstrup, lod jeg et ord falde om det uretfærdige i, at jeg vedblivende skulde straffes for min formands optræden. Han svarede: »Ja, det er jeg fuldstændig enig med Dem i, og jeg har gjort alt for Deres skole. Men i ministeriets kontorer er De selv kommen på det sorte bræt. Efter at De i Deres bog har citeret Sverdrups tale om Statsrådssagen, hvor han siger: Der er intet land i Evropa, hvor et konstitutionelt ministerium vilde have optrådt og lidt uheld som her, uden at ministeriet var gået af. Man skal ikke kunne påvise mig et eneste eksempel — — siger De: Var Statsrådssagen kommen frem en menneskealder senere, skulde vi danske nok have taget hr. Sverdrup i kraven og straffet ham tilbørlig for sådan letfærdig tale! — Det er disse ord.

som ministeriet har sat en tyk, blå streg under. Men jeg skal gøre, hvad jeg formår.«

I dette års Juli måned talte jeg — sammen med pastor Konradsen, Hvirring, og forstanderne Bojsen, Gedved, og Dahl, Åle, ved en stor skyttefest i Østbirk. Mit emne var: Gymnastikken. Det fornøjede tilhørerne meget, da jeg oplyste dem om, at der her i Horsenseggen nylig var stiftet en kvindelig forening, hvis første lovparagraf lød på, at ingen af foreningens medlemmer måtte gifte sig med en »Lemmedasker«. Et herligt jysk ord. Sådan en opløben, kejtet fyr, som snubler over sine egne pusselanker, vælter en stol, før man får ham tilbords og spilder to kopper kaffe, før måltidet er forbi. En, hvis gang og hele optræden vidner om, at lemmerne regerer over ham i stedet for, at det modsatte skulde være tilfældet. Kort sagt: en rigtig Lemmedasker! Til en sådan bejler vilde denne forenings medlemmer sige: Nej, meld Dig først ind i gymnastikforeningen og få noget af alt det klodsede og kejtede pillet af Dig, som det hårde legemlige arbejde giver. Sådan har fædrene gjort før Dig. I vore oldsagn hedder det altid om helten, at han var dygtig i alle håndede idrætter. Men da jeg så tilføjede, at kvinderne trængte i mindst lige så høj grad som mændene til gymnastik, og de skulde også nok snart komme med, lo man også — men på en anden måde. Nej, så tåbelig vilde verden da heller aldrig blive!

Trods disse kætterier indvalgte jeg som næstformand i »Horsens og omegns skytteforening«. Formanden var pastor Konradsen. Min hustru havde skrevet nedenstående digt til festen, som indbragte hende et kvikt hurra:

Tone: »Vintren rasat — — c.

Fremad, fremad! alle danske unge,
 under friheds banner flokkes tæt.
 Kendes skal det, at vi end kan sjunge,
 ej endnu vor ånd og hånd er træt.
 Kan vel stundom vore hjerter bløde,
 farver harmens rødme end vor kind,
 og til kappestrid vi kækt vil møde
 for at sprede tvivlens muldne spind.

Danske mænd, lad hånden rigtig øves,
 dygtiggør Jer kun i våbenfærd,
 kommer dagen, da Jert mod skal prøves,
 vis, at det var tro og tillid værd.
 Lad det kendes kun, at folkeånden
 svæver over Danmark nu som før,
 når den trofast slutter pagt med hånden,
 dristig I i kampen træde tør.

End har Danmark grønne bøgelunde,
 smilende i vårens sommerpragt,
 dale små og kæmpehøje runde;
 ynde, fred er i naturen lagt.
 Blomsterfloret smykker søens rande,
 bækken nynner kækt sin melodi,
 for os danske er der ingen lande,
 intet sted med sådan poesi.

Danskerfolk, dog længe Du forglemte,
 at natur er ikke fædreland,
 når til Danmarks pris din sang Du stemte,
 så den genlød over skov og strand,

det var kun den døde jord, Du skued,
 ej et folk med handling og med dåd,
 ikke mænd, hvor mod i barmen lued,
 åndløst liv dit øje stirred på.

Kommer nu, for tiden er en anden,
 ånden lysned op i vangen her,
 skabte kraft hos kvinden som hos manden,
 så vi frihed, sprog og land fik kær.
 Vi vil ruste os, så godt vi evner,
 så vort skib ej tumles som et vræg;
 vrede bølger ofte lidet levner,
 når de først får grundigt overtag.

Fremad da, hold modig ud i striden,
 frem til alt, hvad der en kamp er værd;
 mulmet er forbi, og det er tiden
 til at øve os i våbenfærd.
 Frem for folkets frihed, Danmarks ære,
 frejdig frem for Sønderjyllands sag,
 vi vil dog vor gamle moder bære
 over i en ny og bedre dag!

Efter afsyngelsen holdt pastor Konradsen en smuk lille tale for hende. —

Kort tid efter anmeldtes i flere blade hendes fortælling: »I fare«. Anmeldelsen sluttede med at sige: »I bogens første og sidste afsnit føler man, at de livligt skitserede fremstillinger af natur og mennesker grunder sig på selvsyn, opfattet af en ung kvinde, som man kan tænke sig har skrevet de ord på sin fane, som hun lægger bogens helt i munden:

Bort kun min tvivl, jeg vil bane mig vej
 op i de højder, hvor ånden har hjemme,
 spotten og tvivlen jeg ændser ej,
 når modig jeg lyder min ungdoms stemme.

Hun havde tidligere, 1884, udgivet fortællingen »To søstre« og skuespillet »Skovenes søn«.

Da både hun og jeg havde været på Siljord højskole, blev det til stor glæde for os, at Viggo Ullmann i September 1887 kom for at tale ved vort efterårsmøde. Da var der ca. 600 tilhørere. Kort tid efter blev Vestbirk højskole statsanerkendt, og aktieselskabet havde nu så stor tro til fremtiden, at der blev bygget to rummelige skolestuer og en del elevværelser.

Samme efterår lærte jeg et par jyske mænd at kende, som jeg her må sige nogle ord om, fordi de fik en ikke ringe betydning for mig i min gerning. Den fremragende bondemand Per Odgaard i Skiveegnen skrev til mig, om jeg vilde tale i hans hjem for ham, hans husstand og nogle unge mennesker fra omegnen. Da vort efterårsmøde var forbi, tog jeg derop og kom der i øvrigt jævnlige i de følgende år. Per Odgaard var i en ung alder, iført grove, grå klæder, indvandret fra Thy og havde taget en af egnens anseligste gårde, Thastumgård, i besiddelse. Han blev en høvding i disse nordlige egne. Man kaldte ham »Fjends herreds Tietgen«.

Når jeg bruger ordet høvding, så tænker jeg ikke alene på, hvorledes denne bondeknold svang sig op til at blive stor fabrikant, forretningsmand, kreditforeningsrepræsentant, amtsrådsmedlem, fik part i fire store teglværker, opkøbte kreaturer til eksport, var medejer af Skive jernstøberi og af

byens største manufakturhandel, overtog Sparkjær mose, hvor han årlig lod grave 25—30 millioner tørv o. s. v.; men mine tanker kredser endnu mere omkring dette, at han havde en høvdings falkeblik til at opdage unge menneskers slumrende evner og få dem hævet op i lyset. Jeppe Aakjær kom i en ung alder til Thastumgård, og Per Odgaard var nok den første, der udtalte: »Jeppe Aakjær er en virkelig digter!« Ligeledes var Marie Bregendahl blandt dem, der hyppigt mødte på Thastumgård, skattede og forstod Per Odgaard som få og har skrevet smukt om ham. Vel var Per ikke meget belæst, men han ejede en umiddelbar følelse, som jo viste sig at være rigtig.

Han fik også N. P. Daugbjerg, som nu er direktør i Ålborg, sendt afsted til Mellerup og senere Vestbirk højskole, hvor han i en årrække var lærer og siden indtil denne stund vor skoles og min personlige ven. Selvfølgelig fik fru Misundelse, frøken Sladderhank og hr. Tanketom skrevet mange artikler om sådan en mand som Per Odgaard i egnens grå aviser; men samtidig var der mennesker, som skænkede ham en rørende tillid. Da han i et af firsernes knappe år skyldte $\frac{8}{9}$ bort af de 91000 kroner, Thastumgård stod ham i, fik han en dag besøg af en bondemand, som lige havde solgt sin gård. Da de blev ene to i stuen, sagde denne: »Jeg har her i min tegnebog 10,000 kroner. Disse skal jeg have sat hen; men vil Du have dem Per, så skal Du få hver eneste skilling.« Og Per fik pengene til låns, endogså uden at få lov til at give en skriftlig erklæring til sikkerhed.

Per Odgaard vakte liv og røre i den søvnige egn og var i de år, jeg kom sammen med ham, en stor idealist. Han vilde have de bedste åndelige værdier i Danmark ført tæt ind på livet af egnen og da navnlig dens ungdom. Han fik bygget forsamlingshus og samlede Søndag eftermiddag ungdommen i sit eget hjem, hvor han så holdt foredrag og op-

læsning. Han kaldte også andre og blandt dem undertegnede til hjælp med dette arbejde. Ulejlighed og alle udgifter tog han på sin egen kappe.

Som et udslag af Per Odgaards demokratiske sindelag førte han enhver gæst til bords sammen med familien og alle hans arbejdere og tjenestefolk.

På Thastumgård traf jeg også første gang den mærkelige Ole Nygaard, som boede her i nogle år og foretog herfra sine fodture Jylland rundt for at hjælpe mennesker bort fra drikkeriet. Hans eneste barn, datteren Ma Nygaard, kom senere som elev her til Vestbirk, hvor hun gjorde sig afholdt af alle. Hun er nu gift med Kristen Understrup i Ørre, som også er gammel Vestbirker. De har lige fejret deres sølvbryllup.

Ole Nygaard var ikke foredragsholder; men han talte så inderligt til dem, der var hildet i drikkelastens lænker, at han meget tidt fik dem på fode. Han var heller ingen stilist, og dog er de mangfoldige breve, som han gav sig tid til at sende rundt til hjemmene, fulde af opmuntring og livsvisdom. I hans rene, varme hjerte flammede stadig én stor lidenskab, nemlig lysten til at hjælpe mennesker. Han har siddet som en god trøster ved mangfoldige fattige menneskers sygeleje. Jeppe Aakjær synger smukt om ham:

»Han var en stille vandringsmand,
hvis sjæl var i hans sag;
han spurgte ej om navn og stand,
men kun om hjertelag.
Hans arbejdsmark var lyngen
og landet nær derved,
og hedelærkens syngen
har stedse fulgt hans fjed.«

Ole Nygaard har hjulpen ikke så få unge på vej til højskolerne, ikke blot fra bondelandet men også fra købstæder. Her i Vestbirk behøver vi blot at mindes Cathrine Bach, som var ægte Københavner — ikke barn af indvandrede landboere — vokset op på et sted, hvor sådan noget som folkehøjskole både i dagligtale, i avislæsning og ved møder var fuldstændig ukendt. Men Ole Nygaard fik Cathrine til at søge Magistraten, hvor der bevilgedes hende 90 kroner, som kost, ophold og undervisning kostede i de tre sommermåneder. For $3\frac{1}{2}$ krone sejlede hun så på dæksplads med damperen til Horsens, hvor jeg hentede hende. Hvis folkehøjskolen havde mange af den slags agitatorer, vilde vi snart kunne få købstædernes sære uvidenhed på dette område slået til jorden. Hvor blev dog dette barn fra arbejderkvarteret glad ved sin sommer her. Hvor nød hun fodturene i Gudenådal, og hvor hang hun barnlig ved sine mange veninder. Hvilket vidunderligt æventyr! Jeg ser hende så tydeligt, når jeg læser videre i Aakjærs mindedigt:

»Om ham véd hyttens barn besked,
hans dåd har hjertet gemt.«

Per Odgaard og Ole Nygaard virkede stærkt for afholdsagen, hvilket i høj grad kunde tiltrænges der på egnen. I en enkelt landsby var gårdmændene så godt som alle i virkeligheden fordrukne. Flere af de gamle gik fra deres ejendomme; men de unge blev afholdsfolk og arbejdede sig fremad. De kunde ikke modstå Per Odgaards overlegne personlighed, dygtighed som landmand, åndelige interesser og varme hjerte, så lidt som Ole Nygaards selvfornægtelse og forunderlige evne til at få de snublende på fode igen.

Per Odgaard med den brændende virksomhedsstrang blev en utrættelig talsmand for at få hedestrækningerne syd for Skive plantet til, skaffede folk gratis granplanter og kaldte

Dalgas derop for at få sagen slået godt igang. »Det skjønnest æ véd, det er at få noget til at gro,« sagde Per Odgaard så tidt, at det lige som blev hans valgsprog. Og han fik meget til at gro, både på markerne og i unge menneskers sind. Naturligvis kom der mange opfordringer til ham om at blive rigsdagsmand; men hans store hjemkærlighed formede hver gang et bestemt nej.

20 år før Aakjær skrev »Vredens børn«, rejste Odgaard rundt i Midtjylland og slog til lyd for en forbedring af tjenestefolkenes værelser. Jeg efterså Thastumgårds karlekamre. Der var nok af lys og luft, blomster i vinduerne og tæpper over de gode senge. Når han og jeg sad og talte sammen — somme tider til langt ud på natten — var vi godt enige om, at piger og karle, der stundom tilbringer tredjeparten eller mere af en menneskealder i andres brød, må have et smukt og godt hjemligt tilflugtssted. På dette område står jeg i taknemmelighed til disse to gode mænd. Da vor skole voksede, og 23 td. land var indkøbt, fik jeg ganske naturligt med ikke så få tjenestefolk at gøre, og når jeg nu i et tilbageblik dvæler ved dette, så kan jeg ikke opdage en eneste mørk stribe. De, der tjente mig, udførte trofast og energisk deres arbejde i marken, køkkenet og stuerne; enkelte af dem gennem en lang årrække. Uden spor af kunstigt lavede forhold blev Vestbirk højskole deres hjem. Her var nok for dem både af lystighed og alvor. Ingen af dem har forvildet sig ind i kortspillets eller gade-trækkets tåbeligheder. Deres færd har i al stilfærdighed prædikeret for de skiftende skolehold om den sandhed, at hjemlig dannelse meget vel lader sig erobre tilbage igen, hvor langt så end tiden er løbet fra den. De er — heldigvis uden ret at vide det — blevet et smukt forbillede for mange af skolens bedste elever: håndværkere, gårdmænd, forretningsfolk o. s. v.

Da jeg med noget besvær fik Per Odgaard trukket her-

ned til et efterårsmøde i Vestbirk, holdt han et foredrag om det i forsamlingshusene den gang lidt forslidte emne: hjemmet. Det var så varmt og erfaringsmættet, at tilhørerne næppe nogensinde glemmer det.

Hans milde, blåøjede hustru, Karen, havde i en ung alder været på Testrup højskole, hvor Jens Nørregård, men endda stærkere C. Bågø påvirkede hende. Hun var af den slags tilbageholdne men indholdsrige kvinder, som man sætter højere, hver gang man kommer sammen med dem. Alt hos hende var så helt ud ægte. For de to mennesker var

»ord og gerning aldrig to,
thi livet lyste af den indre flamme.«

Så blev Karen brystsyg. En tid var hun på sanatoriet men førtes atter hjem. Nu samlede Per Odgaard alle sine kræfter om dette ene: pleje hende. Karen og Per havde i deres lykkelige Ægteskab 7 børn, hvoraf de 4 døde som ganske små. Kun 2 lever nu. Den ældste, Niels, ejer Thastumgård; den yngste, Jakob, er student. Den 2. Januar 1902 døde sønnen, Anders, pludselig nogle og tyve år gammel af blodstyrning. Han var faderens udtrykte billede, og han var udkåret arving til den smukke gård Skivehus. Per var som segnefærdig af sorg. Karen, der dødsmerket lå lænket til sygelejet, viste sig at være den stærkeste. Hun sagde: »Æ vidst godt, Ajes sku dø, Æ ka' sajtens, men de æ så svær for Pier.« Karen klagede aldrig. Hendes smil og milde trøst holdt som intet andet Per oven vande.

Men da nu Karen samme år, i November 1902, lukkede sine øjne for stedse, var Per Odgaard en slagen mand. Hans omfattende forretninger gav ham ingen glæde. Fortvivlet og sorgtung tilbragte han ofte i de følgende 3—4 år sine søvnløse nætter ved rastløs at vandre frem og tilbage i de store stuer på Skivehus. Men midt i mørket blev det

atter lyst, da han giftede sig med den unge, noget blege Jørgine Knudsen, en gårdmandsdatter fra Tørring ved Randers, søsterdatter af den vidtkendte lærer og skribent Ole Andersen fra Lemming ved Silkeborg. Hun var gennem sine forældre stærkt påvirket af pastor August Kristensen og livet i Mellerup valgmenighed. Trods aldersforskellen forstod og udfyldte de to mennesker hinanden på den smukkeste måde. Jeg planlagde en rejse for dem til Norge, gav Odgaard Yngvar Nielsens håndbog i lommen og kunde gennem hans breve tydelig mærke, at nu var den krængede båd kommet på ret køl. Hjemlivet, som han mindst af alt kunde undvære, blomstrede atter ved sang og tale, i alvor og gammen. Ægteskabet var barnløst. Efter 3½ års samliv døde Per Odgaard af en hjertelammelse den 17. Januar 1910. Det mægtigste følge, man nogensinde havde set i disse egne, ledsagede ham til hans sidste hvilested på Skive kirkegård ved siden af Karen og Anders.

Da der var samlet penge sammen til et mindesmærke for Per Odgaard, bad dennes nære venner, Esper Andersen og Daugbjerg, mig om at fremsætte et forslag til stenens indskrift. Jeg formede og sendte dem følgende:

Per Odgaard.

»Det skjønnest æ ved, det er at få noget noget til at gro.«

Tak gode høvding, hjemmets mand,
for hvad du skænkede vort land.
Din vemod smelted hen i dåd,
som blev for os til gode råd.
Vi frede vil dit dyre minde,
så fremtids ungdom Dig kan finde.

Men på stenen kunde der ikke blive plads til verset.

På mine foredragsrejser kom jeg senere i forbindelse med en anden jysk bondemand, som lignede Per Odgaard så meget, ikke mindst i forholdet til sin egns ungdom. Det var gårdejer Niels Nielsen, Lunden ved Grenå. Han lever endnu, og på hans sølvbryllupsdag, den 8. Oktober 1926, sendte jeg denne hilsen:

Jeg højste flaget fra morgenstunden,
thi der er jo sølvbryllupsfest i »Lunden«.
I lyset strålede år tilbage
så mange herlige, stille dage,
hvor vi var sammen og sleb vore klinger.
Dejligt, når mindernes klokke ringer!
Til sølvbrudeparret vor skole sender
en inderlig tak for hjælpende hænder.
Guds rige velsignelse Eder følge,
til solen går ned over dødens bølge.

Da »Smørkrigen« brød løs i dansk politik 1888, talte jeg ved et stærkt besøgt møde i Østbirk og sagde ved den lejlighed: »Vi må ikke svigte arbejderne, fordi godsejerne rækker hånden ud imod os. Når der står en godsejer på den ene side og en arbejder på den anden, så tager jeg arbejderens hånd. Det vilde også være en mærkelig måde for danske bønder at fejre hundredårsfesten for deres frigørelse på, hvis de nu i dette år går sammen med godsejerne for at vedtage en lov, der fordyrer arbejdernes fødemidler!« Talen vakte bifald, og Vilhelm Lassen hviskede til mig: »Nu taber vi.« Hvilket de også gjorde. Flertallet stemte for, at folk skulde have lov til at bruge margarine.

Efter opfordring deltog jeg i »Det nordiske kvindesagsmøde« på Kasino i København. Mit emne var: »Kvindens

valgret«, og jeg sluttede med at sige: »For samfundets skyld og for kvindernes egen skyld må vi af al kraft arbejde hen til almindelig stemmeret. Den har desværre alt for længe været savnet.« I pavsen friede Svend Høgsbro mig for at komme i »Klods Hans«. Han havde lagt mærke til, at én af dette vittighedsblads tegnere tog papir og blyant op af lommen og fæstede sit blik skarpt på mig. Så tog Høgsbro mig under armen for at give kaffe i restaurationen.

Jeg måtte i den nærmeste tid herefter høre mange ulykkespådømme. Vore karle diskuterede spørgsmålet, og de fleste skulde have sig frabedt, at konen rendte fra mand og børn lige ind i rigsdagen. Ikke så få højskolelærere rystede medlidende på skuldrene. Jeg oplevede — langt hurtigere end jeg havde ventet — at alle ængstelser blev gjort til skamme. Nu er det jo den naturligste sag af verden, at kvinder og mænd følges ad til valgurnen. Min hustru tog ivrig del i arbejdet for kvindesagen. Hun talte derom flere steder i egnen og ved et skolemøde på Gedved seminarium, ligesom hun svarede i »Horsens Folkeblad« på angreb og indvendinger. Hun valgtes til formand for »Jysk kvindeforening«.

I vinteren 1887—88 åbnede vi her på højskolen en »Læsestue«, hvor der Lørdag og Søndag aften var fri adgang for alle. Vi sørgede for lys og varme. De forskellige partiers lokale dagblade, fire ugeblade, tre månedsskrifter og en del bøger var til læsernes rådighed. Men der kom meget få, og snart døde det hele ud. Et par besøgende kunde træffes i lokalet uden at læse, rygende på deres piber. Jeg prøvede da for penge, som indkom ved gymnastikopvisningen, at få ugebladene til at gå rundt i hjemmene. Også en fallit! Det er tvivlsomt, om bladene blev læst dér, hvor jeg sendte dem hen, og så kom de sjældent videre. Nu blev det mig klart, at her måtte høres noget mere, før en frugtbar læsning kunde gennemføres. Derfor holdt vi lærere

foredrag og oplæsning hver Onsdag aften vinteren igennem, og disse møder var altid stærkt søgt. Der kom ikke blot deltagere fra Vestbirk by men fra en vid omegn. Nu har næsten hver landsby sit samlingshus. Sådant var det jo ikke den gang. De, der gerne vilde høre noget, måtte ofte bruge apostlenes heste et godt stykke vej.

Når jeg skulde tale sådan en Onsdag aften, var det mig altid en opmuntring at se de trofaste gæster. Der var lærer Jensen fra Underup med hustru, hans hvide hår lyste op i landskabet. De to kunde gå langt for at komme med i folkeligt og kristeligt fællesskab. Gennem 30 år talte vi ofte sammen om oplysningsarbejdet her i disse egne og om vort folks kår i hjem, skole og kirke. De havde altid en klynge gode folk der fra Underup og Torp med sig. Kvinder og mænd, som var åndelig vågne og sad foran mig på bænkerne som en levendegørelse af det, der er folkehøjskolens opgave med de unge. De kunde indgive ordføreren en glad følelse af, at det lader sig gøre for et menneske i jævne kår at leve et rigt liv i sit hjem, i sit folks arbejde frem mod lysere tider, i sit Gudsforhold.

Den 15. November 1888 skulde kong Kristian IX fejre 25-års jubilæum som Danmarks konge, og de danske skytteforeningers overbestyrelse stod da overfor det spørgsmål: lykønske eller ikke. Jeg blev jo 1887 valgt til næstformand i Horsens og omegns skytteforening, og da der nu indvarsledes til et repræsentantmøde i København Søndag den 4. November, måtte jeg afsted, thi formanden, pastor Konradsen, tog aldrig bort fra sine kirker om Søndagen. Jeg rejste om natten, og så snart jeg kom ud af toget i København, stødte jeg på professor la Cour, formand for Ribe amtsskytteforening. Han havde jo været min lærer på Askov, og sam-

tidig min daglige elev i gymnastiktimen. Nu vilde han absolut give morgenkaffe som et udtryk for, at det havde fornøjet ham så meget at læse et referat af den festtale, hvori jeg behandlede »Lemmedaskerne«. Vi drak kaffen i »National« og taltes ved om stillingen. Begge var vi kede af, hvis det politiske bras skulde ødelægge skyttesagen, hvor gymnastikken netop den gang havde fået stærk fart. De 34,000 kroner på finansloven til de danske skytteforeninger kunde jo i de dage let få ben at gå på. I overbestyrelsen sad to tjenstgørende kaptajner, og hjemme i kredsene var harmen over det rædsomme estrupske væsen meget stor.

Vi fik så formet en »lykønskning«, som vi mente at kunne få overbestyrelsen med til, og som efter vor mening intet indeholdt, der kunde falde nogen for brystet. Da vi senere på dagen samledes, var der af 19 foreninger mødt 16. Af disse 16 var vi så 10, som takkede overbestyrelsen for dens ledelse af skyttesagen i almindelighed og lod den have fri hænder. 3 stemte imod. Overbestyrelsen gik på festdagen til kongen med en lykønskning, der godt nok havde taget hensyn til la Cours og min henstilling, og som vi mente, at enhver dansk mand og kvinde kunde billige.

Men hjemme i kredsene blev der kamp. Ved møder i Hvirring og Horsens tildeltes der mig en »næse« — en lille i Hvirring og en større do. i Horsens. Det skete dog under så milde former, at man begge steder enstemmigt bad mig om at fortsætte som næstformand. Men dagen efter Hejmdalmødet fik jeg et anonymt trudselsbrev, hvori forfatteren, der i høj grad kunde trænge til lidt mere undervisning i dansk, lovede, at når han første gang traf mig, skulde jeg få lige så »manne tæsk«, der kunde ligge på mine »røkestykker«. De tæsk har jeg endnu til gode.

Om formiddagen den 24. Januar 1889 sad jeg i Horsens højskolehjem og talte en times tid med gårdejer Kristian Thulesen, Lille Bjerre, Åle. Han var en ung lovende kraft her i Horsenseggen, som jeg ventede meget af. Igennem hans broder Niels, min allerede omtalte Askovkammerat, havde jeg fået ham på nært hold, og vi sad nu og planlagde et arbejde, som vi syntes kunde blive til folkegavn. Samme eftermiddag døde han ved en kørselsulykke på vejen fra Horsens til Åle. Dette følte som et hårdt slag, ikke blot i familien men vidt omkring. Pastor Konradsen sagde ved jordefærden den 1. Februar: »Jeg forstår det ikke!« Og hvordan skulde så vi, der var meget yngre og så hårdt havde brug for den ædle unge mands hjælp, kunne forstå det. Jeg tænker her på, når jeg for hvert skolehold læser Grundtvigs digt om hans tidlig afdøde søster Ulrikke:

— — »Min eneste søster af byrd og af blod,
hun var, sagde fader, til verden for god.«

Hen på foråret, da bygningerne her måtte udvides på grund af elevflokkens vækst, solgte aktieselskabet mig skolen. De vilde helst således, og det glædede mig meget, da de samtidig tilbød at ville bygge et øvelses- og samlingshus lige ved skolen. Nu gjaldt det for mig om at rejse penge. Da kom jeg i tanker om, at Ernst Trier i sin tid havde fået en del aktier à 100 kroner stykket rentefrit men med den forpligtelse, at de skulde tilbagebetales efter lodtrækning gennem en bestemt årrække. Jeg satte nu vore bortlodningsaktier her til 10 kroner stykket. Der skulde jo dog være forskel på kong Salomon og Jørgen Hattemager. Der blev til min store forbavselse og glæde tegnet 600, altså 6000 kroner, som jo var mange penge i de dage. Så snur-

rede lykkehjulet hvert år, og $\frac{1}{15}$ af denne gæld blev tilbagebetalt. Alt blev udklaret i den lovede tid, 15 år, og til adskillige ejeres forundring. De havde enten glemt bevidstheden eller tænkt, at de penge kom aldrig igen, men de var givet godt ud. En præst gik så vidt, at han skriftlig takkede mig, da han fik sine egne rentefri 20 kroner tilbage, for han stod lige og trængte så hårdt til dem. Det hele var for mig som et smukt æventyr. Nu kan det ellers nok være, at vi byggede.

Efter indbydelse af ledende venstremænd i de lollandske valgkredse rejste 30—40 mænd i dagene 15.—17. Juni 1889 der over for at holde en række møder. Jeg blev bedt om at tage med. Meningen var at styrke demokratiet således, at det med fornyet kraft kunde tage fat på det politiske arbejde. Det blev en broget skare: Bjørnbakkere, grundtvigske højskolemænd, bergske præster samt rigsdagsmændene Neergaard, Jens Bertelsen, Nielsen-Grøn, Bøtker og Chr. Ravn. Vi skulde nu i fællesskab forme en »jysk uge« på det flade Lolland. Fra højres side blev der spået, at vi på grund af de store forskelle i vore anskuelser — der var også både kristne og fritænkere — vilde æde hinanden allerede på rejsen der over. Det var en politisk græshoppesværn! Vi sejlede med en lille damper, som var lejet til turen, fra Fredericia Fredag formiddag den 14. Juni. Skibet med de fleste af os på dækket blev afbildet i vittighedsbladet »Punch«, hvor vi kaldtes »Vikingerne«. Blandt disse var J. C. Christensen, den gang lærer i Stadil, som jeg kom til at sætte stor pris på, naturligvis uden at ane, hvor betydelig en politiker han senere skulde blive.

Redaktør Emil Bojsen og fru Thyra Bojsen, Horsens, var vore ganske fortrinlige værtsfolk. Vejret strålende.

Stemningen udmærket. Kl. 5^{1/2} lagde vi til ved molen i Ærøeskøbing. Redaktør Andersen bød os velkommen. Emil Bojsen takkede. En mængde mennesker var mødt frem, Med musik og faner i spidsen drog skaren syngende hen til festpladsen, hvor der blev holdt taler af pastor Mortensen, Påby, folketingsmand Ravn, redaktør Vilhelm Lassen, vej-assistent Videbæk, redaktør E. Bojsen o. fl. Naturligvis fællesmåltid bag efter, hvor det faldt i min glædelige lod at få plads ved siden af Martin Kristensen fra Gedved seminarium.

Ærø havde i mange år valgt overretssagfører Steenstrup, som var en god venstremand, men han faldt 1887 for højremanden, den meget afholdte amtmand i Svendborg, grev Brockenhuus-Schack. Det tabte slag skulde nu vindes igen, og om dette kom talerne for en del til at dreje sig, hvilket jo var rimeligt nok.

Næste dag sejlede vi til Nakskov, hvor vore værter tog imod os. Vi 30 talere skulde holde 15 møder daglig i to dage. Træskomand Thomas Nielsen Kirkelund fra Vejle blev min kampfælle. En ejendommelig personlighed, som jeg var overordentlig glad ved at samarbejde med. Han døde 17. Januar 1924 i en alder af 82^{1/2} år. Han var født i Jelling og kom med i krigen 1864. I ungdomsårene blev han stærkt optaget af tidens åndelige og politiske bevægelser. 1893 valgtes han ind i byrådet, og året efter i folketinget. Han var arbejdsom lige til sin død. 1909 trådte han ud af rigsdagen. Kirkelund var udstyret med en sjælden hukommelse og forbavsede Lollikerne ved at vide besked om alle deres valgkredse, hvem der var valgt, lige siden vi fik vor fri forfatning, modkandidaterne og hver enkelts stemmetal. Hans kendskab til vort frihedslivs historie var helt vidunderlig. Jeg tænkte flere gange i de dage: Det er dog mærkeligt, at han ikke er bleven en stor politiker, men mindedes så Wergelands linjer:

»En Platos og en Byrons sjæl
i folkets strøm forgår.«

Lad mig føje til, at Kirkelund på sine ældre dage købte en jordlod på Vejle Nørremark. Når han havde slidt nogle timer hjemme med træskoene, gik han derud og arbejdede sig friskhed til. Man mærkede der nede, at han havde et sjældent tag i småfolk og bevarede en stor kærlighed til skyttesagen. En varmhjertet hjemmets mand.

Lærerinde ved Vejle kommunale skole, frk. Marie Kirkelund, er hans datter.

Denne gæve mand og jeg kom til Dannemare og boede hos gårdejer Hans Nielsen. Han og kone var indvandret fra en egn på Langeland, hvor jeg var kendt fra min Vejstruptid, og da de vidste god besked om kampene ovre på Fyn, så havde vi nok at begynde samtalen med. Ingen gæst kan blive bedre behandlet i et hjem, end vi blev det her — både åndeligt og legemligt; men det blev sent, inden vi kom til ro. — Kirkelund og jeg talte i Dannemare for godt 80 tilhørere, deriblandt en enkelt højremand, som ikke vilde forsvare sig. Ved sammenkomsten bag efter lovede man hurtigst muligt at organisere sognet. Dagen efter fik vi i Radsted 200 tilhørere. Der var 7 højremænd, men de vilde ikke frem. Begge steder vidnede man: Det er særlig gårdmændene, som er venstre. Arbejderklassen stemmer højre på grund af de mange herregårde.

Jeg skulde have rejst hjem til mit skolearbejde, da disse to møder var holdt, thi sammenkomsten i Nykøbing om Mandagen vilde ikke have savnet mig. Det var én af de mange fester, hvor man taler til hinandens pris: »Der er en mand i vor midte. Han skal leve. Hurra!«

Den sidste Lørdag og Søndag i Juni måned 1890 holdt vi vort første elevmøde. De samme dage er bleven brugt gennem alle følgende år, når undtages det ene krigsår, hvor vi nødtes til at stryge det. Her mødte 75, og det var forholdsvist lige så mange som nu, nemlig c. 20 0/0; men da her siden de dage har været over 9000 på skolen, så er elevmødet vokset til 1600 eller flere. Mit søndagsforedrag sluttede jeg med at udtale: »Lad os mindes Pavlus' ord om at sige Gud og Faderen tak for alle ting i Jesu navn — også når vi her samles og glæder os over svundne dages samliv.«

Om eftermiddagen drog vi under 4 faner, bårne af 2 mandlige og 2 kvindelige elever ned i Rasmus Knudsens skov. Der var henved 200 i processionen. I skoven var samlet c. 400. Min medlærer, Martin Nielsen, talte om at udruste ungdommen til en åndelig kamp og danne en hær til landets frelse. Lærer Baltersen læste op, og forsamlingen fik på en sund måde sine lattermuskler sat i bevægelse. Vi råbte hurra for Rasmus Knudsen, som altid stiller sin skov til rådighed, når højskolen vil gæste den, og som endnu i sit 87 år aldrig svigter højskolens møder og fester.

I samlingshuset havde i aftenens løb Anton Hansen, Baltersen, Kristjan Henriksen fra Møldrup — nu gårdejer i Vestbirk — og min kære, gamle elev fra Københavns højskole, tømrer Hans Hansen fra hovedstaden, ordet.

En sang, som var digtet til mødet, slutter således:

»Danmark er ej nu om dage
 som en heget vang,
 sønden åen lyder klage,
 norden for er tvang.
 Tåge over landet dækker,
 skaber gråvejrsdag,
 mangt et ungdomshåb den knækker,
 så det blir kun vrag.

Dog, det lysner over vangen,
 slægten lever op;
 vi kan høre arbejdsklangen
 fra de unges trop.
 Meget er endnu at gøre —
 I må også med!
 Lad en ærlig kamp os føre,
 kamp for liv og fred.«

Flere dage før elevmødet kan man ikke blot på skolen men hen gennem hele byen spore, at her skal være fest. Alle hække klippes, haverne pudses op; de skal være nyrevne til gæsternes ankomst. Forberedelserne til dette vort kæreste møde er for alle her en stor glæde. Ugen forud må vore egne kvinder hænge i for at få alt lagt til rette. Der skal laves kompotter, bages masser af brød og kage, slagtes grise og en stor fedekalv.

Når mit foredrag på skolen, der helst skal være kort, er sluttet Lørdag morgen, må eleverne resten af dagen hjælpe til med forberedelserne. Nogle tager fat i køkkenet, en flok drager i skoven for at plukke grønt og blomster til at pynte med i skole, spisestue og foredragssal. På hver af de store, sorte tavler er skrevet et: »Velkommen!« De gamle skal rigtig føle, at de er kære, ventede gæster. Et hold bliver sat til at skrælle de 8 à 10 tønder kartofler, som om midt dagen skal spises til c. 400 ₧ steg. Andre pudser vinduer over hele skolen, smører mad og lignende. Vi må ret være vore flinke sommerelever taknemlige for den store hjælp, de har ydet os ved disse møder. Det var umuligt uden deres hjælp at bespise 8—900 mennesker. Hvad magtede skolens egen stab over for sådant et angreb.

Klokken c. 3 er vi færdige til at tage imod, og nu begynder gæsterne også at komme pr. jernbane, bil eller

cykle. Strømmen vokser, og snart er alle landsdele og dialekter repræsenteret. Der bliver en hilsen, spørgen ud og opfriskelse af gamle minder. Sætningen: »Kan Du huske« lyder gang på gang. Det er, som alt leves om igen fra foredragssalen, diskussionsaftenerne og udflugterne i omegnen. Minderne fra dansktimerne giver især stof til spøg og latter, Men jeg hilser også på adskillige, hvis øjne er fugtige. De trykker min hånd og siger sagte: »Ja, vi skulde jo have været her begge to — — men så døde han (hun) fra mig!« Deres vemod bliver så smuk på sådan en dag. Sommetider bliver de længe siddende på den gamle plads, hvor de var med i morgengudstjenesten og hørte foredragene.

Den egentlige fest begynder kl. 8 om aftenen i gymnastiksalen. Her byder jeg så på hele skolens, mine medlæreres og egne vegne velkommen. Sommetider bruger jeg versformen som f. e.:

Velkommen — højskolens væрге og værn,
gamle elever fra nær og tjern!
I stævnedede hid til den smukke egn
for at fryde os med opmuntringens tegn
og ildne vort mod her på denne skole,
det gør os så godt, derpå kan I stole;
ja, fylder vort sind med en stemningsfuld glæde.,
når atter igen I på bænken får sæde.
Vel blir det i årenes løb et savn,
at vi næppe kan nævne jer alle ved navn;
men herpå kan der jo mægtig bødes,
når ved Sankte Hans vi ofte mødes.
Hvad vi én gang har lært, kommer hurtig igen —
det gælder især, hvor ven møder ven.
Kom tidt, så skal vi glædelig favne
i hukommelseskisten de tusende navne.

Så længe, som gamle elever slår kreds
om arbejdet her, da er vi tilfreds.
Måtte vi alle trofast virke
i vore hjem, i skole og kirke,
over alt, hvor livet sætter os stævne,
bruge vor bedste, vor stærkeste evne,
Gud til ære, folket til gavn,
så skinner Vestbirk højskoles navn.
Ja, velkommen, højskolens væрге og værn,
kære elever fra nær og fjern.
Af sindets rigdom vil vi give og tage
og hjælpe hinanden til solrige dage.

Derefter holdes et foredrag — i de senere år af pastor Thygesen.

Aftenen sluttes med lidt lettere stof, da mange er trætte efter en lang og tidt anstrængende rejse her til. Der bliver da gerne af den hjemlige flok opført skuespil, tableauer eller lignende, hvad der under skuespiller Hjælms ledelse er både smukt og fornøjeligt. P. A. Hjælm er min kones søstersøn, og hun havde altid megen godhed for ham; derfor kommer han hver sommer og tilbringer en tid af sin ferie som gæst i mit hjem. Han ikke blot glæder os med sine oplæsninger; men han har i mange år — praktisk som han er — givet os en værdifuld håndsrækning ved ordningen af elevmødet. Det var derfor også med god grund, at vi 1921, da han var på rejse i Frankrig og Italien, sendte ham et hyldest- og takketelegram, der sluttede således:

Eleverne, hvor end de findes,
vil med tak Dig altid mindes.
Du var med at kaste glans
over mødet ved Sankt Hans!

1921 var der nemlig gået 25 år siden han begyndte at rejse Danmark rundt for uden bog i hånd at fremsige værdifulde danske og norske digterværker. Hjælm var i sin tid elev her en vinter, og det har glædet hans gamle forstander, at han så varmt har taget sig af vore landsmænd mod syd og indtjent c. 10,000 kroner til »Sønderjysk fond«.

Efter aftensangen begynder indkvarteringen. Der har til tider stået 350 mennesker, som manglede natteleje; men de fik det, hvilket den dag i dag er mig en gåde. En del kvinder sov på skolen. Eleverne flyttede så godt sammen som muligt, hvorved der blev ikke så få tomme senge til gæsterne. Unge karle kom ud i laden og op på høstænget. Men kun ved en overmåde storstilet velvilje og gæstfrihed fra beboernes side her i byen og omegnen lykkedes det altid, at alle fik søvn — på et mer eller mindre blødt leje. En kvik elev spurgte en gang den af mine medhjælpere, som ordnede indkvarteringen: »Hvad mener I med, at vi skal tage så lidt plads som muligt den nat?« Svaret lød: »To i en enkelt seng og tre i en dobbelt!« Under megen munterhed bliver indkvarteringen ordnet. Lærer Kr. Lange ledede den gennem mange år med højt humør.

Søndagen begynder, ligesom arbejdsdagene i elevtiden, med en lille gudstjeneste, og så holder jeg et foredrag i den tætpakkede gymnastiksal, som kan rumme c. 1000 tilhørere. Baggrunden for dette foredrag, ligegyldig hvad jeg vælger som udgangspunkt, er altid de erfaringer, som jeg i det svundne år ved at rejse landet rundt til møder har indhøstet. Der har man jo rig anledning til at granske gamle elevers færd, deres indsats i hjemmet og egnen, deres troskab i livskampen, deres snublen og fald, og den åndelige luft, som de indånder gennem grundtvigianismen, indre mission, fritænkeriet o. s. v. Et sådant vidnesbyrd skulde jo helst styrke og opmuntre dem lidt i den for hver enkelt stadig standende

strid. Jo længere det er, siden de sad på skolebænken her, des bedre hører de efter, og det er jo så forståeligt.

Skolens elevforening holder derefter generalforsamling, inden vi samles om de festligt blomstersmykkede borde ude i teltet på boldpladsen. Der gik naturligvis en række år, før vi nåede så vidt; men det blev tilsidst for besværligt at dække i skolestuerne til 3—4 hold og tog også for meget af den kostbare tid. Her i teltet lyder da gerne en eller flere sange, som er skrevet i dagens anledning af skolens lærere eller forhenværende elever. Der veksles med taler og sange på den fornøjeligste måde en 2—3 timers tid; skriftlige hilsener og telegrammer oplæses.

Efter middagen drager vi alle, hvis da vejret tillader det, ned i gårdejer Rasmus Knudsens skov. Den første procesion talte, som før nævnt, 200 mennesker. Nu er der 1800—2000, og der har tidt i dette tog været elever fra alle årgange. Direktør Aases, og efter hans død Bøtkers, flinke musikere er i spidsen. Det er en ualmindelig god forsamling at tale til. Her er slet intet af den støj og forstyrrelse, der jo tidt gør friluftsmøder så vanskelige. Et usynligt bånd knytter alle de mange sammen og skaber en egen lyttende forståelse. Der er også festlig klang i sangene, som lyder under bøgetræernes kroner. Ved denne lejlighed er det altid skolens lærere, aldrig fremmede talere, som fører ordet.

Så snart mødet i skoven slutter, kommer der uro over forsamlingen. Mange skal hjem, inden det bliver alt for sent. De, der vender tilbage til skolen, samles i teltet om smørrebrød og chokolade. Den brune, duftende drik i to mægtige indmurede gryder forsvinder som dug for solen. Så hører man snurren fra motorvogne af forskellig størrelse, som skal føre vore kære gæster hjem til hver sin virkeplads. En flok må vente på togets afgang, de opfører sanglege på den store plæne ved boldpladsen. Vi følger alle med til toget, og når her så ud på aftenen bliver stille,

er vi ganske vist dødtrætte; men hvilken opmuntring har dog ikke disse dage bragt os, som bliver tilbage. At se og tale med de mange glade og taknemlige elever, som ofte må ofre meget for at kunne komme med, det styrker os i troen på, at vi vel dog ikke har arbejdet forgæves.

Blandt disse kære gamle elever fremstår nok en gang en digter, som magter at skildre elevmødet med al dets sjælelige rigdom. Bare han — eller måske snarere: hun — vilde komme i min tid. En udenforstående vil aldrig kunne magte opgaven.

Skønt vinterskolen ikke har noget, der kan måle sig med elevmødet, så er festlighederne i Fastelavn dog ikke at foragte.

Lørdag aften har vi rigsdagsvalg. Den lærer, som underviser i samfundskundskab, ordner sagerne således, at eleverne indøves i, hvad loven fordrer. Der holdes vælgermøder 3—4 aftener forud, og de giver ikke rigtige vælgermøder noget efter i retning af kamp og stemning. Det sker, at talerne overrasker mig ved politisk kundskabsfylde og dygtig tænkning; men her har jo da også blandt dem været adskillige, som blev rigsdagsmænd, redaktører, lærere og præster, en enkelt socialdemokratisk borgmester og en professor, der endnu, når han besøger mig, kan gå på hænderne hele gymnastiksalen rundt.

Alle partier opstiller kandidater; men når dagbladene får fat i valgresultatet, tager de sommetider lovlig håndfast på tingene. Det sker f. e., at en ivrig socialdemokrat opstilles som højremand og får derved ret til at låne min høje hat og diplomatfrakke. — Resultatet er langtfra altid et troværdigt billede af de unges politiske standpunkt. Valgretten går ofte ned til det 12te år, til at begynde med endogså til det 10de, og da det 12te blev fastsat, gik én af mine medlæreres sønner straks i seng, midt på dagen, af sorg over at han havde mistet sin valgret. Han var kun lige fyldt

11 år. Jeg bad godt for ham; men det hjalp naturligvis ikke. Lov er lov, og lov skal holdes.

I valgugen agiteres der naturligvis vældigt. Skolens blad, som udkommer hver Lørdag aften og oplæses, før diskussionen om tidens brændende spørgsmål begynder, svulmer op af politiske artikler fra alle lejre. Der bliver også mange tegninger opslået på gangene og i spisestuen. Disse agiterer sommetider allerbedst. En af forstander Martin Kristensens sønner fra Gedved tegnede således: »Overklassen, der kører til valg« så godt, at han derved satte socialdemokraternes stemmer betydelig i vejret.

For nogle elever er begivenhederne rammeste alvor. Vi har haft én, som vilde forlade skolen, da hans parti havde tabt slaget, hvilket jeg dog fik ham snakket fra ved at stille ham en mulig sejr i vente ad åre. Den kom for resten allerede ved det næste valg. —

Ved middagstid den følgende dag er de politiske lidenskaber så godt som fejtet væk. Her skal nemlig være bal om aftenen. Adskillige elever sørger selv for baldame. I hjemegnen går måske en søster eller endnu højere rangsperson, som let lader sig overtale, selv om rejsen er lang. De øvrige unge piger sørger skolen for. Der er derfor usædvanlig mange med til det sidste offentlige møde her før Fastelavn. For mange år siden bad en Vestjyde om at få en »datter« til baldame. Som Fynbo vidste jeg den gang ikke, at der her med mentes en gårdmandsdatter, men en medlærer af jysk afstamning var straks klar og skaffede eleven en ubemidlet tjenestepige at danse med. Hun var vor gamle elev, dygtig og brav, og hun hævnede sig senere på sin balkavallér ved — uden at være »datter« — at tage ham til ægte. De har et godt og lykkeligt hjem vester ude. —

Når alle deltagerne er kommen ind i den prægtigt pynkede gymnastiksal, synger vi:

Nu dæmpes her de høje, friske bølger
 fra politikens larm og stærke strid;
 men dybt på bunden unge hjerter dølger
 en længsel efter frodig blomstringstid.
 Den sitrer i musikkens toner klare,
 den breder stemning over dansen ud,
 vel ingen kan dens væsen helt forklare,
 men alle lyder vi dens skjulte bud.

Til sang og dans, til skuespil og glæde
 vi mødes her i festligt ungdomslag.
 Musikken alt i højeloft fik sæde,
 orkestrets numre kommer slag i slag.
 Til højtid stemt er alle instrumenter,
 og alle unge hjerter ligeså.
 Det er kun et signal, hvorpå man venter,
 før dansen stemningsfuldt og smukt skal gå.

Eller:

I Jyllands fjerne egne
 og i vor egen by;
 ja, alle vide vegne
 fra Kongeå til Thy
 har unge piger ventet
 pr. brev at blive hentet
 i balkjolen ny.

Lad ungdomsglæde strømme
 som morgenfriske vind.
 Lad skønne fremtidsdrømme
 kun gæste sjæl og sind.
 Velkommen alle sammen.
 Til sang og dans og gammen
 vi byder Jer ind.

Så holder jeg følgende tale:

Velkommen her under højskolens tag
 alle I unge til muntert lag.
 Dog -- vi naturligvis alle siger
 velkommen først til de festklædte piger.
 Velkommen også til Bøtkers orkester,
 som kaster glans over sådanne fester.
 Dets toner, ved vi, vil muntre og fryde
 i aften både Øbo og Jyde.
 Må jeg nu sige den festlige skare,
 hvilken opgave vi iaften skal klare.
 Se — når man danser eller spiller kegler,
 så gælder der visse ordensregler.
 Det er nu for det første til ingen nytte
 på gulvet eller hinanden at spytte.
 »Storke« og »steppe« — ja, eller »vrikke«,
 se, den slags snurrighed bruger vi ikke.
 Avet om må man heller ikke danse,
 ej andre støde, så de må stanse.
 Den, som falder, må ikke blive liggende,
 nye danse kan ej fås tiggende.
 Alt er ordnet, før festen begynder.
 Herrer med sløjfer, som orden ynder,
 passer på, at vi kun danser ud efter tur,
 og støder vældigt i deres lur,
 hver gang noget på gulvet er funden:
 en kam, et smykke, et tandsæt fra munden.
 Når en dans er forbi, må herrerne føre
 damerne smukt i det livlige røre
 hen til den plads, hvor de først dansed ud,
 Glem så ej heller det sidste bud:
 Under pavsernes sveden og puffen og tænken
 at overlade damerne bænken.

Balkomiteen i øvrigt at lyde,
 hvad enten man Øbo er eller Jyde.
 Velkommen da, ungdom, favr og fin,
 Du er jo beruselse uden vin!
 Gid den uskyldige glæde må være
 vor gamle skole til fryd og ære,
 så spøg og latter, ja hver en dans
 for alle må stråle i renheds glans.

Jeg tager det som et godt vidnesbyrd om festen, hver gang baldamer, hvad der ofte er hændt, kan sige til mig ved afrejsen: »Bare vi dog kunde få det til at gå så smukt og godt hjemme i vor kreds.« —

Sommetider begynder elevballet med en gymnastikopvisning eller opførelse af en komedie. Jeg husker således Hustrups: »Den tredie«, som fik en særdeles god udførelse. Fru Dybbel fremstilledes af mejerist Søren Pedersen, og næsten uforglemmelig var Emmy, der spillede af Alfred Rye. Hun så sød og indtagende ud, og hun gjorde et dybt indtryk på mange tilstedeværende unge hjerter.

Den 22. September 1890 var jeg med til en dejlig fest på Askov højskole. Da holdt skolen 25 års jubilæum, og Askovlærlingene havde bedt mig at være deres ordfører. På egne og kammeraters vegne takkede jeg i min tale lærerne, fordi de så indtrængende havde bedt os om aldrig at glemme ydmyghedsfølelsen over for tilværelsens dybeste spørgsmål og ikke blot sagt os men i al deres færd vist os, at det højeste, et menneske kan nå frem til, er at blive en god sags trofaste tjener. Det var denne grundtone, der gik som en dyb understrøm gennem alle undervisningstimerne på Askov, særlig når Ludvig Schrøder tegnede os Grundtvigs mægtige skikkelse, eller når videnskabsmanden la Cour færededes iblandt os i al sin elskelige, fængslende jævnhed.

Vi takker også den nationale åndelige grænsefæstning Askov for hver en håndsrækning til vore brødre og søstre i Sønderjylland!

Kort tid derefter holdt vi vort efterårsmøde i Vestbirk. Det var denne gang lykkedes at få Povl la Cour med som ordfører. Han talte usædvanlig klart for den store forsamling om stjernehimlen. En bondemand kom ganske vist hen til mig og sagde: »A vild hejsen eth ønsk, te den mand sku komm så snåer igjen.« »Hvorfor ikke?« spurgte jeg. »Næ, få a ved eth, om a ka toel et i mi howwid.« —

Siden den tid holdt vi et sådant flere dages møde hvert år; men disse efterårsmøder har i nogen grad været under forvandlingens lov. Dengang var vi for en stor omegn eneste hane i kurven. Når jeg nu slår en cirkel omkring Vestbirk med en god mil til radius, så holdes der inden for denne 10—12 efterårsmøder årlig. Dette har ikke haft til følge, at her samles færre tilhørere; men der kommer nu så få, som bor hos os, spiser og sover her 4—5 døgn i træk. Nu samles der mange flere mennesker til efterårsmøder; men det festlige i samværet, som forhøjedes ved adskillige Sønderjyders besøg, har tabt sig noget. Men nu ser det glædeligvis ud til, at vi igennem elevjubilarerne kan erobre det tabte tilbage.

Ja, her var festligt den gang. Præsterne Konradsen og Vilhelm Malling hjalp os hvert år. De blev her under hele mødet og kastede glans over samlivet ved måltiderne og om aftenen. Det var en udsøgt nydelse at høre dem i fællesskab læse Holbergs »Jacob von Tyboe«. Brücker fik jeg også tidt fat i. Hans musik lavede mægtigt op i landskabet, og hans foredrag var en glædelig overraskelse for adskillige gode folk, der forud kun kendte ham fra blækhuset — som senere gav ham vædske til det fortrinlige kulturbillede »Mit livs vej«. Den dybe alvor, hvormed han i sit vidnesbyrd trængte ind til grundtvigianismens kerne

og søgte at få alt spindelvæv fejlet til side, skabte altid en egen stilhed i salen, som det er velgørende at mindes. Ligeledes når han på selvoplevelsens baggrund tegnede os et billede af, hvad venskab mellem mennesker betyder.

Brædstrupkredsen valgte mig samme efterår som udsending til Venstres delegeretmøde i København 11. og 12. Oktober. Om dette skal her kun siges, at da vi paa Vodroffslund var færdige med forhandlingerne, gik jeg en tur ud forbi vor gamle højskole på Chr. Winthersvej. Da blev jeg ramt af en angerfølelse. Det var, som en indre myndig stemme advarede mig imod alle disse »tillidshverv«, hvorved det vigtigste i min gerning, skolen der hjemme, forsømtes. Stemmen hviskede til mig: »En del af de kræfter, som Du skylder skolearbejdet, centrifugeres ud i noget, som andre kan udføre mindst lige så godt som Du«. Dette var en god indre stemme. Jo bedre jeg i fremtiden fulgte den og skubbede alle tillidshverv til side, som ikke direkte havde med højskolelivet at gøre, des bedre lykkedes det arbejde, som dog først og fremmest var mit livs kald. — Således kom her, da Bryrupbanen var bleven et brændende spørgsmål, en aften tre gode mænd ind i min stue, som vilde høre, om jeg ikke kunde have lyst til at blive valgt ind i sognerådet og være dettes formand. Jeg svarede dem: »Der- som I vil gøre Vestbirk højskole og mig personlig noget rigtig ondt, som vi måske aldrig forvinder, så vælg mig.« Jeg slap. Højskoleforstander og sognerådsformand — sådan som jeg er indrettet! Uha, uha! —

Ved et møde på Dalum 1891 af lærere fra landsbrugs- og folkehøjskolerne indledede jeg en forhandling om og anbefalede stærkt oprettelse af en forening for de to slags skoler. Der rejste sig, som rimeligt var i de dage, en del modstand. Jeg blev udnævnt til »højskolernes socialist«, men fik forslaget vedtaget, og da jeg anbefalede forstander Alfred Povlsen fra Ryslinge til formand, blev han enstemmig valgt. Han var vor største repræsentative kraft. En fin mand i dette ords bedste betydning. Arbejdskammerater kaldte ham i spøg »højskolernes kammerherre« eller »ritmester«. Vi sad i bestyrelsen sammen gennem mange år, og der er for mig kun lyse minder at lade blikket glide tilbage over. Vi har haft mange rige timer i fællesskab. Alfred Povlsen samlede naturligvis ikke styrelsen i en snaske, hvor værten optræder i morgensko, ryger af lang pibe og føler sig forpligtet til at dovne sin dag bort ved snak med gæsterne, og hvor 2—3 spil kort henne på hylden tilkendegiver stamgæsternes literære standpunkt. Nej, vore møder havde altid både stil og hygge.

Alfred Povlsen moraliserede aldrig. Dertil er hans dannelse for solid. Men han stred som en løve for, at vor gode sag altid kunde holde sig på den brede grundtvigske kongevej og ikke komme ind i reklamens smøger eller overfladisk tro på populariseret videnskab.

Ved det samme møde advarede han os højskolelærere stærkt imod foredragsrejserne. De forhindrede os i at leve indadtil, grundbetingelsen for, at vi overhovedet kunde være i stand til at yde noget af værdi til andre! Disse ord gik dybt ned i min sjæl, og jeg tumlede med dem i lange tider; men resultatet blev rigtignok det, at i den menneskealder, som er gaaet siden, har jeg udenfor min skole holdt lige så mange foredrag årlig som før. Det blev mit kald og mit studium. Jeg kunde ikke andet, hvor anstrængende det end tidt har været.

Da aviserne for nogen tid siden meddelte, hvor mange møder en anden højskolemand havde holdt, faldt det mig ind at tælle mine ved hjælp af opbevarede almanaker, og til min forbavselse viste det sig, at jeg nåede tallet 5200 for hele min rejsetid. Men jeg var jo også på farten næsten daglig i de 3 måneder April, September og Oktober, hvilket alene i min Vestbirktid bliver 10 år. Endvidere er jeg af og til ude i selve skoletiden. Mine fleste foredrag er holdt i de almindelige samlingshuse; men jeg har også tidt talt på seminarier — hvor de synger bedre end alle andre steder — og tekniske skoler — hvor tilhørerne længes efter lysbilleder —, i borger-, håndværker-, gymnastik- og soldaterforeninger; ved folkefester, lærerkursus og skolemøder. Med hensyn til emnerne kan jeg henvise til mine bøger, som senere vil blive omtalt.

Hvor meget der på denne måde er udrettet, ved jeg ikke. Pengefortjenesten har været lille. Jeg har aldrig haft nogen bestemt takst, men lod folk betale, hvad de vilde, hvilket i mange år ikke for et møde oversteg 10 kroner samt natteleje og forplejning. Der er også egne, hvor jeg har holdt 12—14 møder for 5 kroner daglig. Jeg føler mig derfor ikke ramt af den gennem Højskolebladet fremførte kritik. Men foredragsrejserne var måske nok medvirkende til, at vor skole voksede, skønt de fleste elever kommer til os fra egne, hvor søskende, gode venner eller arbejdskammerater, der tidligere har været her, færdes. Gamle elever sender os det store flertal af de ny.

— I mine første rejseår talte jeg tidt i skolerne; men da dette under provisorieulykken blev forbudt af Scavenius, rykkede mange foreninger ind i private hjem: hos skolelæreren, præsten eller en bondemand. Vi havde det ofte hyggeligt paa sådant et sted, og det mindede mig altid om »Forsamlingerne« hjemme på Fyn i min barndomstid. Men befolkningen vilde have plads til de mange politiske sam-

menkomster, og så rejste man et -- ofte stilløst -- samlingshus. Her til fik vi foredragsholdere da opfordring om at komme, også sommetider på steder, hvor der hverken var oparbejdet trang eller forståelse af noget som helst ud over »Ned med Estrup!« Jeg skulde en aften tale i et sådant hus. Der var ikke så få folk, og det lykkedes mig at få dem til at lade drik og tobaksrygning fare, mens jeg talte. Bag en bræddevæg sad to sæt kortspillere, hvis udråb og slag i bordet blev broderet ind i foredraget. Så kom der en gårdmand ind ad døren. Han havde fået vel mange »puncher«. Da han havde set sig lidt om, spurgte han mig: »Kan De synge: Dengang jeg drog afsted?« Jeg svarede: »Ja, jeg kan, og hvis De nu vil sætte Dem roligt ned på bænken her foran mig, skal jeg synge den med Dem, når jeg om ikke ret længe er færdig med mit foredrag.« Han satte sig og gjorde ingen vrøvl siden. Hvad skulde jeg dog gøre med den forsamling? Uopmærksomhed harmer mig altid. I min vånd gav jeg mig til at fortælle en af de rædsomste spøgelseshistorier, som jeg kendte. Og det vidunderlige skete: Alle lyttede. Da jeg var færdig med historien, sagde jeg så i ti minutter noget, som dog måske én og anden forstod og kunde gøre brug af.

Vel er det galt at fortælle børn om spøgelseser; men disse historier har dog også en bestemmelse i verden. Man skal bruge dem til en forsamling af voksne, som på grund af forsømt opdragelse og lange tiders folkeråhed er blevet åndelig forhutlet. — Nu satte jeg mig ned ved gårdmandens side, og adskillige, især ældre, blev for at høre os synge alle versene af »Dengang jeg drog afsted«. Da jeg så betroede min sidemand, at min moder var en slægtning af P. Faber, så han op på mig og sagde: »De skal Fanme snart komme igen.«

Jeg har kun deltaget i en enkelt krofest. Når der forud for en sådan averteredes, at jeg var indbudt som taler —

trækplaster for de halve bajere — så bad jeg redaktøren om plads for følgende: »Ja, det er rigtigt nok, at jeg har fået indbydelse; men det er lige så rigtigt, at jeg kommer ikke«. — At en tilhører faldt i søvn under mit foredrag forstyrrede i reglen ikke min ligevægt. Dog mindes jeg en aften, hvor en kone sad og sov i talerstolens nærhed, og så udtalte hun sig pludselig i søvne så stærkt nedad mod forsamlingen, at hun vågnede derved. Da kunde jeg ikke modstå de nærsiddende unge pigers latter men lo med. — En stor hund, der andet steds optrådte som dekorationsmaler i vandfarver på talerstolens forside, var heller ikke til at stå for.

Ret snart meldte der sig hos mig under dette rejseliv en følelse af, at jeg fik alt for lidt bestilt. De fleste af dagens timer gik jo med snak. Men så gav jeg mig til at læse og skrive en c. 3 timer hver morgen — f. e. fra 6 til 9 — i sengen! Jeg førte et stykke pap med i kufferten, købte lidt wienerbrød, som jeg så spiste til et glas koldt vand, når jeg vågnede. Om aftenen sagde jeg til husmoderen, at jeg kunde ikke lide »kaffe på sengen«, og ofte citerede jeg Vilhelm Malling: »Man skal først vaskes, og så have frisk luft at spise i.« Adskillige af mine i trykken udgivne foredrag er udarbejdet på denne måde.

Den tanke fik en fast plads i mit sind, at de 10—1200 samlingshuse, som er bygget her i landet i min rejsetid, har en større opgave end den at give plads til dans og andespil. Samlingshuset skal være stedet, hvor vor gamle moder Danmark, der har oplevet og lidt så meget, kan samle sine sønner og døtre, give dem »sin saga med billeder på«, få dem til at læse, så »øjet bliver stort og vådt«, opdrage dem til at kunne løse tragiske tiders centnertunge spørgsmål. Der skal lyde et vidnesbyrd, som bejler til det bedste i vort folk, så det kan rejse sig til handling.

Jeg holdt ikke ret mange af de såkaldte »kristelige foredrag«. Det forekom mig, at de talere, som allerede i yngre

år altid dvælede ved Abraham, Isak og Jakob eller andre skikkelser fra det gamle testamente, gik så tidlig i stå. Deres selvudvikling stansede. Og det skulde vel dog en ordfører have sig forbeholdt, at han selv stadig kunde vokse under arbejdet.

»Vi er glade, når Du kommer for at tale til os i vor kreds,« siger gamle elever, »men Du holder nu alligevel dine bedste foredrag der hjemme.« Sådan tales der også til andre højskolemænd, som jeg har snakket med om dette. Og det er vist sandt, at vi taler bedst hjemme. Da knyttes trådene mellem tilhørere og ordfører anderledes fast og inderligt end ude iblandt fremmede. Men det hjælper svært, hver gang jeg kommer igen til den samme kreds. En af de første gange, jeg talte samme sted som Holger Begtrup — det var ved Tømmerup efterårsmøde i Kalundborgegnen — sad han under mit foredrag og så ud over forsamlingen, og da jeg sluttede, sagde han: »Jeg kan da se, at her har Du været før,« Ja, det havde jeg ganske rigtigt, tre gange. Begtrup, denne min trofaste og forstående gamle ven, var jo en erfaren mand som rejsende foredragsholder. Af ham har jeg lært ikke så lidt, og han har hjulpet os her med mange møder. Derfor sendte jeg ham nedenstående hilsen, da Frederiksborg højskole 15. September 1920 fyldte 25 år:

Med grundtvigsk malm i klokken,
den fineste i nord,
Du kaldte ungdomsflokken
til åndens rige bord.
Det blev et herligt gilde
i fem og tyve år.
Vort sprog, det stærke milde,
fik aldrig bedre kår.

Tak for de svundne dage.
 Gud signe alle ny,
 imens vi fremad drage
 mod hjemmet over sky.

I Klim, Jebjerg, Åle, Herning og flere steder, hvor jeg forlængst har holdt 25 års jubilæum som taler ved efterårsmødet, synes jeg næsten, at det nu skrider for mig lige så godt som hjemme i Vestbirk. Trådene er bleven spændt på rette måde.

En taler fra K. F. U. M., som jeg samarbejdede med i Silkeborgegnen, mente, at jeg vilde kunne udrette mere, hvis jeg — ligesom han — begyndte foredraget med en bøn. Hertil svarede jeg: »Det kan jeg ikke på en fremmed plads; men det er længe siden, at jeg holdt møde uden først i stilhed at have bedt Gud om, at mit vidnesbyrd måtte blive tilhørerne til udbytte og ham til ære.« Han: »Hvorfor lader De dog ikke forsamlingen høre denne bøn? Det vilde virke så godt.« Jeg: »Ja, hvorfor lod Gladstone først efter nogle og tredsindstyve års virksomhed i Parlamentet medlemmerne vide, at han i stilhed havde forberedt sig ved bøn og ofte tillige ved et salmevers, før han talte eller fremlagde et forslag i Underhuset? Var det ikke af frygt for den kristelige præsenterbakke, som nu er blevet så moderne? Der må altid helst være mere guld i bankens kælder, end papirspengene lyder på. Og så gælder det jo i øvrigt for os om at erfare sandheden i den gamle legendes ord:

På kraften, han gav, blev jeg aldrig klog
 og ønsker det ikke at blive.
 Kun ét jeg ved: jo mere jeg tog,
 des mer fik han lyst til at give.« —

For nogle år siden skrev en Brandesianer, at hvis man vilde lære disse bondehøjskoler at kende, så hjalp det ikke noget at høre et foredrag af forstanderen. Nej, man skulde stå uden for elevernes soveværelse om aftenen og høre deres samtaler. Jeg tror nu ikke, at han vilde opnå megen forståelse ad den vej. Hvis han derimod havde kunnet følge mig landet rundt under mit 40årige studium af folkehøjskolens virkninger i vort folk, det vilde have battet bedre, I erkendelsen af, at mit eget og andre højskolemænds arbejde skulde have været udført langt bedre, så er jeg dog ret sikker på, at den højt oplyste mand vilde notere fremskridt i vort folk som følge af folkehøjskolens virksomhed. Denne mærkes i hjemmene på mangfoldige områder — ikke bare hos gårdmændene, hvad man er tilbøjelig til at skrive og sige, men også hos småfolk på land og i by. »Himmelbrevene« og de tyske forgyldte religiøse billeder — noget skrækkeligt tøjeri — er reven ned af væggene og har givet plads for god dansk kunst. Der er heller ikke så få bøger henne på reolen. Højskolens lærlinge har i deres hjem aftaget en god part af Zakarias Niensens, Johs. V. Jensens, Aakjærs, Skjoldborgs, Oscar Geismars og mange andre forfatteres bøger.

Det er også mange år siden, at vi tre forstandere: Kristensen-Randers, Anders Laursen og undertegnede efter et møde i Nordjylland overnattede i den samme seng. Søvn blev der den nat ikke meget af; men Kristensen-Randers, som absolut vilde ligge i midten, fortalte nogle glimrende historier, så vi tre ikke just så tynde spirer lo den ganske nat. —

Hjemvendte højskoleelever har mange steder i Danmark i al stilhed bragt et større offer end de fleste aner af arbejde, tid og penge for samlingshuse, foredragsforeninger, gymnastik og efterårsmøder, så det, som greb deres hjerter, mens de sad på vore skolebænke, kunde dale så dybt ned

i bondevrå som muligt. Gennem deres åndelige grebthed har de medvirket til, at standsforskelle blev strøget til side. I adskillige kredse har den tunge madselskabelighed måttet vige pladsen for hyggelige, hjemlige sammenkomster med åndsdannende læsning. Man gennemgår f. e. Rousseaus »Emil« og drøfter der ud fra børneopdragelsen. Der læses Rosendals og Begtrups bøger om Grundtvig, Carl Kochs om Søren Kierkegaard o. lgn.

De store ungdomstævner, hvor jeg i flere egne har talt til 2—3000 mennesker, der holdt fest uden spiritus og dans, sang kraftigt og lyttede opmærksomt til et par foredrag, vilde være utænkelige uden folkehøjskolen. — Den tæller også godt med i vore bedste kirkelige kredse. Men ulykkesprofeter spår jo, at folkehøjskolen snart vil forsvinde. Ude på landet går den tilbage, og i købstæderne vil den aldrig slå rod, siger man. Jeg nærer dog ingen frygt. Grundtvig pløjede dybere og så længere end alle de andre. Der kan komme bølgedale, af økonomiske eller andre grunde; men højskolens flag skal nok i fremtiden blive hejst i samfundslag, der hidtil stod uden for, lige som Johan Borup har gjort inde i vor hovedstad. Jeg tror, at folkehøjskolen nok skal nå at blive en uundværlig ungdomsskole for hele det danske folk; men ingen skal kunne skylde mig for, at jeg rejser rundt og galer højt om folkehøjskolens store fortjenester, for det har jeg aldrig gjort. Jeg ser godt, at den endnu kun har nået så lidt af det, som den skulde nå, og blandt højskolelærere førte jeg adskillige gange ordet om at komme videre, gøre erobringer, vinde fremad. —

Også mange andre kræfter har virket i ungdomsopdragelsens tjeneste. Men folkehøjskolen var dog med. —

I de senere år har tidligere lærlinge og deres kampfæller ofte ordnet et stilfuldt kaffebord og nogle timers samvær, når mit foredrag var endt, og det har virket meget opmunt-

rende på begge parter. Så holder vi små taler og synger nationalsangen

Skønne Vestbirk med din vide,
frie horisont.

I Vejle blev ved en sådan lejlighed sunget en sang, som digteren Andr. Dolleris havde skrevet. Her tre af versene:

»Tak til Dig, som tog med åbne arme
år for år imod en ungdomshær:
Der var trofasthed og livets varme,
der var sandhedssøgen i din færd.

For en ungdom søgte Du at dække
rigt med åndens gaver mangt et bord —
søgte den fra dag til dag at vække
gennem toner, gennem gode ord.

Men er rigt, hvad du har »talt og skrevet,«
følt og klangfuldt hvert beåndet ord —
rigest dog det liv, som Du har levet,
og din færden på Guds grønne jord.«

Når jeg altid følte mig så godt hjemme i Vejle, hvor jeg tidt førte ordet, ikke blot i højskolehjemmet, men også ved grundlovs-, skytte- og gymnastikfester, så skyldtes det især trekløveret Dolleris, Søndergaard og Qvist, som altid tog så godt imod mig. Førstnævnte er præsenteret. Søndergaard leder som bekendt »Vejle amts folkeblad«, klogt og dygtigt, så man over alt i pressen lægger mærke til hans pen. Søren Qvist arbejdede nogle år som sekretær på dette blads kontor, indtil han for få år siden blev chefredaktør for »Fyns Tidende«. Han er min elev og har også en lille

tid været lærer her. Vestbirk højskole er i ikke ringe taknemlighedsgæld til disse tre mænd. —

Som ordfører er jeg bleven meget brugt ved andre højskolars efterårsmøder, både på små og store skoler. Jeg greb altid indbydelsen her til med glæde; thi både var der meget at drøfte med hensyn til vort fælles arbejde, og så kunde jeg med det samme hverve talere til vort eget møde. Her må jeg nøjes med at nævne tre skoler. Først Ollerup, hvor fru Kristensen-Randers stadig sørgede for, at jeg fik et værelse med udsigt op mod Egebjerg mølle og de »Fynske Alper«, som var min tumleplads fra det 5. til det 17. år, og hvorfra mange gamle kendinge kom for at hilse på Møllens Grønvald. Min glæde over at være med netop ved dette efterårsmøde kan dog vist mærkes gennem hilsenen til Kristensen-Randers, da han 28. Juli 1924 fyldte 70 år:

I min velsignede barndomsegn
 Du rejste din borg mellem levende hegn.
 Til Dig og Egebjerg banker
 iler idag mine tanker.
 Tak, ædle ven, for de svundne år.
 Hos Dig var vi trygge i vinter og vår.
 Som ordfører vandt Du et elsket navn,
 Gud til ære, Danmark til gavn.

Her kunde jeg med forfatteren Peder R. Møller under armen gå tur i den mindere egn, gæste præstegården og den store have og tage et sundt bad i lykkelige barndoms- og ungdomsminder. Han optrådte jo som en sød, ung pige, da dansk bondeungdom under Mads Hansens førerskab første gang spillede komedie. Denne ægte fynske forfatter er bleven gammel, skønt tuberklerner har gnavet på lungerne så langt tilbage, som jeg kan huske. Men der er også bleven fredet godt om ham af hustruen, pastor Brandts prægtige

datter. Besøget i deres hjem er en af mine mest festlige oplevelser under rejselivet. Vi har delt så meget i gamle dage, at jeg den 16. November 1918, da han nåede støvets år, måtte have en hilsen afsted:

Med tårevædede kinder
 jeg tænker på dyre minder.
 Hvor herligt hver gang vi var sammen,
 både i alvor og gammen.
 Du fandt poesien i bøndernes færd
 og viste os andre, hvad den er værd.
 Du sang om mit jordiske Eden,
 Gud skænke Dig aftenfreden.

Lige efter Jul 1926 fik jeg den vemodige efterretning om hans død. —

Så er der Vallekilde. Mens disse linjer skrives, fylder forstander Povl Hansen 70 år. Han og jeg har så meget til fælles. Vi er begge bøndersønner fra Ryslingeegnen, som kan følge vor slægt adskillige hundrede år tilbage i tiden. I barndommens dage var vi sammen ved det store friskolebørnestævne i Gultvedholms skov ved Kværndrup, hvor vi jublede over æventyrene, sang, legede, var i Paradis! I de unge år blev vi taget af den friske, stærke skyttefor­eningsbevægelse, var med til festerne på Egeskovs mark, hvor Mads Hansen gik i sin grå skyttefrakke, og vi sang hans skyttesange af fuldt bryst. Så søgte vi Ryslinge kirke, kom ind under Birkedals ægte veltalenhed, hørte salmerne bruse med en sådan kraft og varme, at de blev menighedens mission — uden at den vidste det — blandt ungdommen. Vi kom senere sammen på Askov, skydede begge to eksami­nerne og valgte den fri vej frem mod vort livsmål i folke­højskolens tjeneste. Denne vej er ingenlunde den letteste; men vi beholdt dog måske bedst på den en velsignet »ulve­hunger efter kundskab og stemning«. —

Nu er vi begge enige om, at med alt dette tilfælles burde vi have levet et endda rigere samliv; men noget har vi da at se tilbage på med taknemlighed. Vi hjalp hinanden med vore efterårsmøder. Povl Hansen talte her om vore folkeviser; hans hustru var med og satte farten op i aftenernes samvær. Hun var jo i fryd og smerte bunden til højskolen med hele sin personlighed — og ikke for ingen ting Ernst Triers datter.

Den første dag, jeg var ovre hos disse to kære venner, tænkte jeg på Lembckes linjer om, at »vore navne glemmes som sne, der faldt ifjor.« Dette er jo sandt. Men der er dog nogle mennesker, hvis minde vil blive ved at leve. Til disse hører Trier. Jo længere jeg gik der, des mere følte jeg, at hans ånd svævede over det hele. Ja — var han dog ikke endnu i disse stuer og i denne have? Jo vist var han der. Og vi småfolk kan også blive ved med at leve her længe efter, at vore navne har delt sneens skæbne, dersom vi selv vil.

Sigrid og Povl Hansen holdt sølvbryllup 2. April 1915. Da sendte jeg dem disse linjer:

En hilsen fra én blandt de mange,
 som tænker på Eder i dag.
 Vi nynnede de samme sange
 og stred for den samme sag.
 Vi førtes af fromme fædre
 til livets klareste strøm.
 Vel ingen har drømt en bedre
 og skønnere ungdomsdrøm.
 Ryslinge! Vallekilde!
 Hvor tryller de navne os ind
 i minder, store og milde,
 varmer og renses vort sind.

Om den udvidede folkehøjskole i Askov er fortalt i mine »Minder, I. del«. Der levede jeg rige ungdomsdage og ledtes ind i det danske åndlivs historie på en sådan måde, at min taknemlighed over for skolen er vokset indtil denne dag. Schrøder, Nutzhorn og la Cour, som alle tre er gået bort, og senere Jacob Appel har været udmærkede ordførere ved vore store møder her. På grund af tidsforholdene blev 60 års jubilæet der nede på den kære, gamle skole udsat til 12. Juli 1925. Jeg var meget glad, da opfordringen kom til mig om atter, som for 25 år siden, at være med som taler i de dage. Jeg gik en tidlig morgentur i skolens store have og tænkte på, hvad Ludvig Schrøder sagde til mig for 45 år siden: »Gå aldrig fra et foredrag uden at sige til Dem selv, at det skulde have været udført meget bedre.«

I min festtale sagde jeg, hvad sandt er, at det dybeste hos Grundtvig lærte jeg først ret at kende på Askov, og »Gud være priset, skolen vandrer endnu i de samme dybe spor som i min tid, vistnok med større udsyn over folkenes færd og tidens brændende spørgsmål. Og intet bevarer mennesker og skoler så godt som kampen for at løse store, tilsyneladende umulige opgaver! Alle vi gamle Askovitter lover at hjælpe til, så godt vi kan, og de af os, der er så velhavende, at vi ejer et lønkammer, vil bede den alrådende Gud om at velsigne skolens gerning blandt kommende slægters ungdom!« —

Da forstander Jacob Appel fejrede sin 60 års fødselsdag den 23. April 1926, sendte jeg ham denne hilsen:

Tak, gæve styrmand på den prægtige skude,
 som jeg elsker og kendte i femti år.
 Trygge vi ser Dig ved roret der ude,
 hvor stadig fremad jo Askov går.
 Velsignet din færd i fremtiden være,
 dit hjem, dine stridsmænd, til Danmarks ære!

Men nu tilbage igen til det hjemlige arbejde, som har taget broderparten af min tid og mine kræfter. I Juli måned 1892 holdtes her i byen et møde om oprettelse af en friskole. Det så nemlig ud til, at den kristelige lære skulde tvinges ind i folks børn lige som i ramseriets mørkeste dage, og nu var her vågnet en naturlig længsel efter og trang til en fri, åndelig oplysning, afpasset efter børnenes tarv. Anders Jensen og Peter Bødker talte varmt og indtrængende om, at børnene er det bedste, Gud har betroet os, og deres undervisning kan ikke købes for dyrt. Efter sommerferien blev friskolen begyndt. Til dens leder var valgt forhenværende lærer ved Særslev højskole, Morits Madsen, der tillige blev timelærer på højskolen.

Friskolekampen var en tid ret voldsom, diskussionsmøderne bevægede. En dag, da jeg gik hjem fra Horsens, mødte jeg en vogn her fra kredsen, svingende fuld af friskolemodstandere. De agtede sig ud til aviserne i Horsens med en stridsartikel, der nok i høj grad var møntet på mig; men bladene vilde ikke optage den, og hen ad efteråret lagde bølgerne sig så meget, at mine hårdeste modstandere sendte deres sønner her til som elever. Hvad en grundtvigsk friskole egentlig er, det stod ikke just så klart for alle, der sluttede sig til den, men disse lærte at svømme — mer eller mindre godt — ved at blive kastet i vandet, og efter god gammel jysk sæd og skik har kredsen stået trofast omkring sin friskole indtil denne stund, og den har udført et sjælden godt stykke arbejde her på pladsen.

Morits Madsen var en bondesøn fra Brændekilde ved Odense. Han voksede op og gik i skole sammen med kunstmaleren Brændekilde. I sin ungdom blev han elev på Vejstrup højskole, hvor jeg lærte ham at kende. Han tog senere skolelærereksamen i Gedved og fik plads ved Særslev højskole, som den gang lededes af Klaus Berntsen. Friskolen her søgtes under hans dygtige ledelse af c. 80 børn.

Dette gav selvfølgelig meget arbejde, især da han samtidig havde timer på højskolen — mere end et menneske i længden kan holde til. Madsen knyttedes da i 7 år helt til højskolen, og han vandt sig et godt navn blandt de 14 hold karle og piger, som han har undervist. Gamle Vestbirkere mindes med taknemlighed hans foredrag over Nordens historie, hans malende rejseskildringer fra Sønderjylland, Sverige o. fl. st., dansktimerne, udflugterne til omegnens mange kæmpehøje, hans muntre taler ved chokoladegilderne og allermost de aftener, da han fortalte islandske sagaer i den rette gamle stil.

Da friskolekredsen efter disse 7 års forløb blev bedre stillet i pengelig henseende, fik den Madsen til påny at overtage skolen. Fru Marie Madsen var en aldeles fortrinlig lærerinde, både i børneskolen og mellem de unge piger på højskolen, som hun underviste i håndarbejde. Med et svagt helbred men en stærk karakter skabte hun Madsen og børnene et godt hjem. Deres og mine børn levede i en årrække et såre rigt kammeratliv.

Så kom den strengeste dag, jeg har oplevet, nemlig den 3. Avgust 1892. Da måtte jeg sige farvel til det menneske, som stod mit hjerte nærmest. Der er sindssygdøm i min hustrus slægt, og hun bar på en tung arv i den retning; men først i det sidste halve år var jeg bleven helt klar over, hvad hun fejlede. Lægen mente, at når hun fritoges for en del af det alt for meget arbejde, som forstanderkoner altid har, så vilde tågerne vige. Men dette skete ikke. En aften hjalp læge Hobolth og jeg hinanden med at få hende tydeliggjort, at asyllet vilde være gavnligt for hende en lille tid. Overlæge Holm havde nemlig skrevet til mig, at helbredelsen

kom snarest, hvis patienten ikke gjorde modstand mod indlæggelsen. Vor samtale endte med, at hun kom hen til mig, lagde sin hånd på min skulder og sagde: »Du har aldrig villet mig andet end godt. Nu kører vi!« I en lukket vogn, som vi lånte på Vestbirk fabrik, kørte vi to så om

KRISTINE GRØNVALD NIELSEN

natten de fem mil gennem Skanderborg til asylet ved Århus. — — Da dørene lukkedes for hende, søgte jeg en bæk henne i Riis skov, hvorfra der er en herlig udsigt over bugten og kysten. Sindet var tungt. Nerverne forpint af lange tiders stadig nattevågen. En herlig lykkedrøm fra ungdomsårene syntes knust, måske for alle følgende tider. Det var jo endvidere tvivlsomt, om ens gerning kunde fortsættes. Vilde ikke ungdommen med sin naturlige trang til livsglæde

sky en skole, hvor husmoderen levede inde i tågernes verden? Men

»Med et Fadervor i pagt
skal Du aldrig gyse.«

Jeg trængte så langt ind i bønnens vidunderlige verden som muligt, og da kom håbets klarhed lidt efter lidt. Til sidst kunde jeg høre noget af livsglædens fine musik gennem trængselens vemod. Denne bæk elsker jeg! Til den tyr jeg

ofte hen og altid med udbytte. Der oplevede jeg noget, som i 34 år har været til velsignelse for mit hjem og mit arbejde.

Fra 10.—12. Avgust holdtes her et af godt 100 mennesker besøgt skolemøde. De fleste var lærere og skolevenner fra omegnen. Jeg åbnede med et foredrag om børneskolens nutidsopgave. H. P. Hanssen-Nørremølle talte om Tysklands nyeste historie. N. Joh. Laursen, Århus, om bibelens evighedsbegreb. I aftentimerne førtes en livlig diskussion om lærebogen. Ordstyreren, forstander Dahl fra Åle, sluttede med at udtale som sin tro, at nu var vi nær ved den tid, da skolen kunde blive fritaget for den dogmatiske religionsundervisning. Pastor Konradsen slog stærkt på, at det gjaldt om at få børnene til at høre og spørge.

I dette år, 1892, måtte vi give afkald på lærer Martin Nielsen, efter at han i fire år havde virket her. Han var født 1862 i Haldrup, den gamle frugtby en mils vej fra Horsens. I sit 11te år kom han til skade med den venstre arm, hvilket medførte et langt og smerteligt sygeleje, som fik indflydelse på hele hans fremtidsliv. Da han havde taget skolelærereksamen i Jelling, tyede han straks ind i højskolens tjeneste. Han var lærer paa Uldum 1886—88. Derefter kom han til os. 1892 overtog han forstanderpladsen på Udby højskole ved Nørre Åby. 1897 købte han Vinding højskole ved Vejle og giftede sig med tømrerdatteren Signe Povlsen fra Thisted, som havde været elev her hos os, og vi kan så godt forstå, at hun meget hurtigt lærte den kunst at være en god husmoder for elevflokken. Hun skabte hygge med små midler.

Igennem en rig kristelig arv hjemmefra og en udmærket påvirkning af den betydelige lærer Møller i Haldrup — som

endnu trods sine 93 år udfører sit revisorarbejde i kontorerne derude i Horsens — havde Martin Nielsen udviklet sig til at blive en højskolelærer, som de 8 hold, han har haft for sig her, mindes med stor taknemlighed. Uden for de faste skoletimer anvendte han megen tid til samtaler med de enkelte og har hjulpet mange af dem til rette i deres ungdomsvanskeligheder. Sidste gang vi talte sammen var ved et efterårsmøde i Vejle. Han kom og tog imod mig på stationen; men da vi gik hen på højskolehjemmet, sagde han: »Jeg er en syg mand.« — Der var denne dag noget forklaret over hans ansigt, som ofte ses på fromme kristne, når døden er nær. Kort tid efter bukkede han under, og hans hustru overlevede ham ikke ret længe. De er jordet ved hinandens side på Vinding kirkegård. Tilbage er mindet om to gode kristne mennesker med hjertet på rette sted. —

1893 fik friskolekredsen bygget en ny, smuk skole i højskolens nærhed, tidssvarende i enhver henseende og med privatbolig for læreren. Der holdtes indvielsesfest den 19. Juli. Morits Madsen bød velkommen og nedbad Guds velsignelse over skolen og dens gerning. Jeg lovede at støtte den gennem et årligt bidrag i lighed med de andre og endvidere ved at lade lærerinde her ved højskolen, Inger Nielsen, gå derhen og undervise daglig. Hun fik sin kost og løn på højskolen. Forældrene var meget glade ved denne ordning. Inger var her i en årrække og vandt et smukt navn ved altid at tage sig moderligt af mine børn. De hang ved hende og fulgte hende flere gange i sommerferien ned til Korsvejgård ved Holsted hos Hans Ebbesens, hvor de i flere uger var i de bedste hænder. Jeg kom da gerne derned en Søndag til et folkemøde i den store have.

Ved den nævnte fest talte pastor Konradsen om, hvad en friskole i virkeligheden betyder, og jeg sagde noget om samarbejde mellem hjemmene, børneskolen, folkehøjskolen og menig-

heden. Vi må alle stå trofast sammen og hjælpes ad med opdragelsen af den unge slægt. —

Den 30. Juli havde højskolens piger gymnastikopvisning. Der var samlet mange tilskuere, hvilket glædede mig, thi kvindegymnastikken havde mødt stærk modstand her i disse egne. Under Nordahl Petersens ledelse blev opvisningen ypperlig. En kender udtalte, at det var den bedste kvindegymnastik, som han havde set. Jeg talte ud fra Ibsens digt »På vidderne« og opfordrede de unge kvinder til at virke for sagen i deres hjemegn.

1894 bad jeg mig i Marts måned fritaget for stillingen som næstformand i Horsens og omegns skytteforening. Man valgte så seminarieforsøger Martin Kristensen, Gedved.

Hen på somren begyndte møderne angående Horsens-Bryrup banen. I Østbirk, hvor der var kommen et par hundrede sammen, fremlagde jeg en del statistiske oplysninger fra flere privatbaner og viste den stadige opgang i indtægter ved dem alle. Gemytterne var — som altid ved banekampe — ret varme, og midt under et foredrag råbte en lille mand nede i forsamlingen: »Æ præst rækker tungen ud!« Jeg svarede: »Bryd Dem ikke om det, for den trækker han nok ind igen.« En velsignet latter bandt hans veltalenhed. Jeg sluttede med at sige: »For hver gang mine modstandere kan skaffe én mand, der endnu fortryder, at hans egen fik bane, skal jeg skaffe 20, som er lykkelige over at have fået den, og som ikke for nogen pris vil af med den!« Dette slog stærkt an. Så blev jeg valgt til, sammen med nogle få andre, at rejse til Skanderborg for at tale med amtsrådsmedlemmerne, og her fik jeg det hverv at skrive om sagen i Horsensbladene, hvilket jeg også gjorde, naturligvis rent saglig. Dette arbejde havde til følge, at jeg flere gange kom sammen med den kloge etatsråd Levy, som vi kan takke for, at Vestbirk fik station. —

Inden efteråret meldte sig, fik jeg de kommende ugent-

lige møder her ordnet således, at alle småkårsfolk kunde få udleveret kort, som gav dem gratis adgang, også til højskolens efterårsmøder. Gamle stamgæster hjalp mig med uddelingen. Disse kort virkede således, at nogle kun kom 4—5 gange af pænhed over for mig; men andre mødte tro lig hver eneste gang i fremtiden. Så det var vistnok i de tider og på dette sted en god opfindelse.

Ved landstingsvalget i Horsens — 10. kreds — mødte jeg som valgmand for Østbirk-Yding kommune. Der var en god grundtvigsk mand, som ikke holdt, hvad vi venstremænd havde givet hinanden håndslag på aftenen forud, og dette bebrejdede jeg ham. »Ja,« sagde han, »men det blev jo bestemt af vort parti, hvordan vi skulde stemme.« Jeg syntes, at han havde fortjent en omgang og blev ivrig; men da jeg havde fået luft, sagde én af vort partis redaktører: »Når Grønvald Nielsen holder historiske foredrag eller taler om opdragelsesspørgsmål, så er der få, jeg hellere vil høre; men når han snakker politik, så siger jeg: Vorherre bevare os!« Hertil havde jeg ikke andet at svare end: »Det gør han nok.« —

Den 10. September 1895 udkom første nummer af »Horsens Dagblad«, organ for Venstre i Horsens og omegn. Bestyrelsen bestod af N. H. Sørensen, Dortheasminde. Joh. Elbek, Elbæk. J. Dahl, Åle. Hans Pedersen, Underup. I. Kjær, Vrønding. Anders Jørgensen, Trustrup. O. P. Andersen, Horsens. Kirsten Laursen, Lund. Laust P. Jensen, Bjørnskov. Hauge, Dørup. Andreasen, Vrønding. Carl Hansen, Vrigsted. P. Pedersen, Haldrup. E. Hansen, Vrigsted og Grønvald Nielsen, Vestbirk. Jeg blev udset til at være formand, men tog imod valget med megen ængstelse. Vi højeste flaget på følgende måde:

Når flere hundrede mænd og kvinder i Horsenseggen har besluttet at udgive et andelsvenstreblad fra Oktober kvartal, så er det, fordi vi tror, at hvis ordet demokrati skal blive

mere end et mundsvejr, så må befolkningen selv eje, støtte og lede sin egen presse. Tilmed kan man med god grund kræve noget mere sand og sund oplysning, end hvad der bydes i en del af vore dagblade.

Denne egn har på flere økonomiske områder fremmet andelstanken, og dette er godt og rigtigt. Men der er kun få områder, hvor denne tanke er bedre på sin plads end over for aviserne. Disse bør nemlig være uafhængige og må ikke blive afløbsrender for personlig kævl eller smålig kritik over for politiske modstandere, specielt over for grupper indenfor samme parti. Det er, hvad enhver god dansk mand og kvinde bør våge over. Vi udsender dette prøvenummer i god tro til, at det er lykkedes os at finde mænd til at arbejde med bladet, som med alvor og begejstring vil kæmpe for folkefrihedens og oplysningens sag her i egnen.«

Det lykkedes for os at få redaktionssekretær ved Kolding Folkeblad, J. Pedersen, knyttet til vort blad som redaktør. Et overmåde heldigt valg. Hans politiske ledere var klare og grundige, og hans pen sårede ingen. Altid førte han nobel fægtning. Og så ejede han en velsignet jysk sejhed, som jeg tidt beundrede. Vi havde begyndt med altfor lidt driftskapital, hvilket jeg ved mange af de forberedende møder her i egnen stærkt fremhævede.

Min opfordring til at rejse flere penge hjalp ikke noget; men når det så af og til så ud, som om alle sunde var spærrede for os, smilte redaktør Pedersen og sagde: »Det går nok.« Og så gik det.

Både med mund og pen arbejdede han her i Horsens-egnen for at den politik, som C. Berg i sin tid var talsmand for, og som I. C. Christensen nu ledede, kunde sejre. Denne politiske side af Horsens Dagblads arbejde lykkedes bedst. Allerede ved første valg kom fra Horsens landkreds en så dygtig og god mand som P. Th. Nielsen ind i rigsdagen. Ligeledes Laust Jensen, Vestbirk højskoles alvorlige og evne-

rige gamle elev, som jo senere døde langt inde i sindssygens tragiske egne.

Jeg for min part var i særlig grad optaget af bladets opdragende gerning. Blicher havde jo kaldt dagspressen et »tankens dampskib«; men jeg syntes, at der som regel var så få tanker ombord. Og hvor meget måtte ikke en god avis, som kom ind i hjemmene hver eneste dag, kunde udrette! Så skrev jeg da — altid uden vederlag — i årenes løb en bunke artikler til bladet. Om betydningen af Horsens Dagblads pædagogiske indsats kan jeg vel ikke dømme; men jeg har dog den tro, at det gav sit bidrag til at højne tonen.

Hvad angår arbejdet for at føre andelstanken ind på bladområdet, da mislykkedes det fuldstændig. De økonomiske interesser, der gjorde sig gældende hos en stor del af bladets læsere, var præget af alt andet end den sammenlutningens ånd, der gør sig gældende i de store økonomiske foretagender. Vore generalforsamlinger var pinefulde. Man talte om alt andet end det, der skulde gøre bladet levedygtigt og stærkt. — Jeg havde mødt påskønnelse fra flere af de mænd, som jeg nu i bladsagen måtte gå imod, og det blev jeg et par gange mindet om; men jeg mente jo bedst at kunne afbetale lidt på taknemlighedsgælden ved sandt og uden personsanseelse at stride for de ideer, hvis tjener jeg var. Hverken offentlig eller privat støtte har jeg nogensinde modtaget i den tanke, at det skulde binde min mund eller min pen. Det vilde jo være en grov fornærmelse mod dem, hvorfra den kom. Pastor Konrådsen og landstingsmand P. Bojsen, der i den sørgelige gruppestrid, som vel til evig tid skal tære på det danske demokratis kræfter, stod i hver sin bås, sagde en gang til mig, da vi sejlede sammen over Storebælt: »Du tror for meget om menneskene. Læsernes — og i dette tilfælde altså også aktionærernes — interesser

går for de flestes vedkommende ikke stort videre end der til, at modstanderne skal have grundigt klø, og de selv tjene penge. Det positive har de ikke fået fat i.«

Da vi kom ned til frokosten, tog P. Bojsen det aller mindste stykke kotelet fra fadet, næsten kun ben, og lagde det hen på min tallerken med ordene: »Det er til Dagbladet!« Og det passede meget godt. Vi satte penge til på den forretning.

Men særlig blandt de unge læsere af Horsens Dagblad vandt jeg adskillige venner. De klippede ofte de stykker ud, der havde overskriften: »Ved kaffen«, og hvori jeg fremdrog fyndord fra åndens stormænd, som havde ærinde til vor egen tid, muntre begivenheder og smukke digte. Ved foredragskaffen her i Horsenseggen har man vist mig adskillige udklip, som opbevares endnu i skufferne. Deriblandt også adskilligt fra mit eget poetiske køkken, som f. e.:

En aftenstund i Fanø klitter.

Hvem sender den navnløse smerte
her ind på vor sollyse jord,
som bænker hvert menneskehjerte
om lidelsens store bord.

Det bord med de mange retter
og bægre i tusindtal,
som alle tilstrækkelig mætter
i den store, festlige sal.

De runer er svære at råde,
ej grunder jeg mer derpå,
hvad kan det vel heller både,
om alt det jeg kunde forstå.

Men livsglædens tavse timer,
 når havet går vældigt og frit,
 og lærken i luften kimer
 over Fanøs dejlige klit?

Glæden når mennesker mødes
 og følges i ædel færd,
 skal også for den der blødes,
 var den da ej bedre værd?

De runer er svære at råde —
 dog grunder jeg ofte derpå,
 det kan vel kun lidet både,
 men jeg er nu en gang så.

Horsens Dagblad levede i 17 år.

Den 5. Juni 1895 kørte jeg om formiddagen med min lille sorte hest for enspændervognen et par miles vej vestpå for at betale nogle penge, som jeg skyldte en mand der ude. Dette kunde nåes, før jeg skulde tale ved grundlovsfesten her i byen. Under hjemkørslen faldt den ene vognstang ned på landevejen, hesten blev bange, løb og tog magten fra mig. Lige ud for Føvling skole slyngedes jeg ned i grøften, fik hovedet forslået og lå bevidstløs; men hurtig kom lærerkonen, fru Petersen, og tog fat. Hun fik mig kaldt til bevidsthed, vaskede med karbol og behandlede mig i det hele, som kun en erfaren og dygtig sygeplejerske formår. En sten havde slået hul i hovedet, og var jeg bleven ramt en tomme længere til højre, vilde døden være indtrådt med det samme. Næsen var i stykker. Ved at rense det hele

friede fru Petersen mig for et langt sygeleje og mange smerter. Tidt har jeg derfor ved juletid sendt hende en lille hilsen. Hun er gift med nuværende proprietær Petersen, Brædstrup, formand for midtjysk mejeriforening og meget mere — trods sine 79 år. Siden den dag har jeg gærne om somren rådet mine kvindelige elever til at lære lidt sygepleje, hvad de så end ellers kommer til at sysle med. Jeg måtte jo holde sengen en lille tid. Læge Hobolth ordnede næsen og sagde, at nu var den smukkere end i forvejen.

To dage efter vælteturen, en formiddag kl. 10, forekom det mig, at der var to gamle elever i nærheden af min seng, og de smilte til mig. De var mand og kone. Da jeg nogle måneder senere drak kaffe i deres hjem, kom mit kørselsuheld på tale. De havde læst derom i deres avis. »Hvad gjorde I så, da I havde læst avisen?« spurgte jeg. »Skal vi sige det?« sagde konen stille. »Ja, kan I ikke godt det? Vi er jo ene her i stuen.« »Jens og jeg bad Vorherre om, at Du måtte leve. Vi vilde så nødig af med Dig nu.« Det blev mig da klart, at på det tidspunkt, da disse to gudfrygtige mennesker opsendte deres bøn, følte jeg dem i min nærhed. Ja — disse mærkelige usynlige ting kan man så tydeligt opleve men ikke bevise for andre, og dette kan da endelig også være det samme. —

1896 var jeg den 23. November med til et lærermøde i Bjerre, hvor forstander Holm fra Vejle talte forstående og smukt om »Børnenes følelsesliv«. Mit emne var: »Børneskolens forhold til ungdomsskolen«. I diskussionstimerne hjalp vi to hinanden med at slå lærebogen ihjel; men ved fællesmåltidet levede den op igen i den ene tale efter den anden. Den er vel nok ikke udødelig, men en meget sejglivet tingest. Holm og jeg kørte sammen til Horsens. Jeg kom til at synes så svært godt om ham, og vi fik da også senere meget med hinanden at gøre. Han kom her og ledede Dansk skoleforenings feriekursus 1904, og jeg talte ved

de søndagsforedrag på Vejle rådhus, som han var i spidsen for.

Til vinterskolen 1898 blev der indmeldt 140 karle; alle de, som vi havde plads til, og vi måtte skrive »nej« til adskillige. Så meget stærkere følte det her på skolen, at vi i efteråret med dyb vemod måtte sige farvel til to mennesker, som vi gerne vilde have beholdt, nemlig lærer Daugbjerg og hustru.

Niels Peter Daugbjerg var en gårdmandssøn fra Vrou ved Skive. Han kom som elev først til Mellerup højskole, senere her 1887—88. Oven på to gymnastikkursus i Askov blev han lærer her indtil 1. April 1891. Så tog han over til Dalum landbrugsskole i 3 måneder og dernæst et par år på Landbohøjskolen, hvorfra han med en vel overstået landbrugseksamen vendte tilbage til os. Det var ikke meningen, at den faglige undervisning, som han med ualmindelig dygtighed gav bøndersønnerne her, skulde kunne træde i stedet for et ophold på en landbrugsskole, men opildne dem til et sådant senere. At dette lykkedes, har vi fået mange beviser på. Også i gymnastik og dansk nåede Daugbjerg med eleverne, hvad det vist er muligt at nå i den korte tid. Lige som Baltersen var han en munter svend. Det sprudlede af livsglæde omkring ham, og eleverne hang ved ham. Jeg har ingen medlærer haft med en sådan ævne til at holde orden i skolen og kunne irettesætte, når dette tiltrængtes, uden at der blev surhed hos et eneste æret medlem. En dag, da eleverne sad og skrabede meget med fødderne under hans foredrag, sagde han: »Ja, jeg kan godt forstå, at det er svært for Jer, der er vant til at gå ude og arbejde hele dagen, at sidde stille her i timevis, og at der kan påkomme Eder en trang til at flytte benene; men kunde I ikke prøve på at løfte dem en lille smule op fra gulvet under flytningen, så gik det mere stille af.« Fra den dag af hørtes der ikke mere nogen skraben. En nu i det offentlige liv ret fremra-

gende mand har fortalt mig, at kammeraterne sommetider sagde til hinanden om morgenen: »Bare vi kunde få skænd af Daugbjerg i dag, for det er da snart det morsomste af det hele.« — —

Så tænker jeg også tit på hans gode, varme hjertes stilfærdige trøst, når sorg og trængsel var hjemmets gæster. —

Dagmar Østergaard var gårdmandsdatter fra Ildved ved Jelling, hvor hun fødtes 1872. Hun blev Vestbirk-elev 1890, tog senere vævekursus i Askov og husflidskursus i København. I fire somre underviste hun vore elever i håndarbejde, og jeg har på mine rejser fået mange ægte hilsener med hjem til fru Dagmar. Hun har haft en slem astma at slås med gennem mange år og tidt måttet »under klokken«.

Jeg holdt møder på Fyn, da Daugbjerg fik opfordringen til at overtage en vellønnet plads ved jysk andelsfoderstofforretning i Århus. Han rejste da over og traf mig i Odense. Vi gik længe i Kongens have og talte om sagerne. Han og Dagmar vilde egentlig nødig fra Vestbirk, og havde jeg turdet spille trumf, var de vistnok blevet hos os. Men højskolerne stod den gang økonomisk meget svagere, end de gør nu, og så havde Daugbjerg jo også megen lyst til det arbejde, som nu blev ham tilbudt, og agrarerne bød på en løn, som ingen højskole på langt nær kunde nå op imod. De rejste, og to år senere blev Daugbjerg leder af afdelingen i Ålborg, hvor de så siden har boet.

I Nordjylland er han en meget brugt oplæser i forsamlingshusene. Begge to er heldigvis ofte vore gæster her, lige som jeg hviler ud i deres hjem, når jeg farer rundt i foreningerne der oppe. Til deres sølvbryllup 27. September 1919 sendte jeg denne hilsen:

Tak sølvbrudepar for de svundne år.
I hjælp mig trofast i vinter og vår.

Fra hjertets dybder nu vælder frem
 de bedste ønsker for Eders hjem.
 Gud signe dagen og kommende dage,
 mens frem mod guldbryllupsfesten I drage —

1899 havde vi fra 6. til 20. August Dansk friskolefor-
 ening til sommerkursus. Jeg glædede mig her til af flere
 grunde. Anton Hansen og jeg er begge to gamle friskole-
 drenge, og min lærer fra 10. til 14. år, Jørgen Pedersen med
 hustru Karen, kom her over for at være med. Det blev
 højtidsfulde dage. Et strømmende liv fra morgen til aften.
 Englænderen Mr. Thornton var også kommet med. En dag
 sagde jeg til ham: »Her i Vestbirk ligger Verdens største
 jernbanestation.« »Hvad siger Du? Jeg synes dog, at vi
 hjemme i London har ret store stationer. Er denne her i
 Vestbirk da større?« »Ja, meget større.« Vi gik straks ned
 for at se den. Bryrupbanen var bleven åbnet den 22. April;
 men her var endnu intet bygget. Ved en pæl kunde vi
 signalisere, når vi vilde rejse til en af siderne. Hvor lo dog
 Englænderen over dette. »Ja,« sagde han, »så vidt til vægge
 og højt til loftet er der ganske vist ikke i nogen engelsk
 station.« Hans breve til mig i den følgende tid endte gerne
 med det spørgsmål: »Hvordan går det med Verdens største
 station?« Men da vi så omsider fik rejst en ikke alt for
 smuk stationsbygning, måtte vi jo give afkald på den ære.

Mr. Thornton talte til kursuset om sit arbejde for at ind-
 føre den danske folkehøjskole i England. 7 gange havde
 han rejst her for at lære den at kende og gennem skrift
 og tale virket for at få sine landsmænd til at forstå den. I
 en forhandling blev han spurgt om, hvorledes det engelske
 folk stillede sig til Tyskernes færd i Sønderjylland. Han

svarede, at det kunde udtrykkes med et eneste ord: indignation! —

Jeg havde dette år den glæde at blive opfordret til ved et kursus i Nordfjordejd for lærere og lærerinder fra 12. August til 15. September at holde en række foredrag over kulturudviklingen i Danmark i det 19. hundredår. Lederen, forstander Haakon Aasvejen, på hvis ungdomsskole dette foregik, var ualmindelig elskværdig, og det var lærerigt at være sammen med ham. Der står i et brev til mig fra Dr. Nørregård, Testrup: »Jeg mindes ikke at have haft nogen bedre norsk foredragsholder i mange år. Tak fordi De fik Aasvejen til Testrup højskole. Han forstår dansk åndsliv så godt.« — Ved en lille afskedsfest for mig blev der holdt mange kvikke taler, og deltagerne opførte tilsidst et skuespil, hvori en mængde af de bedste norske »stev« forekommer. Det var en kærlighedshistorie, hvor de unge, der elsker hinanden, må døje meget ondt. Brudens rige fader vil have den fattige bejler jaget bort; men tilsidst ender alt i fryd og gammen. I taknemlighed tænker jeg tidt tilbage på den overstrømmende venlighed, som jeg i disse festlige dage var genstand for fra alle deltagere. Jeg hører endnu deres kraftige hurra, da jeg med damperen gled ud af fjorden.

Om efteråret blev friskolen her overtaget af lærer Lindstrøm, som var en udmærket sanger. Han kunde vist have vunden berømmelse med sin stemme, dersom han havde stilet der efter. Den blev ham en god hjælp i den daglige gerning og ved møderne. —

Med Ullmanns anbefaling fik vi her i November besøg af Thorvald Lammers, Norges største sanger. Han kaldte de gamle folketoner og folkesange til live i sit fædreland,

hvorfor Stortinget gav ham nationalbelønning. Sammen med sin hustru, en søster til historikeren Ernst Sars, sang han her en række folkekvad og det vidunderlig smukke »Drømmekvad« (»Draumekvædi«) fra omkring år 1100, hvori Hellig Olav fortæller for den lyttende folkeskare om de syner, han havde, da han blev henrykt til underverdenen og himmerig. Dette kvad er et mærkeligt eksempel på, hvorledes den fremtrængende kristendom iklædte sig de gamle nordisk-hedenske forestillinger. Dets poesi kommer først til sin ret, når det tolkes i sang, som Lammers magtede på vidunderlig måde.

Let og muntert foredroges også visen om »ein förgrummelig stor stein«. Den svarer til vor: »Langt ud i skoven lå et lille bjerg«. I vor er alt så småt. I den norske derimod så »förgrummelig stort«.

Den 6. Maj 1903 døde pastor Konradsen i Hvirring. Han og jeg havde kort tid i forvejen planlagt et møde hos ham den kommende 8. September, hans 80 årige fødselsdag. Men nu kom der et stormstød, og så faldt denne buskede, storkronede grundtvigske eg. —

Han havde været mig en god og trofast ven. Når jeg lyttede til hans vidnesbyrd, blev evigt liv hos Gud en stedse klarere og mere levende virkelighed, som ingen af de store fritænkere kunde radere ud. De dalede, og han voksede, som tiden gik. Ja — hvor er den velvillige verdenskløgts profeter dog falmet i den sidste menneskealder!

Kristendommen var for Konradsen livets faste grund; men han var enig med Bjørnson i, at

»Den Gud, som gav os landet og sproget og gav alt, han findes i den gerning, hvortil folket blev kaldt«.

Som ung sekondløjtnant havde han været med i slaget ved Isted den 25. Juli 1850. Fra den stund af fik ordet Danmark en hellig klang i hans hjerte. Det var som en orgeltone under én af de store katedralers hvælvinger. Han vilde så sandelig være med i arbejdet for på alle områder at højne livet i sit danske fædreland. Han blev sognerådsformand, først i Nautrup, senere i Hvirring; »det betydeligste medlem af Skanderborg amtsråd i min tid,« sagde amtmand Regenborg en gang til mig, næstformand i Horsens-Tørring jernbaneselskab, formand for Horsens og omegns skytteforening, medlem af overbestyrelsen for De danske skytteforeninger, af Dansk kvindesamfunds fællesstyrelse, og Foreningen til vildfarende børns redning, formand for Hvirring foredragsforening m. m.

Pastor Konradsen gled ikke ind i en letkøbt tro på den evige udvikling. Når Bjørnson skrev:

»Ingen skal skue det sidste,
det første ingen har set«,

så rystede han sit ærværdige hoved. »Ved Du hvad,« sagde han til mig, »det er noget vrøvl,« og så gik vi ind til morgensangen i dagligstuen. Denne lignede så meget Vilhelm Birkedals hjemme i Ryslinge, så det var dejligt at være med dér. Hver Fredag morgen sang han:

»Lad for os, som på Dig tro,
livets blomster overgro
gravens mørke tilje!
Og ved kirkegårdens port
vift fra os hver skygge sort
med din hvide lilje.«

Derfor blev også hans kiste, hans grav og den gamle sognekirke på jordefærdsdagen prydet med utallige liljer.

Der står om Moses, at hans ungdomskraft veg aldrig fra ham. Disse ord, syntes jeg, passede godt på Konradsen. Djærv, munter og frisk gik han blandt sine skytter og gymnaster med de halvlange støvler uden på bukserne og den bløde hat på hovedet. Det er muligt, at Viggo Hørup har tænkt på Konradsen, da han efter et møde i Strib mellem officerer og højskolemænd formede slagordet: sablen og den bløde hat. — Hans arbejdsevne var stor. Få eller ingen lagde sig stærkere i selen for Horsensegnens ungdom end han. Lige til han faldt på valpladsen var han — for at nævne noget enkelt — med i gymnastikbedømmelsen rundt om i vore samlingshuse. Disse kaldte han spøgende, efter at have hørt en missionsprædiken, »denne verdens huse«. Han måtte da på farten fra sted til sted en fjorten dages tid i forårets barske vejr og være dommer 7—8 timer i træk hver dag. Når han her hos os var færdig med dette strenge arbejde, der kunde sætte de yngre i knæ, kom han ind til mig på mit værelse og sagde: »Nu skal vi to snakke sammen til midnat; før kan jeg jo alligevel ikke falde i søvn.« Så vældede der frem fra hans frodige sind muntre historier og fængslende karakteristiker af skolemænd, præster, bønder, politikere og redaktører samt snurrige begivenheder i amtsrådet. Vi blev stedse mere og mere fortrolige. »Når min mand er i Vestbirk,« sagde fru Konradsen engang til mig, »så véd vi, at han kommer sent hjem.«

Som så mange af sit slægtleds grundtvigske præster havde Konradsen stor sans for den skyldløse munterhed, der kan feje rent i menneskesindets kroge, opvarme og forfriske vort samliv. I amtsrådsforhandlingerne satte han ofte sit vids krydderi på en i åndelig henseende lidt spartansk suppe. En gang, da jeg sad side om side med ham ved et aftensbord, hvor der var et ret talrigt selskab, kom jeg til at spille lidt på dugen. Konradsen sagde da straks så højt, at alle kunde høre det, de for mig så trøstefulde ord: »Så-

dan synes jeg egentlig, at Du altid kommer afsted.« Da vi blev ene to, føjede han lunt til: »Jeg vilde have moret mig mere, hvis Du havde rødmet undselig som en ung pige.«

Vi fulgtes ad til Horsens for at høre den norske digter og spiritist Kristofer Janson holde foredrag i Håndværkerforeningens sal. Denne kritiserede præsterne, fordi de ved enhver dåb stod og vrøvlede om, at dette lille barn var »undfanget i synd og født i misgerninger«. Konradsen, der sad ved min side, afbrød straks ved at udtale: »Sådan noget siger jeg slet ikke!« »Hvad siger De da?« spurgte Janson. »Jeg siger: dette lille barn, som er af syndig rod, for det er vi nemlig alle. Det er De og jeg jo også.« Så måtte nordmanden lade det angreb falde til jorden.

Ved min lille datter Elis dåb hændte det pudsige, at Konradsen sagde »han« i stedet for »hun«. I våbenhuset fortalte jeg ham da, at Eli var en pige, og at navnet stammede fra Eli Bøen i Bjørnsons fortælling Arne. Da smilte den gamle og svarede: »Ja, I unge tænker på en jente i Bjørnsons bøger, vi ældre derimod på dommeren Eli i den gamle pagts dage.« — Da biskop Clausen fra Århus var i Hvirring på visitats, holdt han ved middagsbordet en tale for pastor Konradsen. Det havde glædet ham meget at høre denne gamle mand prædike, »og så er skolerne her jo udmærkede. Jeg må sige, at så smuk en gymnastik som denne her i Hvirring, hvor vi jo havde børnene samlet fra alle pastoratets skoler, har jeg aldrig set før på mine visitatser.« »Ja,« indskød Konradsen, »det er én af vor skyttekreds delingsførere, som er lærer, og biskoppen véd vel nok, at det er svensk gymnastik, vi driver.« »Er det svensk gymnastik? Ja, men den er jo egentlig ikke lovlig?« »Nej, derfor syntes jeg også, at jeg vilde sige det.« Da faldt remmen af det biskoppelige svinghjul, og maskineriet gik, i alt fald et lille øjeblik, i stå.

Ved et politisk kampmøde her i egnen vandt Konradsen en gang sejren ved at stå op på talerstolen og synge:

»Vil Dansken i verden fægte,
men glemmer åsyn og navn;
jeg véd, at hans ånd er ej ægte,
jeg tager ham ej i favn.«

Han var en høvding her i disse egne, den kloge mand med de gode, milde øjne, og han kæmpede i lyse og mørke dage, i glæde og under trængsler, for at al den livsens herlighed i menighed, skole, hjem og samfund, som Gud lod sin tjener Grundtvig afdække for os her i Danmark, kunde blive til velsignelse for så mange som muligt. Her i Vestbirk prædikede han hver 5. eller 6. uge for en fast kreds, hvortil 30 hold elever sluttede sig. Han forstod ungdommen så godt, dømte dens færd og tanker så mildt og vilde ud fra sin rige erfaring hjertens gerne have dem lært, at

»Vidunderligst af alt på jord
er Jesu Kristi rige,
dets herlighed er og så stor,
at det har ingen lige.«

Det var efter en sådan gudstjeneste, at han en gang kom ind til mig og sagde: »Så Du, at der var en mand, som græd så meget under min prædiken? Hvad tror Du, at han særlig sørger over?« Jeg svarede: »Hans tårer blev vist fremkaldt, da Du talte imod det at bande og tage Guds navn forfængeligt. Det har *han* nemlig at strides med.« Da satte præsten sig stille ned og sagde: »Ja, da jeg blev kristelig vakt, syntes jeg ikke, at det var så svært at lægge af; men så har jeg jo min bekymring for fremtiden, og den taler Vorherre meget skarpt imod.« — Han blev nu

siddende længe stille, øjnene var fugtige, og tankerne nænede jeg ikke at forstyrre. — Han lignede Bjørnson deri, at når han under sin tale fik øje på et meget opmærksomt og godt ansigt, så veg hans blik ikke fra vedkommende.

I mange år åbnede pastor Konradsen vore efterårsmøder med at tale over dagens evangelium. Af hensyn til fabriksarbejdere og andre begyndte disse møder altid en Søndag. Hans ord stemte hjerterne til et velsignet møde. Når han stod på talerstolen, så var der en rensende, velgørende lidenskab i de store, langt rullende ordbølger; men der sås ikke skum på disse bølgetoppe, for han var en ydmyg kristen, der følte sig selv som en stor synder, retfærdiggjort ved Guds uforskyldte nåde, glad som et barn ved syndernes forladelse, men med et angerens højsind, der ofte gribende vemodigt farvede hans forkyndelse. I reglen blev han hos os de fire dage, som sådanne sammenkomster den gang spændte over, for han vilde så gærne høre andre — også talere, der havde helt andre meninger om timelige og evige ting end hans egne. Som hos Grundtvig, Gladstone og Gustav Geijer voksede hans frisind med årene og strålede skønnest i alderdommens dage. »Lad os høre, hvad de siger.« Det var en sætning, som han ofte brugte. Ved ét efterårsmøde svigtede han os dog. Soldaterne havde krigsøvelser her omkring, og det kunde han ikke stå for. De fleste tilhørere løb for resten med. Næsten alle fredsforeningens medlemmer var i krig den dag. Konerne blev hjemme for at koge suppe til indkvarteringen. Mødet opløstes. Fra Istedslagets bulder var noget af den danske soldat blevet siddende i præsten.

I samlingshuset, hvor vore møder holdtes, hænger et stort vellignende billede af pastor Konradsen. Det er en kultegning, udført af hans troesfælle, maler Aleksandersen i Horsens, mangeårig formand for Horsens højskolehjem.

Denne hædersmand skænkede mig billedet lige kort før sin død. Gamle Konradsen var god at have til ven i hårde tider.

En god gammel Vestbirk elev, Magnus Bruun, døde i året 1905 som missionær blandt de spedalske i Ellichpur, Forindien. Han var født 1873 på Eskildstrupgård i Lundby sogn ved Løgstør. Forældrene havde med stor iver sluttet sig til den bevægelse, der ved tidligere omtalte Anders Laursen var brudt frem i Himmerland, og hvorfra Vestbirk højskole har haft så mange lydhøre elever. Således var pastor Buus, Hvirring, og Seminarieforstander Lange, Vejle, Magnus Bruuns kammerater her i vinteren 1893—94. Med megen inderlighed knyttede hans forældre sig senere til Søren Anker Møllers frimenighed. Man sagde om hans moder, at hun var som født til missionær. Jeg mindes hendes ansigt fra efterårsmøder i Lundby og Klim. Det var af den nys omtalte slags, som Bjørnson sagde om: »Det skal en ordfører se meget på, for det genspejler, hvad der dybest ligger ham på sinde.«

Magnus tog især arv fra denne sjældne moder, og hende kunde han heller ikke blive træt af at lovprise, når han om aftenen kom ind til mig for at samtale. Han havde været i bagerlære i Løgstør, før han så i November 1893 mødte som elev. Det er ingen Overdrivelse at sige om Magnus Bruun, at han var usædvanlig lydhør, og når jeg tænker tilbage på hans færd, kommer Grundtvigs linjer om Nathanael: »Der vandred en yngling så tankefuld« naturlig frem hos mig. Efter endt højskoleophold var han en tid bager nede i Bredvad mølle ved Gudenåen og senere i nærheden af Fuldbro mølle, der ligger ved landevejen mellem Vorvadsbro og Skanderborg.

Magnus Bruun hang ved Vestbirk højskole med en rø-

rende taknemlighed. Da de rentefri aktier kom på tale her, meldte han sig med et alt for stort beløb. Jeg foreholdt ham dette, men der var ikke noget at stille op med denne ædle idealist. Et par år senere vilde fru Fortuna, at Magnus Bruuns aktier blev udtrukket; men da jeg kom med pengene, vilde han på ingen måde modtage beløbet. »Giv det så til en flink, trængende elev!« sagde han. Dette havde igen til følge, at modtager og giver fik meget med hinanden at gøre i fremtids dage.

Nu lod han sig uddanne til diakon og var som sådan meget afholdt af de sindssyge i Århus, hvor han en tid virkede. Da var det, at han kom til at tænke så meget på de spedalske og følte sig kaldet til at tage et arbejde op blandt dem. Han rejste først til Oslo og senere til London, hvor han forberedte sig til denne gerning. Jeg var på den tid nogle dage i verdensstaden; men vi gik fejl af hinanden og kom ikke mere til at tale sammen.

Magnus Bruun drog nu som missionær til Ellichpur, én af de spedalske byer i Forindien. Her gjorde han bekendtskab med en tysk sygeplejerske, Marie Zimmermann, der blev hans hustru. Det unge par havde det ikke altid så idyllisk i deres virksomhed. En gang blev de stenet ud af en landsby, hvilket havde meget alvorlige følger for den unge kone. Hun måtte i lang tid holde sig på sygelejet, men blev dog rask igen.

Her nogle få linjer fra vor brevveksling: »Jeg er fuldstændig rask og stærk nu, hvilket ikke var tilfældet, da jeg var elev på Vestbirk, som Du jo nok husker, og efter mit ophold i Norge var jeg omtrent opgivet af lægerne; men Herren gav mig mit helbred tilbage, så jeg nu er i stand til at gå hans ærinde her ude blandt de spedalske.

Du talte i et foredrag om nødvendigheden af at finde sin rette plads, og jeg holder med Dig i dette. Det er godt at komme hen på den plads, som Herren har bestemt for

os, selv om det er som missionær blandt de spedalske. Hvilket lykkeligt liv det er for os, som har fået vor salighedssag på det rene, og så kan tjene ham, som gav sit eget liv for os, enten vor plads så er i skolen, bag ploven, i værkstedet — eller på missionsmarken — —

Guds fred til Dig og dine!

Din hengivne

Magnus Bruun.

1905 blev han angrebet af byldepest, og denne forfærdelige sygdom gjorde hurtig ende på hans liv. Hans hustru drog til England som sygeplejerske. Ja, Magnus Bruuns arbejdsdag blev jo ikke lang derovre; men den har ikke været forgæves. Han havde, hvad der altid er så herligt for en missionær, megen sproglig begavelse. Med stor dygtighed håndterede han f. e. Davids salmer på engelsk — — Mine øjne dugges, når jeg tænker på denne barnligt troende stridsmand, der hélt gav sig Gud i vold. Han kunde som få andre synge:

»Kæmp for alt, hvad Du har kært,
dø om så det gælder.«

Han har været til velsignelse for sin gamle lærer.

Denne bog må ikke savne et par linjer om de to mennesker, hvis billede ses her. Det er Hans Christian Hansen og hustru, som bor i Alameda, Kalifornien. Hans Christian og jeg var gode kammerater i vor barndom og knyttede et vennebånd i de første ungdomsår, som trods den store afstand har holdt indtil denne stund. I ungdomstiden fik han en følelse af, at dørene ind til den fremtid, som han drømte om, var stængt her hjemme, og så drog han med sin hjertenskær til San Francisko. Jeg tog en bevæget afsked med dem på Flakhaven i Odense. Siden den tid har vi holdt en brevveks-

ling gående. Han har købt gode amerikanske bøger til mig, medens jeg forsynede ham med mange danske. Gennem »Højskolebladet« og et dansk dagblad har de fulgt begivenhederne her hjemme så godt, som det er udvandrere muligt. Deres hjem, som blev stærkt rystet men ikke ødelagt af det store jordskælv, var altid et gæstfrit tilflugtssted for danske turister. Her på skolen var vi meget glade ved at

HANS C. HANSEN OG HUSTRU.

tage imod datteren, Agnes, som elev i tre sommermåneder. Hun er nu gift med mejerist Axel Kristensen fra Jebjerg, og de bor ikke så langt fra hendes forældre.

1908 kom Hans Christian Hansen og hustru hjem til Danmark på besøg, og det var ikke nogen fransk visit. De opholdt sig her fra midten af Maj til det følgende års sidste Februar. De deltog i Dansk-Amerikanerstævnet på Krabbesholm og efterårsmøderne i Ollerup og Vestbirk. To gange under besøget fik vi tid og ro til her hos mig i erindringen at genopleve mange rige dage i svundne tider. De har se-

nære skrevet, at det var en festtur hver dag og uden en eneste mislyd. De fik en dyb trang, som stadig var dukket op tidligere, tilfredsstillet. Den har ikke meldt sig siden, og de føler, at den heller aldrig vil komme igen.

Jeg er taknemlig for mange indholdsrige breve derovre fra. De ligger i min skuffe og vidner om disse danske venners store troskab.

Den 15. Januar 1909 var det Vestbirk højskoles 25årige fødselsdag, som vi fejrede ved taler, sang og kaffebord. Laurids Jonsen med hustru var til stede. Han talte smukt om minderne fra de første tider og om de to mænd, der havde været med forrest i fylkingen, nemlig sognefoged Søren Peter Sørensen og gårdejer Anders Jensen, der begge nu var døde. Til festdagen havde jeg skrevet sangen: »Skønne Vestbirk«, som siden er bleven den stedlige nationalsang. Foruden Jonsen talte Bøtcher, Nielsen-Grøn, Peter Bødker og Morten Høj. Jeg rettede et velkommen til ægteparret Jonsen og sluttede med at sige: »Vi, som nu arbejder her, vilde gærne hilse på Jer to på en sådan måde, at det kunde blive Jer en opmuntring i fremtiden. Gid vi måtte få lykke til at arbejde således, at denne tak kunde komme til orde gennem vor virksomhed, så længe vi lever.«

Ved den smukke fest blandedes på en hyggelig måde gamle aktionærer, byens folk, forhenværende og ny elever, gamle og ny lærere.

Anden Juledag 1909 døde Ingeborg Blume efter at have været husmoder for 32 skolehold samt en klog og dygtig opdrager af mine moderløse børn. Hun kom her til 1893

efter særdeles gode anbefalinger fra Alfred Povlsen i Ryslinge. Det var da nærmest friskolen her, som vi tænkte på. Da min søster Margrethe ikke længere kunde styre hus her, lod Ingeborg Blume sig efter megen vægning og under stor ængstelse for, hvordan det dog skulde gå, bevæge til at overtage den meget vanskelige plads, der var sværere at fylde for enhver anden end forstanderens søster.

Hun kom her til med rige minder fra sit gode hjem på Ceresvej i København, hvor hendes forældre, fru Maren Blume og tømremester P. Blume den gang ledede et børnehjem. Ingeborg Blume havde den dannelse, som ofte bedst kan erhverves blandt mange søskende, og jeg har aldrig truffet noget menneske, som med større taknemlighed hang ved mo'r og fa'r, søstre og brødre end hende. Derfor, da jeg så, hvilken moderlig opdrager hun var for mine børn, byggede jeg »Bjælkehuset« oppe i haven som et fremtidigt alderdomshjem for mig selv, men hvor hendes forældre foreløbig kom til at bo. Dette var en stor glæde for hende. At hun kom til at bo hos dem under det smertefulde sygeleje følte som varme solstråler ud over alt det strænge. Ligeledes var hun meget glad over, at jeg gav hende lov til at tage sin livsglade broderdatter, Margrethe Blume, til sig her i hjemmet, og at søsteren, Nielsine Blume, blev fotograf og gymnastiklærerinde. Sidstnævnte kom også her til for at være Ingeborg Blume en hjælp og støtte, hvilket hun i alle måder var. Personlig er jeg hende taknemlig for den samvittighedsfulde måde, hvorpå hun tog sig af det hele her, da søsteren døde. Da hun giftede sig med landinspektør Anton Jakobsen, tidligere elev her fra skolen, blev også han timelærer på højskolen samt tilsynsmand ved mit gårdbrug. Gamle elever fra de år mindes hans fortrinlige undervisning i landbrugsfagene og hans muntre, ret ejendommelege, taler ved chokoladegilderne.

Ingeborg Blume var den gang ung og livsglad. Hendes

blege ansigtsfarve var vel nok en tilkendegivelse af den tuberkulose-sygdom, som nedbrød hendes legemskraft; men det tænkte ingen den gang på. Hun tog fat med frit mod, og alle vi, som arbejdede sammen med hende, mærkede stadig, at der var meget inde i os og uden om os, som denne ejendommelige kvinde bragte i orden. Hun styrede det store hus, hvor 150—200 mennesker hver dag fik kosten, og hvor fremmedbesøget næsten altid var stort. I feriemånederne tog hun imod Friskoleforeningen, Dansk Skoleforening og forskellige hold gymnaster til kursus, og jeg har fået mange beviser på, at kursusedtagerne satte hende højt.

I dagligstuen samledes mange tråde i hendes faste, styrende hånd. Uden for skolen var hun bedst kendt blandt børn, fattige folk og syge. Hun sendte dem mad fra køkket, indbød børnene til middagsmad hver dag og købte en ladning billeder til dem til Juleaften. Voksne, som ikke rigtig kendte hende, kunde hun tidt støde fra sig ved sin skarpe kritik. Der savnedes nemlig ikke salt i hendes sjælelige husholdning. Over hendes fremtræden kunde der være lidt køligt. Den vinter, hun var på Askov, kaldte kammeraterne hende »marmoret«; men Ludvig Schrøder smilte og sagde: »Havde vi bare altid meget af den slags marmor at arbejde med her.«

Ingeborg Blume troede fuldt og fast, at Gud havde ført hende her til, og det er også nok rigtigt. Da hendes opofrende moder, som aldrig veg fra hendes sygeleje, havde bedt det sidste Fadervor med hende, sagde hun tydelig i en mild spørgende tone: »Er dette at dø?« Da var lidelserne forbi.

Ved elevmødet 1911 mindedes vi, som rimeligt er, de 25 år, som var svunden, siden Anton Hansen og jeg kom

LÆSESTUEN.

her til. Der var en stemning over mødet, som jeg ikke kan gengive, men som varmede os lige ind til den inderste hjerterod. Lørdag aften holdt vor gamle elev fra 1893—94, pastor Buus, Hvirring, et udmærket foredrag, og om Søndagen var Daugbjerg ordfører for alle de forhenværende Vestbirkere, som skænkede Anton Hansen og mig hver et maleri, samt en smukt udstyret mappe med bidragydernes navne. Førstnævnte fik et dansk landskab af Godfred Christensen: »Fra Himmelbjerget« og jeg Zachos: »Vej ved havet, Mentona« — hvor jeg har travet som turist. Sommerens elever skænkede os en Grundtvig statue til den ny læsestue.

Det er dejligt med en sådan fest, hvor både givernes og modtagernes sind gennemtones af den samme melodi: glædens og taknemlighedens dybe og stærke klang.

Beboerne her festede også for os. Der blev drukket chokolade, sunget og holdt mange taler i samlingshuset. Deres smukke gave, et sølvskrivetøj med alt tilbehør på mit arbejdsbord, står stadig og minder mig om en fornøjelig aften.

Lærer Kr. Kolding her købte og overtog 1. April 1913 Elbæk højskole. Han mente ikke at kunne sige nej til opfordringen, og midt i April måned forlod familien Kolding Vestbirk. Fru Marie og Kolding havde da været knyttet her til skolen i 6 år. De udførte i den tid et solidt stykke arbejde og erhvervede sig mange venner både blandt eleverne og her i egnen. Deres hjem stod altid åbent for eleverne, som var meget glade ved at komme der, og den påvirkning, som de unge modtager ad denne vej, er jo så uhyre meget værd.

Flerårig, usædvanlig dygtig gymnastiklærer Mads Povlsen, som vi alle holdt af og satte højt, rejste i dette år til Lem-

ming ved Silkeborg, hvor han havde købt en tømmerforretning, som han overtog efter at have holdt bryllup.

1913 skete også det, at Vestbirk ophøjedes til stationsby. Den gamle bygning ved holdepladsen forsvandt, og en ny rejste sig i sommerens løb.

En af mine kæreste tanker gennem mange år var den, at her kunde blive bygget en valg- eller frimenighedskirke ved skolen. Nu syntes opfyldelsen af dette ønske at være nær. Vi havde præsten — Thygesen — bolig, jord og penge til kirkebygningen. Alt var i orden; men så brød verdenskrigen ud. Flertallet stemte for, at alt dette skulde ligge stille, indtil vi så, hvordan fremtiden vilde forme sig. Mindretallet, hvortil jeg hørte, syntes, at nu var der dobbelt grund til at tage fat med det samme.

Verdenskrigen satte naturligvis sit præg på alt højskolearbejde i Danmark. Elevantallet mindskedes over alt. I vintermånederne plejede vi at have ca. 160, nu måtte vi nøjes med godt 100. Der blev naturligvis intet Fastelavnsbal; men elevmødet var i somren 1915 stærkere besøgt end nogensinde. Der mærkedes en varm samfølelse, især da man før mit foredrag istemte sangen, som jeg havde skrevet:

Vildt blusser krigens luer,
og jorden drikker blod — —

Denne sang blev i de tider brugt mange steder i landet. Ved sammenkomsten med de indkvarterede soldater i Åsum forsamlingshus 29. Oktober tryktes den i et meget smukt firsidigt hefte. På dettes første side var der et billede af skolerne og kirken i Åsum, og nedenunder dette stod sangens sidste vers:

O Gud, Du må bevare
vort hjem, vort gamle land,
fra krig og syndens snare,
fra onde lysters brand.

Din ånd ad rene stier
 må lede vore fjed,
 så evige værdier
 kan dale til os ned.

FRU SOFIE HANSEN.

Odensebladene samstemmede med festens leder, Kristian Lohmann, i at denne sang udløste mange danske menneskers tunge tanker i denne trange tid.

For Eli Nielsen blev denne sommer den sidste her hos os. Hun, der var datter af en Vejstrup-elev, som jeg i gamle dage satte meget højt, havde gennem flere somre været en elskelig lærerinde, afholdt af os alle, også for sin udmærkede sang.

Fru Sofies og arkitekt Anton Hansens sølvbryllupsdag den 10. September 1915 blev mindet blandt mange Vestbirkere. Telegrammerne

strømmede ind, og sølvbrudeparrets ansigter stod på strålende solskin fra morgenstunden af. Hver time på dagen bragte dem ny overraskelser. Elevforeningen og skolens lærere skænkede sølvbrudeparret et smukt sæt kurvemøbler til deres veranda. Først af alle mødte på byens vegne Peder Bødker. Tjenestepigen, Marie Andersen, var lige kommen op; hun tog imod ham i døren og søgte at forklare ham, at Anton Hansens endnu ikke var stået op. »Lad Du bare mig komme forbi, lille Marie,« sagde Peder, og så travede han lige ind i sovekammeret.

ANTON HANSEN.

Sofie og Anton Hansen lå endnu slumrende i deres blideste søvn og drømte dejligt om de svundne 25 år. »Nej, nu har jeg aldrig kendt mage!« udbrød Peder Bødker, »ligger I her og snuer endnu. Ved I ikke, at Solen står højt på himlen, og véd I ikke, at det er Eders sølvbryllupsdag?« Og så overbragte han på egne og byens vegne en lykønskning så hjertelig og velmént, som noget sølvbrudepar kan ønske sig den. Om aftenen var der fest i gymnastiksalen, hvortil hele egnens befolkning var indbudt. Taler og sange vekslede til langt ud på aftenen.

Om efteråret rejste lærer Kr. Lange fra Vestbirk. Han havde købt og skulde som forstander overtage Vrigsted højskole. Derved gik en af mine fremtidsplaner i stykker. Jeg havde i tankerne udkåret Lange til min efterfølger som styrmand på Vestbirk-skuden. Først som lydør, videbegærlig elev, senere som en første rangs lærer havde han fra sommeren 1898 været knyttet til vor skole. Som forfatter udgav Lange: »Den Lingske gymnastik i Danmark«, »Pehr Henrik Ling. En levnedstegning«, »Sundhedskilder«, »Florence Nightingale« o. fl. Disse bøger vidner, sammen med hans virksomhed her, om en begejstret idealist i den frie skoles tjeneste. Vore meninger vandrede sommetider ad forskellige veje. Ved folketingsvalget i Horsens landkreds talte vi en gang for hver sin kandidat, men var lige gode arbejdsvenner og fulgtes ad hjem til chokoladegilde på højskolen.

Disse festlige aftentimer var blevet formet der ved, at eleverne idømte sig selv mulkter for overtrædelser af skolens love for den daglige opførsel, og når der herved kom penge nok i kassen til chokolade, samledes alle, elever og lærere med husstand, til en festaften. Lange holdt gode taler ved sådanne lejligheder, og han skrev mange sange, som vi med glæde nynner endnu, f. e. »Hil Vestbirk, hil Du gamle by«. Når jeg nævner denne, så er det, fordi den bedst afslører

hans forståelse af det gamle ord: Alvor og gammen kan godt sammen. Her blot disse vers:

— »Og mangen ven, som vi fik kær,
ham træffer vi jo stundom her
just ved St. Hansdags tid.
Et sådant stans i tidens il,
et håndtryk og et venligt smil
af gode venner blev et hvil,
en hjælp i tidens strid.

Det hændte og, vi fik et ord,
som drog i sjælen dybe spor,
så det endnu er kendt:
det vækked ånd og legem op,
det gav os rejsning i vor krop,
og det bød ofte myndig stop,
når fejgt vi vilde rendt.

Det lånte stundom livet glans,
gav hurtigt blik og virksom sans
for dagens stort og småt;
det åbned Sagas billedbog,
så digt og dåd forbi os drog,
vi lo, når danske hjerter slog
i hytte som i slot.«

På skoleudflugter til Himmelbjerget, Sukkertoppen og Ejers bavneshøj var lærer Lange den, som vi dårligst kunde undvære, lige som han var selvskreven til lærer i botanik. Og jeg hidsige menneske mindes ikke, at der nogensinde er falden et bittert ord imellem os — og så har vi endda rejst sammen i udlandet! På damperen fra England til Esbjerg steg dette fine menneskes følelser over for mig til

ligefrem beundring. Han lå denne stormvejrsgang søsyg i køjen, mens jeg sad ved siden af og satte fire stykker rugbrød til livs; jeg havde ikke nydt mit kære sorte danske brød i en hel måned, og i sin søsyge tilstand var Lange nødt til at beundre ethvert menneske med appetit. Han lavede en genial chokoladetale om disse oplevelser.

Fru Lange underviste højskolepigerne her i dansk gennem tre somre på en usædvanlig dygtig måde, og så fyldte de begge to ikke blot deres egne stuer, men også mange af skolens fritimer med herlig sang og musik.

Lange turde ikke købe Vestbirk højskole, dette nu så store apparat. Jeg var 16 år ældre end han, og han var ængstelig for en gang i fremtiden at skulle gå ind som lærer under en anden forstander. Så blev det Vrigsted, og arbejdet dér vilde nok være lykkedes, hvis verdenskrigen ikke var kommen. Nu fulgte der nogle års virksomhed på Gedved seminarium med yndlingsfagene historie og dansk, før de to gode mennesker, der indtil dagen i dag har været så trofaste imod os her, overtog Forskoleseminariet i Vejle. En gerning, hvortil jeg tror, de er udmærket skikkede.

I de dage, da det blev mig klart, at Vestbirk højskole måtte give afkald på lærer Lange, kom vor tilsynsmand, Dr. Moltesen, her til, og jeg spurgte ham ved den lejlighed, om han ikke kendte en ung mand, som passede til at overtage Langes arbejde. Han svarede straks: Holger Budde-Lund. Sådan blev det, og jeg er den nuværende minister taknemlig for anvisningen.

Lige som adskillige jyske bønder, der har udført et udmærket arbejde for grundtvigsk åndsliv i deres egn, først blev grebet af og vandrede igennem Indre mission frem mod deres nuværende stede, således begyndte Budde-Lund i K. F. U. M. Født i København tyede han — lige som min hjemrejste søn — ofte ind under Olfert Ricards forkyndelse; men han var ganske ukendt med den middelalderlige fana-

tisme, som hist og her kan blusse op i jysk Indre mission, når man sender Satan og Grønvald Nielsen ud i denne verdens samlingshuse for at holde foredrag. Da han følte sig kaldet til at blive højskolelærer, drog han til Askov, blev så lærer ved denne udpræget grundtvigske højskole i Vestbirk og føler sig inderlig knyttet til Træden valgmenighed.

Holger Budde-Lund blev i sin ungdomstid opøvet i en kunst, som har fået stor betydning her, nemlig den at kunne tage sig af de enkelte elever og hjælpe dem med deres livs vanskeligheder. De fandt tidt vej til frugtbare samtaler i hans arbejdsstue, og senere fik — og får han — stadig mange breve. Der er vist meget få højskolærere, som bliver ved med at stå i en så levende forbindelse med eleverne som han. — Som ordfører udvikler han sig stadig, og gennem et energisk arbejde er han nået langt frem. Hans festtale i Rasmus Knudsens skov ved vort sidste elevmøde var i højde med det bedste, der kan siges ved en sådan lejlighed. På ham passer ordene: ikke synes men være! Han betyder meget mere for hele skolearbejdet her, end mange får indtryk af, før de ret lærer ham at kende. Udlændinge, som i de svundne 12 år fandt vej her til for at sætte sig ind i dansk højskoleliv, er ham med rette taknemlig for alt, hvad han hjalp dem med, og de bombarderer ham stadig med alenlange breve. Her kommer det ham til gode, at han har kendskab til fremmede sprog, særlig det engelske.

Vestbirk højskoles årsskrift, som han redigerer, er også på en udmærket måde bleven præget af hans samvittighedsfulde flid. Holger Budde-Lund er en arbejdsom skribent. I bøger og tidsskrifter har han givet os udmærkede billeder af redaktør Jessen, Dalgas, William Gladstone, og Thomas Arnold.

Hans betydelige bog om Dr. Barnardo er dog vist det bedste, som vi ejer på dansk om de tusende stakkels hjemløse børns kærlige og opofrende fader. Den nøgterne virke-

lighed er her bleven fængslende som en roman. Ikke for ingen ting har forfatteren flere gange foretaget studierejser i England.

Holger Budde-Lund lever i højskolearbejdet her med fuld hengivelse, og han har så vist aldrig sparet sig selv, når han kunde række mig en hjælpende hånd. Vor elskelige elev, den milde og venlige Vilhelmine fra Sønder Vissing blev hans hustru. Brylluppet stodovre på Strynø den 26. April 1925. Ungdomsvennen Gunner Engberg viede dem. Jeg sendte brudeparret følgende telegram:

Gud velsigne den festlige dag
og arbejdet siden for højskolens sag.
Lad komme glæde, lad komme sorg,
vi kan holde, når han er vor faste borg.
Tak begge to for tanker og ord
i alvor og skæmt ved vort fælles bord.

Den 7. Maj 1916 døde min søn Håkon af lungctuberkulose på Oringe sindssygeasyl ved Vordingborg, 29 år og 2 dage gammel. Voldsomt var han nogle år forud revet ind i sindssygens tågeverden. Hurtig kom døden. Ja, det synes endog, at den kom bag på lægerne. Overlægen skrev til mig: »Deres søns død kom meget pludselig. Som jeg skrev forleden, var han i den sidste tid falden af, havde feber i de sidste uger og lå til sengs; men kræfterne var helt gode, og selv om man nok måtte vente, at det vilde føre ham længere ned efterhånden, så var der dog intet som helst tegn til en nær forestående død. Idag faldt han imidlertid ret pludselig sammen omtrent ved tolvtiden, kunde ikke rette sig igen og døde så ganske stille kl. 4 i eftermiddag.«

Han havde fået sit navn efter den lyse kongeskikkelse Håkon Håkonsen i Henrik Ibsens »Kongs-emnerne«, som hans moder og jeg havde været meget optaget af i vor ungdom. Kristian blev han kaldt efter min moder Kristiane

Faber. Trods sin fynske afstamning kom han til at bruge det jyske sprog, som han talte med børnene på gaden og i skolen, med pigerne i køkkenet og karlene i stalden, og det førte han med sig, enten han sad i dagligstuen, i mit arbejds-værelse eller børnekammeret.

Håkon havde en stor samlerlidenskab, især over for mærkelige sten og frimærker. Aldrig så snart var Viggo Ullmann kommen her til fra Norge, før Håkon bombarderede ham: »Har Du ikke nogle frimærker?« »Jo, min dreng, jeg skal sende Dig nogle, når jeg kommer hjem!« I skolen var han opsat på at besvare alle spørgsmål. Øjnene strålede, skikkelsen rejste sig halvt op, og det lige frem bruste ud af munden: »Må a? Må a sej 'et?« Mange elever vil mindes ham fra gymnastiksalen, når han prøvede at sætte over buk eller hest for der efter roligt, stolt og

HÅKON GRØNVALD NIELSEN

hivende op i bukserne atter at indtage sin plads nederst på venstre fløj. Planer og ideer havde han mange af, og de var ikke lige lette at virkeliggøre alle sammen. Han vilde — som mange børn — gerne være rig, og en tid øvede han sig meget flittigt i violinspil for at blive lige så dygtig som Rasmus Peter Åse i Østbirk og få lejlighed til at tjene en formue med violinen. Han var stolt af, at han kunde spille. Min ven, redaktør Egebjerg, skrev blandt andet: »En af mine første erindringer om Håkon stammer fra et besøg i Vestbirk. Han var vist den gang en halv snes år, en rask

og kæk dreng, så ravjysk, at vi næppe kunde forstå ham og for øvigt ikke så lidt vigtig, navnlig af sit violinspil, som han havde dyrket en lille tid. Henrivende var det nu ikke; men med ægte selvfølelse erklærede han: »A ka speel hundred å trødde!« Det svaledede ham stærkt af, da min kone spurgte, om der ikke var en, han kunde rigtig? Han har senere betroet os, at det ved den lejlighed gik op for ham, at det ikke altid var mængden, det kom an på, men mere at kunne noget til gavns, og det lagde han sig siden stærkt efter — om ikke just på musikkens område.«

Et år betalte det offentlige præmie for hvert pund oldenborrer, der indsamledes. Her var da anledning for en driftig mand. I den aller tidligste morgen, når sol stod op i øst, og der var dug i græs og væde i buske og træer, kom Håkon på benene, og ud gik det langs hegn og gennem haver for at få fat i oldenborrerne, der endnu, øre og døsig af nattekulden, nemt lod sig ryste ned og samle op. Senere blev de vejet og solgt i pundevis. Han havde også blodtørst efter rotter; thi Bjerremanden betalte for kommunens regning 10 øre pr. hale. På alle disse områder stod indkomsterne i det stærkeste misforhold til iveren og anstrængelserne, og drengen fik tidlig en følelse af, at det er ikke så nemt at samle sig en formue.

I en årrække delte han soveværelse med sin fader. Dette førte til mange samtaler, og jeg vandt hans fortrolighed i meget høj grad. Han stak sjældent noget under stol. En dag kom han smilende ind til mig og fortalte, at han havde fået en tyk løgn optaget i en af landsbyens »grå aviser« og hørt den gengivet med rystende alvor henne i brugsforeningen. En anden gang forklarede han for mig, at den engelske dame, Mabel Davisson, som opholdt sig her et årstid, havde langet ham et særdeles varmt ørefigen. »Hun vil slå, far!« »Men hvorfor slog hun Dig?« »Ja, vi skulde jo se, hvem der kunde løbe stærkest nede ved Gudenäen, og så sagde

jeg til hende, at det kunde hun vist, thi Englænderne viste jo under Boerkrigen, at de var så dygtige i den kunst. Da kom hun hen og smak mig en på øret.« Jeg søgte nu at tydeliggøre ham, hvorledes han med de ord havde såret hendes nationalfølelse. —

Sommetider kom han ind til mig for på egne og søskendes vegne at bede om tilladelse til at komme til dyrskue eller lignende, og han begyndte da gerne som en dreven politiker at fortælle mig, hvor godt folk syntes om mine foredrag! Noget af det, som han senere hen mest har takket mig for var, at jeg talte igennem med ham om livets oprindelse og sagde: »Storken kom ikke flyvende med Dig ind ad vinduet, min dreng. Du er født af moders liv, og da var din moder døden nær. Læge Hobolth opholdt sig hos os hele dagen, og Du bærer jo i dit ene øre mærke af hans tang.« Ja dette, at mor kunde være gået bort, fik vemodsfølelsen frem hos drengen, og det vemodige har en egen evne til at gnide snavset tilside, som stammer fra dårlige skole Mestre.

Fra friskolen i Vestbirk kom Håkon så ud til statsskolen i Horsens, hvorfra han tog studentereksamen med første karakter i året 1906.

I et brev fra professor Steenberg hedder det: »Det gjorde mig så ondt at høre, at Deres søn, min gamle elev, var død. Jeg mindes ham med glæde fra hans skoletid.«

I Horsens havde Håkon — som senere søstrene — et hjemligt opholdssted hos direktør P. Jepsen, cikorietørreriet. Fru Bodil Jepsen tog sig så moderligt af mine børn, så jeg kan ikke være taknemlig nok mod de to mennesker for alt, hvad de i årenes løb har været for dem. —

Håkons samlerlyst viste sig nu på andre områder ved planter og dyr, og han havde en levende interesse for naturvidenskab. Han gik langt af led for at finde en sjælden plante, som han kunde vise sine lærere på skolen eller indlemme i sin samling. Da han fik at vide, at hvid hestehov

vokser ved Lundum mølle og langs vejen, der fører gennem skoven til Julianelyst, travede han en tidlig forårssøndag der over for at finde den. Han gennemvandrede også engene ved Boller for at finde melet kodriver og granskovene ved Vinding-Bryrup for at træffe den så sjældne nordisk linnæa, der efter sigende skal findes nogle få steder der ude. På det zoologiske område kneb det stundom med at få sprit og flasker til de snoge, stålorme, firben, frøer og hugorme, som han bragte hjem fra sine vandringer i mark og skov. Det var på dette tidspunkt især de sjældne ting, der interesserede ham. En gang sendte han lærer Kr. Lange en plante, som han havde fundetovre på Fyn, for at få at vide, om det virkelig var læge salvie.

Året efter at han havde fået studentereksamen, tog han 1907 filosofikum. Han boede hos redaktør Videbæk, der med sin hustru Helga behandlede ham i alle måder, som kunde han være deres egen. Hvert brev, som jeg fik fra ham, var fyldt med lovtaler over dette hjem, Hans tragiske skæbne senere gik disse to opofrende mennesker nær til hjerte.

Han afbrød foreløbig sin akademiske løbebane for at blive elev på Testrup højskole, lære mænd som Nørregård og Bågø at kende og se højskoleliv på nært hold uden for sit barndomshjem. Jeg havde naturligvis ladet ham have frit valg af skole; men det var åbenbart godt for ham, at han valgte Testrup. Her og så hjemme i Vestbirk lærte han højskoleliv at kende i noget forskellig skikkelse, og samtidig var Nørregård og Bågø, som han kom til at sætte højt, og så hans fader grundenige i det væsentlige. Begge skoler var ægte grundtvigske i deres inderste kerne. Nørregård har fortalt mig, at da Håkon kom og bad om lov til at tage hjem til elevballet, fik han det svar: »Ja, men De må møde her igen Mandag morgen klokken 7^{1/2}.« Og så føjede Nørregård til: »Han var på pletten i rette tid, og jeg fik

da at vide, at han havde danset til kl. 1, hvor festen efter skolens vedtægter hørte op. Så var han blevet kørt et stykke på vej; men de sidste 1½ mil havde han brugt apostlenes heste. Han havde sat sig for, at ingen skulde mærke følgerne af den søvnløse nat, og han gennemførte det. Han er af mine folk!« —

Fra Testrup rejste Håkon over til Egebjerg ved Svendborg som medhjælper i friskolen hos min barndomslærer Jørgen Pedersen. Denne skriver om ham: »For os står han som en elskelig ung gut, behagelig og omgængelig i alle måder, fordringsløs og glad, følede sig så helt hjemme hos os. Den lethed, hvormed han selv tumlede sig i skolearbejdet, kunde vel nok have ført til, at han overanstrengte »hjorden«; men han lod sig så let sige«. Udenfor den egentlige skoletid vilde han læse engelsk med børnene. Jørgen Pedersen syntes, at det var ganske hen i vejret; men havde Håkon lyst, så værsgod. Både piger og drenge gik i tøjet, og undervisningen begyndte. »Jeg ser ham endnu,« hedder det i Jørgen Pedersens linjer, »siddende på grusgravens grønne skråning med en flok rollinger omkring sig, alle prøvende på at lægge munden i engelske folder. Et fagert minde om en engelsk læsebog er sagtens resultatet; men det er jo også noget.«

En af Håkons elever fra friskolen i Egebjerg skriver om ham: »Med glæde tænker jeg tilbage på den tid, da Håkon Grønvald var Jørgen Pedersens medhjælper i Egebjerg friskole. Han forstod at tage skolearbejdet på en sådan måde, at det blev som en leg for os, og at vække vor lyst og interesse for de ting, som han selv omfattede med stor kærlighed. Han forstod at sammenknytte læreren og kammeraten i én person. Vi kunde altid gå frit til ham og spørge, hvis der var noget, vi ønskede besked om, og han var aldrig den overlegne; vi mærkede ikke, at han trættes ved vor spørgen; men tværtimod glædede han sig, fordi vi kom.

Han var kun kort tid i Egebjerg; men alle hans elever vil sikkert mindes ham med den største sympathy.«

I ferietiden gjorde Håkon adskillige ture rundt om i Danmark, til fods eller på cycle, og var ikke bange for at overnatte i en høstak under sommernattens lyse, frie himmel, og han ændsede hverken sult eller anstrængelse for at komme frem. Redaktør Egebjerg skriver blandt andet: »Håkon besøgte os engang i Svendborg som en rigtig munter, frisk student. Sammen med vor ældste søn, der var flere år yngre end han, foretog han en fodtur, der gik over Vejstrup højskole, Damestenen i Hesselager, Hesselagergård og mange andre seværdigheder på egnen mellem Svendborg og Nyborg og med kaffedrikning i alle kroer. Da vor dreng ikke kunde mere — bogstavelig talt — sendte Håkon ham med toget hjem fra en af stationerne i nærheden af Nyborg. Selv fortsatte han fodturen, utrættelig og ukuelig. Mindst anede det os, at denne kække friluftsmænd nogle få år efter skulde blive slået ned.«

Også udlandet besøgte han. Først en lille sviptur til Norge, senere med på højskolemændenes Finlandsrejse 1907, hvor også Petrograd besøgte. I et par andre ferier gæstede han både Berlin og London. Han forstod at rejse billigt. Til Tysklandsturen forberedte han sig ved at leve efter Hindhedes metode for en ringe sum daglig. I pensionatet, hvor han boede, fik han fedt og brød ind på sit eget værelse for ikke at martres af begær efter god tillavet mad ved at se de andre spise. På den måde sparede han sammen til feriefærden, der gennemførtes for et fabelagtigt lille beløb. Når lejligheden bød sig, kunde han udmærket godt sove på bænken i en jernbaneventesal eller andet sted. Men da han fra Tyskland kom tilbage og besøgte kendinger i Sønderjylland, var han nær ved at spise dem ud af huset. Han havde brugt sin tid, samlet mange indtryk og kundskaber.

Når Håkon var her hjemme, færdedes han jævnt og

hyggeligt blandt eleverne og os andre, rakte en hjælpende hånd, hvis han kunde, og var rede til at medvirke ved en lille aftenunderholdning, hvad enten det gjaldt at tage en rolle i en dilettantkomedie eller agere »trollmand«. Ofte ledsagede han sine mærkværdig godt udførte tryllekunster med små taler, fulde af lune og humør. Professor Labri havde været hans ideal! —

Fra Egebjerg friskole rejste han i efteraaret 1909 som lærer og inspektør til »Købmandshvile« ved Hørsholm, højskolen for unge handelsmedhjælpere. Da vinterskolen dér var forbi, blev han en tid redaktionssekretær ved »Østsjællands Folkeblad« i Køge. Herfra tog han så til København for at genoptage sine studier. Stærkt politisk-socialt interesseret, som han på denne tid var, kastede han sig over et arbejde med statsvidenskabelig eksamen som foreløbigt mål. Han kom kun til at mangle et halvt års arbejde i at nå det. Han ventede her igennem at finde klarhed over samfundsbygning og samfundsliv, og således rustet vilde han da begynde sin gerning som højskolelærer. Om dette førte vi lange samtaler den sidste gang, han var hjemme hos mig. Ved samme lejlighed søgte han at forklare mig de stærke religiøse tvivl, som han havde gået med. Nu var han blevet overbevist om kristendommens sandhed. For mig var det en hjærtens glæde, at han bad om at komme til Herrens bord sammen med mig, og vi havde en velsignet Søndag med hinanden. Oven på kirkefærden sad vi flere timer i mit arbejdsværelse og talte sammen om fremtiden. —

Otte dage efter kom det tragiske brev. Han havde købt et nummer af hver eneste københavnsk avis, udklippet heraf en mængde intetsigende kundgørelser og skrevet noget ganske vildt om disse, uden sammenhæng og uden mening. Nu gik dette unge menneske, som syntes at strutte af sundhed, var fodgænger, gymnast og hurtigsvømmer, bort fra alt det klare. Den tunge mødrearv havde sejret over alt det

øvrige. Hans lærere forundredes, og én af dem udbød: »Håkon Grønvald sindssyg. Det er umuligt!« — I Maj 1911 førtes han til Oringe.

Vort samliv her på jorden sluttede med den dejlige Søndag i hjemmet og menigheden, som jeg må takke den barmhjertige Gud for, så længe jeg ånder og lever.

Jeg kan godt i al stilfærdighed sige, at Håkons og mit samliv var rigt. Ingen søn kunde have større deltagelse for sin fader. Var jeg syg, så kom han hver dag mange gange ind for at se til mig og spørge om, hvad han kunde hjælpe mig med. I sin sidste juleferie strøg han — sammen med søsteren Jutta — ungdomsfesten med leg og dans i Vestbirk samlingshus for at være sammen med sin fader. —

Ved vinterskolens begyndelse 1916 kom Kr. Nørgaard hertil som lærer, og hen i somren 1917 holdt han bryllup i Øster Snede præstegård med pastor Dohns datter, Via, som han havde været på Askov sammen med. Ved brylluppet fik vi indtryk af, at Via Nørgaard var afholdt i menigheden, og det tog vi som et godt tegn for hendes gerning her. —

Samme sommer havde vi første gang besøg af frøken Hortense Panum, der er docent i musikhistorie ved konservatoriet i København. Hun rejste rundt til højskolerne for gennem spil og foredrag at slå til lyd for det gamle folkelige strengeinstrument »Langelegen«, om dette dog ikke igen kunde blive indført rundt om i hjemmene på landet. Det var en sand fryd at høre disse fine småstykker i frk. Panums sikre udførelse. —

Den 23. December 1917 fyldte jeg 60 år, men af hensyn til Juleferien blev fødselsdagen fejret den 21. de. Der var fakkeltog i den stille frostklare aften, måneskin og et let lag sne. Pastor Thygesen holdt festtalen. Sang og tale vekslede

aftenen igennem. Vinterholdet gav mig et stort og smukt gulvtæppe til kontoret. Lærerne med familje: en skrivebordsstol; tjenestepiger og karle: en gulduhrkæde. Min gamle elev, lærer Thomas Thomsen, der nu er knyttet til Roskilde højskole, skrev en smuk sang, hvori det blandt andet hedder:

»Varm i dit ord!
 Når Du os viste, hvad skønt og hvad stort
 slægter i henfarne tider har gjort.
 Undrende så vi og vågnende fandt
 styrkende sandt
 sagaens billed af slægternes tarv
 — vor fædrenearv —
 igennem dit ord!«

Min tak fandt udtryk gennem versene, hvormed bogen »Talt og skrevet«, som jeg dette år udgav på Hagerups forlag, begynder: »Idag er seksti år henrundne« o. s. v.

På selve fødselsdagen skænkede gamle elever mig det dejlige af Troels Trier malede billede, som nu pryder foredragssalen: Dronning Thyre, der sammen med det danske folk bygger Dannevirke. Fra min gamle ven, redaktør Egebjerg i Svendborg, kom følgende telegram:

»Digt mennesker om Dig, digt handlelyst ind
 i ungdommens tanker og sind.«

Den 16. Maj 1918 døde i Silkeborg én af Vestbirk højskoles trofaste venner, pensioneret lærer Hedeager. Om mit første møde med ham har jeg skrevet i første bind af »Minder«. Året efter at jeg havde overtaget skolen her, altså 1887, traf jeg Hedeager i Randers, hvortil han fra Løvel ved Viborg, hvor han havde sin skole, var rejst for at aflevere en remontehest. Jeg kom der for at holde foredrag i Højskoleforeningen.

Også her havde han — lige som i København — sin »mellemmad« med. Han indbød mig til en skovtur, og oppe i et stort gammelt træ, hvor der var indrettet sæder, spiste vi, talte sammen og lagde planer for fremtiden. Når Hedeager ikke længere kunde holde ud i skolegerningen, vilde han leje

MALERIET I FOREDRAGSSALEN.

eller købe et hus i Vestbirk og flytte her til for at bo i højskolens nærhed resten af sine dage.

Niels Pedersen Hedeager fødtes 6. Maj 1830. Han tog skolelærereksamen fra Ranum 1854. Derefter virkede han i korte tidsrum adskillige steder, før han så 1861 blev lærer og kirkesanger i Løvel, hvor han forblev i embedet til 1892, da han tog sin afsked. I Løvel lagde han sin manddomsgerning, og gennem de mange lærlinge, som Vestbirk højskole har haft fra denne egn, fik vi her et levende indtryk af Hedeagers i mange måder store og gode indflydelse på befolkningen. Den grundtvigske opvågningstids forårsvarme

havde gennemtrængt al hans virksomhed. I 30 år var han formand for foredrags- og læseforeningen, og han sparede aldrig sig selv, når det gjaldt om at lede frugtbare åndsstrømme ud i så mange hjem som muligt.

Da han måtte nedlægge hyrdestaven, købte han »Bakkehuset« i Vestbirk og flyttede her til. Hans hustru, Kirstine Hedeager (født Jørgensen) blev syg her i året 1904 og døde nogle dage efter på Brædstrup sygehus. — I disse to gode menneskers hjem var det en lyst at oivæle. Vore lærlinge fra de år glemmer ikke Bakkehuset. Der sad ofte i aftenens fritimer så mange, som stuen kunde rumme, mens samtalen gik i alvor og skæmt, og aftenen svandt bort alt for hurtigt. Hedeagers navn sattes ikke på skolens undervisningsplan, han havde ingen bestemte timer; men han kom her næsten daglig, talte ved chokoladegilderne og var ung blandt de unge. Sammen med ungdommen, som han forstod så godt og holdt af, oplevede han her de skønneste og mest opløftende timer i sit liv. Det sagde han selv, den gode, milde, gamle Hedeager! 1904 flyttede han til Ågade i Silkeborg; men han kom her jævnlig. Sidste gang han deltog i et elevmøde, blev han syg, og det var ham lige frem en sorg, at han måtte gå til sengs uden at få den tale holdt i teltet, hvori han vilde skildre sit liv her og takke alle, som havde kastet solglimt ind deri.

Han var i flere år en samvittighedsfuld formand for elevforeningen. På sit sygeleje, der varede en uges tid, var han ikke så afkræftet, og han havde ikke selv forståelsen af, at den sidste rejse var nær forestående. Alligevel slap kræfterne op, og 16. Maj 1918 rejste han hjem til Gud.

Lærer Hedeager fulgte åndsfrisk med til det sidste i tidens brændende spørgsmål, han kunde se at læse, og han læste meget. I den sidste tid var han især fængslet af Th. Klaveness bog »Evangeliet forkyndt for nutiden«. På en lille lap papir, som lå i den, havde han skrevet: »Denne bog bliver man

glad ved at læse«. Under denne seddel findes nogle ord af Klaveness, som passer så godt på min gamle ven: »Det at være god og gøre godt i tryk, glad tillid til Guds kærlighed og i barnlig glad genkærlighed til Gud, det er det evige liv. Det er det sande menneskeliv. I det liv folder alt det, som er ægte i os, sig ud i fuld herlighed. Og det liv kan ikke dø. Det sejrede over døden i Jesus, da han opstod fra de døde. Og det skal sejre over døden i os.«

Sommeren 1918 havde vi i nogle dage besøg af den russiske generalstabsofficer, kaptajn Alexander Karzeff. Han var fra Moskvaegnen, hvor hans slægt ejede et stort gods, som blev berøvet den under Bolsjevikregimentet, og det er usandsynligt, at de nogensinde får deres ejendom tilbage. Straks ved verdenskrigens begyndelse kom han med, blev flere gange let såret og toges så til fange under Russernes ulykkelige tilbagetog gennem de massuriske sumpe. Tre år omtrent havde han tilbragt i tysk fangelejr og blev derefter ved indflydelsesrig mellemkomst frigivet. Nu vilde han prøve på i Danmark at genvinde sit helbred. I løbet af et halvt års tid lærte han ikke så lidt af vort sprog. Ved en festlig sammenkomst her holdt han en tale på dansk. Han var meget musikalsk, satte sig tidt til klaveret og fandt dejlige ting frem, og til trods for de af gasforgiftningen ødelagte lunger sang han dejligt. Han kunde ikke lade være med at synge, skont han ofte følte sig heftig angrebet af anstrængelsen. Han blev for os alle et lille vindue ud imod verdenskrigens helvede. —

Efterårsmødet blev dette år særpræget derved, at tre gamle Vestbirkelever førte ordet, nemlig: pastor Knud Buus og forstanderne Kr. Lange og Peter Augustinus. —

Ved vinterskolens begyndelse kom her en ny lærer,

nemlig landbrugskandidat Bernhard Berthelsen. Han var den eneste ansøger, da jeg gennem Højskolebladet averterede pladsen. Men selv om der havde meldt sig hundrede, vilde vi næppe have fået én lærer, der passede bedre ind her. Sær hænger landmændene ved ham. Hans teori og praksis dækker så godt hinanden, hvad elevernes øjne ikke er blinde for, når de besøger ham og hans arbejdsomme, venlige hustru Kathrine, i den lille gård, som de — heldigvis — har købt her i byen og driver som et ligefremt mønsterbrug.

Uden for de regelmæssige undervisningstimer går en elev aldrig fra Berthelsen, før han har fået klar besked.

Den 29. November 1918 døde en af vor skoles mest trofaste venner her i egnen, Marie Larsen. Gamle elever mindes godt hende og hendes mand, husmand og gartner Mads Larsen her i byen. De har begge været formænd for elevforeningen; men selv i de år, da Mads Larsen havde dette tillidshverv, udførte Marie det aller meste arbejde. Hun fødtes 23. Oktober 1863; men jeg kender så lidt til hendes livsførelse, før hun den 25. Juli 1893 blev gift med vor gamle elev Mads Larsen. Marie var en højst ejendommeligt kvinde, der vandrede sine egne veje. Det selskabelige liv brød hun sig ikke det mindste om; men hun og hendes mand savnedes aldrig her ved vore møder. At lytte til folkelig tale og søge kirken om Søndagen, selv om det gjaldt en mils vej til Tamdrup, hvor pastor Kristensen fra Mellerup, som de begge satte så højt, prædikede — det var deres liv.

Da Marie havde en usædvanlig stor læselyst, kom hun tit her hen på højskolen for at låne en bog, og det var just ikke lette sager, disse to mennesker satte til livs, når vinterlampen blev tændt. Enten læste den ene højt, som oftest Marie, eller de læste hver for sig. Når jeg ved Onsdagsmøder havde talt om Thomas Carlyle, kom Marie Larsen og lånte: »Svundne tider og ny« eller den svenske oversættelse af »Den franske revolution«. Hun læste svensk

flydende. Det var for mig som ungdomslærer altid en stor opmuntring at lægge mærke til disse to menneskers liv. En arbejdsom og glad husmandsfamilje, som gennem læsning i deres hjem går i selskab med de bedste mennesker, der har levet, er jo et livets vidnesbyrd om, hvor herligt det var for jævne folk i landet, at Grundtvig opfandt folkehøjskolen. Begge vidnede, at uden den havde de ikke fået begyndt med at læse — virkelig læse.

Marie Larsen havde sådan en stilfærdig og stilfuld måde at opmuntre sine venner på. Når ét eller andet skete her af den slags, som kan trykke og smerte, så kom hun altid med blomster, frugter eller andre synlige udtryk for sit varme, deltagende hjerte. Hun kunde også finde på at forarbejde et varmt gulvtæppe til pladsen ved mit skrivebord. Man var så tryk i hendes nærhed, også fordi man følte, at hun var af de mennesker, det gamle ordsprog siger om: »Sladder drukner for god kones dør.«

En gang fik vi her besøg af professor Romanoff fra Rusland. Han vilde granske højskolesagen i Danmark og samtidig lære fremmelige danske husmænd at kende. Jeg fulgte ham rundt i egnen, og vi endte hos Mads Larsen, hvor han var meget optaget af alt, både i huset og på marken. Medens vi stod og så på svinene, lagde jeg mærke til, at han vilde spørge om noget, men kunde ikke finde tyske eller engelske ord derfor. Endelig henvendte han sig til mig og sagde: »Tell me, Mr. Nielsen, where is the gentleman?« Han vilde vide, hvor ornen var, men havde glemte både det engelske boar og det tyske eber. Da svarede Marie Larsen skælmsk: »Gentlemanden går ovre i Sattrup.«

Denne kvinde kunde godt kaldes en helstøbt natur. Digterordene

Hvad Du er, vær fuldt og helt,
ikke stykkevis og delt,

passede især på hende. Hun talte altid så varsomt om åndelige ting, så man mærkede, hun forstod, at det gælder ikke om at synes, men at være. Alle her på skolen følte, at der var bleven en underlig tom plads, da hun døde. Men vi vil frede om hendes minde og altid føle os i taknemlighedsgæld for hendes store troskab imod vor gerning og vore hjem. —

Mellem minderne fra det følgende år må jeg kortelig nævne forstander Maltesens jordefærd i Vrigsted den 13. Februar 1919. Der var da gået 45 år, siden jeg første gang var i stue sammen med ham. Da holdt han foredrag i den fynske friskole, hvor jeg havde fået min barndomsundervisning. Ved at se på hans ansigt og lytte til et jævnt, ædrueligt, kristeligt vidnesbyrd fik jeg indtryk af, at han færdedes i en hjertets og åndens verden, hvor det måtte være dejligt at leve. Dette indtryk fæstnedes stærkt hos mig, da Maltesen ved en sammenkomst i Horsens højskolehjem bød mig velkommen til egnen. »Jeg tror,« sagde han ved denne lejlighed, »på en lov i åndens verden, der er formet sådan, at det bliver til gavn for os i Vrigsted, dersom nu arbejdet lykkes for Jer der vester ude.« Han fik ret. Vrigsted højskoles stærkeste elevbesøg faldt sammen med fremgangen på vor skole her.

Jeg kom til at holde mere og mere af Maltesen, jo tiere vi mødtes. Nogle gange gæstede vi hinandens skoler og prøvede på at lære så meget som muligt af arbejdsmåderne. Der hviler i min erindring et festligt skær over samtalerne om aftenen. Maltesen kunde på uforfalsket jysk fortælle en god lille historie, og han sad inde med mere menneskekundskab end de fleste. En hjemlig tryghed og fred hvilte altid over samværet med ham. Efter min opfattelse var han en betydelig opdrager. Under sit billede har han skrevet:

»Hvis Du vil det store nå,
tjen med troskab i det små,«

og han var selv et ualmindeligt trofast menneske. I en kamp kunde hans våben godt være skarpe, men de var altid blanke. Når andre ved et møde dængede hinanden til, kunde man godt i Maltesens ansigt læse Ingemanns linjer:

»Hvor får I dog tid til så meget had
på flugten fra jord til himmel?« —

Dette års 4. September fyldte forstander Rosendal 80 år. Som foredragsholder stod jeg i gæld til denne mand. Det greb mig stærkt i de unge år, når jeg hørte ham holde historiske foredrag. I 1 1/2 time kunde han fængsle sine tilhørere ved uden nogensomhelst pegepind at »lade Saga selv tale«; men samtidig skal han have tak for, at han stemte mig til grundig forberedelse. Deltagerne i Dansk Skolefor- enings kursus her glemmer ikke den Søndag nede ved Gudenäen, hvor Rosendal fortalte for os om et besøg hos Ingemann i Sorø. Noget af det smukkeste, som hørtes her ved den sammenkomst. Jeg sendte nu følgende linjer:

Hver gang, jeg lytted til dit ord,
blev Nordens folk mig kære.
Du dækked Sagas rige bord,
var Danmarks søn med ære,
stod fast på troens sikre grund,
Gud signe livets aftenstund.

Elevmødet 1920 var nok det største, vi hidtil har haft. 900 spiste til middag her. Jeg sagde dem, at der fra 1. November vilde blive indført en forandring, idet Kr. Nørgaard havde købt skolen med de tilhørende 23 td. land, heste, køer, svin, høns og haner, og at jeg nu byggede mig et hjem på

VESTBIRK HØJSKOLE SET FRA VEJEN

boldpladsen, som vilde få navnet: Ungdom. Jeg beholder mine undervisningstimer som sædvanlig, lige så mine medlærere på to nær. Thomas Thomsen hører jo til de yngre kræfter, som skal ud at søge næring, før de lader sig binde fast. Det har været så fornøjeligt at se denne gamle elevs og

FAMILIEN NØRGAARD

treårige medlærers rige muligheder udfolde sig. Vi vil komme til at savne hans rolige dømmekraft, hans hensynsfuldhed, ligevægtige lyse sind — og ikke mindst hans praktiske hånd.

Tømrer Kristjan Hansen ser sig ikke længere i stand til at være Anton Hansens medhjælper på tegneskolen om vinteren, hvilket stemmer os alle vemodigt. Han har jo vunden et

anset lærernavn, og vi bringer ham og Karen en hjertelig tak for deres troskab imod skolen gennem de mange år.»

Forstander Nørgaard udtalte sin glæde over, at de fleste af skolens folk — så vel lærere og lærerinder som piger og karle — vilde fortsætte deres gerning. »Det er,« sagde han, »min hustrues og mit ønske at være med til at føre skolen frem i det gamle spor. Og netop det, at det i det væsentlige

VILLA UNGDOM

bliver de samme mennesker, der virker her, giver mig tro på, at det kan lade sig gøre at fortsætte nogenlunde på den måde, som det er sket i den menneskealder, Grønvald Nielsen har ledet skolen. Og kan det lykkes os stadigt at stå trofast sammen, så tror jeg også, at Gud vil lægge sin velsignelse til, så gerningen kan bære frugt til hans ære.« —

Den 25. September 1920 holdtes her det første elevjubilæum. Allerede 1917 havde husmand og amtsrådsmedlem Oluf Kristensen, Fuglsig ved Varde, foreslået, at gamle elever

mødtes her, når 25. år var gået. Nu blev dette gennemført dagen før efterårsmødet og har siden hvert år haft en lignende plads. Så kan jubilarerne altid få to dages foredrag og samliv med. Disse møder har været til megen glæde. —

Nu, da fru Via Nørgaard trådte til som husmoder på højskolen, flyttede frk. Valborg Jensen med mig op i »Ungdom«. Hun havde været Vestbirk-elev i somren 1900 og siden køkkenchef på skolen i to år. Et par år styrede hun Kr. Langes hus, medens han var lærer ved højskolen. I ti år beklædte hun dernæst det vanskelige embede som husstyrer. Stille og fordringsløs gik hun altid ved sit arbejde, men savnede aldrig den fornødne myndighed. Moderlig men bestemt ledede hun sine c. 10 piger, så de fik den rette holdning overfor de c. 160 mandlige elever. Hendes pædagogik havde også på en smuk måde betydning for tjenestekarlene. Mine tjenestefolk kom i det hele til at sætte hende meget højt, og mange har senere vedligeholdt en varm forbindelse med hende. Dette gælder da især Dorthea Pedersen og Laura Thomsen, som begge er prisbelønnede for lang og tro tjeneste. Førstnævnte måtte i somren 1921 tage hjem, både fordi hendes gamle forældre oppe ved Løgstør trængte til hende, og fordi hun ikke var helt rask. Efter at have været elev her tjente hun os i over 12 år, de sidste 8 år som leder af det daglige arbejde i køkkenet, og da hun nu godt forstod, at Nørgaards meget nødig vilde undvære hende det første år, viste hun sin troskab imod sin gamle skole ved at blive et år endnu. Laura Thomsen har endnu — som i de svundne 18 år — sit arbejde på højskolen. Hun siger sommetider spøgende til mig: »A kan ikke være andre steder.« Der findes ikke ret meget her på anstalten, som Laura ikke ved rede på. En universitetsdannet mand kom her en dag på besøg; men da jeg havde begyndt mit foredrag, vilde han ikke forstyrre ved at gå ind. Fra haven hørte han imidlertid eleverne le, og så spurgte han Laura, hvad de dog lo så stærkt af. »Jo,«

svarede denne, »han fortæller om Ingemann i Slagelse latin-skole, og så får de altid tæsk.« Gæsten blev i høj grad op-
taget af Laura. —

Med omhu og fin takt færdedes Valborg Jensen iblandt os. Det var ikke altid så nemt at lede den store husholdning med det beskedne beløb, som vi rådede over, og den sværeste tid for hende kom under rationeringen, hvor der skulde vogtes på de mange kort. Alle måtte den gang beundre hendes overblik. Ligeledes tilrettelægningen af be-
spisningen ved de stadig voksende elevmøder og hendes evner til at beherske den syndflod af småting, der dag for dag skal huskes eller tages stilling til på et sådant sted.

Fra den »spanske syges« dage mindes eleverne hendes kyndige pleje og venlige ord. En enkelt elev har sagt til mig, at hun i de dage friede ham for døden. Men det gav også hende selv et knæk, som hun nok aldrig helt forvinder, selv om et syv ugers kurophold i Silkeborg har haft meget gode følger. Så vel på skolen som her i »Ungdom« har hun ikke blot styret huset men tillige været min sekretær ved det daglige kontorarbejde. Og guderne skal vide, at jeg har dynget meget over på hende. Hendes hukommelse er udmærket. Hun kender navnene på de fleste elever fra alle de svundne år og en hel del om deres fremtidsskæbne, og hun er ikke længe om at finde en bog i min samling, der dog tæller adskillige bind.

På bunden af denne kvindes sind ligger der ikke så lidt sørgmodighed; men denne er bleven gennemrislet af en stærk og inderlig kristentro og kan derfor udfolde sig i megen stille glæde! Oscar Geismars indholdsrige andagtsbøger har næppe nogen bedre læser end Valborg Jensen! —

I August måned havde jeg den glæde at være vært for den grundtvigske studenterkreds ved et sommermøde hos os under pastor A. Rosendals ledelse. Under forberedelsen til dette stævne dukkede der nogle minder frem hos mig fra barndommens dage. Jeg så en flok studenter i følge med Vilhelm Birkedals døtre trække forbi mit hjem ovre på Fyn. Det var, som kunde jeg endnu høre deres ungdomskåde latter og se dem drage afsted om mod den gamle herregård Krumstrup, og jeg fik indtryk af, at disse studenter og så frøknerne Birkedal i lyse sommerdragter tilhørte en lykkeligere verden end den, der var forbeholdt os bønderbørn. Men måske man kunde finde vej ind til al denne herlighed. Jeg vilde naturligvis være student. Senere blev Grundtvigs stærke ord imod »den sorte skole«, »drengevidenskabeligheden« og »eksamensuvæsenet« ført ind i mit hjem og mit sind med en sådan styrke og begejstring af en elsket lærer og dennes venner, udgæet fra Kolds skole, at døren lukkedes i for studenterverdenen, og at jeg aldrig siden prøvede på at åbne den. Inden for den dør færdedes nemlig »Jætterne«. Vi andre tilhørte heldigvis »Asernes æt«.

Nu vilde altså 175 Jætter flytte ind på Asgård! De kom — og opmuntrede mig i høj grad. Hver dag strømmende livsglæde, skyldfrie påhit og højt humør. Egnens folk faldt ned i forundringsstolen. En mand sagde til mig: »Du skal se, at de studenter sætter hele skolen på den anden ende.« Jeg svarede: »Ja, gid de vilde, for nu har den jo i mange år stået så støt og rolig, at det lige frem bliver en festlig afveksling, når den pludselig vender bunden i vejret.«

Der var en egenskab ved denne studenterkreds, som jeg ud fra min erfaring kom til at sætte så højt, og det var denne, at alle disse unge mennesker i løbet af sekunder kunde gå over fra den munterhed, som efter grækernes vidnesbyrd rensar sæderne, til den dybeste alvor.

Det gik ganske vist meget livligt til ved chokoladegildet.

»Proletariatet« kom fra den lille spisestue under en rød klud som fane i trampende procession ind til »Overklassen« og krævede plads ved bordet under afsyngelsen af en sang til socialistmarchens melodi. Den endte med ordene: »Vi ta'r selv!« Her gik præster og professorer måske første gang under den røde fane. Men aftenen randt ud i den ægteste livsalvor. Pastor Berggrav holdt en gribende tale om sine ungdomsoplevelser i Sønderjylland. Hvor varmt og smukt citerede han ikke verset:

»Det alvor er kun slapt,
som ej på spøgen smiler,
men slappere den spøg,
som ej på alvor hviler.«

Den 15. og 16. Oktober holdt Studiekredsforeningen et kursus her, ledet af formanden, professor Steenberg. De 30 deltagere fra forskellige egne i Jylland var svært optaget af sammenkomsten, hvilket jo tyder godt for denne sag i fremtiden. —

Den 28. November 1920 blev i Træden kirke pastor Thygesen indsat som valgmenighedspræst. Thyge Thygesen og hans hustru Marie, født Thorsen, som energisk og trofast har stået ved sin mands side i lyse og strenge dage, stammer begge to fra sjællandske bondeslægter. Før de i året 1908 kom til Tønning og Træden sognemenighed, havde de som forstanderpar udført et dygtigt arbejde på Thylands højskole i Hundborg, som de ledede. I hjemmet, kirken og en mængde forsamlingshuse vandt de mange venner. Thygesen blev som formand for »Vestbirkegnens hovedkreds« sat i spidsen for denne egne ungdomsbevægelse. Han holdt gudstjeneste for sine sognebåndsløserne i Åle og Lundum og er

en skattet lærer ved menighedsskolen på Liselund. I ugentlige foredrag her på højskolen pløjede han noget dybere end almindeligt i de unges hjerter, hvorfor han også kunde gøre erobringer blandt dem, som tidligere havde værel præstehadere. —

Dannelsen af valgmenigheden betød, at nu var grundtvigske mennesker kommen i marchtakt fremad imod det ideal, som for mange år tilbage steg frem fra sammenkomster på Vestbirk højskole, nemlig: en kirke ved højskolen og i så inderlig forbindelse med denne som vel muligt. En menighed, som ud fra sit rige fælleseje dannede en vagtgarde omkring skolen fra slægt til slægt. En grundtvigsk mission uden store fagter og agitatoriske ord, virkende ind på de unge ved at være til, udfolde sin rigdom i salmesang, bekendelse og forkyndelse lige ind på livet af skiftende skoleholds kristelig forsømte kvinder og mænd fra landets forskellige egne; blive for eleverne, hvad kollegiets kapel er for studenterne i Oxford.

I en sådan kirke kunde elevmøder, efterårsmøder og nationale mindefester begynde. Her kunde unge hjerter åbne sig for rene fremtidsidealer — livets lykkelige timer! En sådan menighed skulde have lært, at der ikke blot er noget, der hedder apostlernes tro, men også noget, der bærer navnet: apostlernes gerninger. Nå — der kunde vel i året 1920 næppe begyndes på anden måde, skønt jeg tilbød at ville give et forhenværende lærerhjem til præstebolig og jord til kirke og kirkegård ved siden af højskolen. Det vilde nok også have krævet stærkere helbred end ægteparret Thygesen var i besiddelse af, og de to kan vi ikke undvære — jeg måske dårligere end de fleste. De har været så trofaste imod mig. —

Ved indvielsen af valgmenigheden talte pastor Thygesen om at vinde de ægte værdier. Han hævdede tillige, at væksten er det største for mennesker her i verden. Sådan

mätte vel den mand tale, hvis ægthed og herlige vækst i sin tjenergerning vi alle tidt undres over. Menigheden byggede et hjem til præstefolkene nær ved Træden kirke. Dette er sundere og lysere end det, de forlod; men der vil ikke i deres levetid blive så smuk en have som den i Tønning. Fremtidens pigehold her på højskolen får ikke sådanne »kirsebæraftener« hos familien Thygesen, som deres forgængere frydede sig over. Til gengæld er udsigten fra »Grumstedbjerg« så vid og herlig som få steder i landet, og de kraftige, lidt vemodige bakkelinjer passer udmærket som ramme om dette hjem.

En dag blev pastor Thygesen, der i bil kørte over landevejen, som fører gennem Brædstrup, påkørt af en anden bil, slynget i grøften og med nogle knækkede ribben ført ind på Brædstrup sygehus. I det øjeblik dette skete, gik jeg hjemme i min have og overfaldtes da pludselig af en sælsom angst. Jeg gik ind og sagde til Valborg Jensen: »Det er galt fat med pastor Thygesen, hvad det så end betyder.« Dette var en oplevelse af den forbindelse mellem mennesker, der holder af hinanden, som jeg ikke videnskabelig kan forklare, men én og anden gang har oplevet så tydeligt, at al tvivl om dens virkelighed er fejlet ud af mit sind. Da budskabet kom, kørte jeg straks over til sygehuset. Jeg glemmer aldrig fru Thygesens færd den dag: En gennem ægte, dybt vemodig farvet kærlighed lige ved dødens grænse. Trængsler og lidelser er jo et godt ægteskabs bedste prøvesten. —

På genforeningsdagen talte jeg i den store, gamle Hygum kirke, som var fyldt med mennesker. Adskillige Vestbirk-elever kom langt syd fra. Her erfarede jeg, hvorledes de gamle kærnesalmer har kunnet forbinde tre slægter med hin-

anden. Der ringedes ikke med kirkeklokken; thi den havde Tyskerne støbt om til kanoner; men der præluderedes på orglet, mens kirken langsomt tømtes. Unge hvidklædte kvinder med røde livbånd stod der oppe og sang. De sluttede med Grundtvigs vers:

»Guds fred med vore døde
i Danmarks rosengård!
Guds fred med dem, som bløde
af dybe hjertesår!«

Da kom en sorgfuld kvinde hen til mig og sagde: »Må jeg ikke støtte mig lidt ved Deres arm? Min søn, som De har været lærer for, blev der ude!« Og hun så på mig med et blik, som jeg aldrig vil kunne glemme. I denne stund forstod jeg som ingensinde før Grundtvigs linjer:

»Det lifligste solskin fra vuggen til båren
er smil gennem tåren.«

Thi hun smilte virkelig.

Det var i anledning af genforeningen — og så mine 63 år — at vor kære elev, Svend Sørensen fra Trønninge, sendte mig følgende smukke hilsen:

»Da Tyskens granater mod nathimlen lyste,
Du stod på din mølle der hjemme og gyste;
imedens med længsel Du skued mod Sønder,
din grundvold blev lagt blandt de sydfynske bønder.

Den gang Du som barn så, vor grænse blev flyttet,
af sorg og af harme Du hænderne knytted
og satte som mål for de kommende dage
at vinde for Danmark det tabte tilbage.

Så kaldte man på Dig i firsernes hede,
og straks til en tårn var som altid Du rede.
Den søgende ungdom Du gav dine kræfter
og tro'de på målet, Du higede efter.

Der findes vel ej nogen skønnere lykke
end fuldende, hvad man begyndte at bygge;
Du kæmped for sejren fra ungdommens dage,
og se: hvad er dansk, kom til Danmark tilbage!«

Ved den fest, som vi her fra skolen hver sommer er med til ovre i Julianelyst skov, og som altid ledes af den utrættelige Johannes Knudsen fra Torp, talte 1921 forsvarsminister Klaus Berntsen, og han var et par dage gæst i mit hjem. Det var ham, der på vennemødet i Boltinggård skov for 53 år siden greb mig som ingen anden taler. Men meget vand var jo strømmet til havet siden. Dog — den 77 årige mands ord lød endnu, som den gang, snart skæmtende, snart dybt alvorlige og inderlige. Jeg bød ham velkommen gennem en sang, som over 2000 mennesker kraftigt istemte. — Den 13. November 1921 fyldte frimenighedspræst Morten Larsen 70 år. Vi har tidt været sammen ved møder her og andet sted. Jeg har lært meget af ham, og mange unge fra hans menighed kom her til som elever. Jeg måtte hilse på fødselsdagsbarnet:

Der lød vist våbenlarm i dette hjerte,
 før sejren vandtes ved Guds kraft i smerte.
 Men det gav ord og skrift en sælsom vælde,
 der kunde blændværkstrolden i os fælde.
 Tak for alt godt i svundne dage,
 Gud signe årene, som er tilbage.

Ja, eleverne fra Morten Larsens menighed har haft en ikke ringe betydning for vor skole. Den indbyrdes undervisning er heldigvis ikke afskaffet. Jeg behøver blot at nævne Anders Andersens 6 børn fra Idom. Maren Andersen er her endnu som lærerinde og har på den smukkeste måde og med den rette holdning virkeliggjort, hvad jeg tidt forgæves spejdede efter, nemlig at være lærerinde for de unge karle om vinteren. Det har de nemlig så godt af. Men det skal jo være kvinder af den rette støbning.

Kirstine Rind, som også underviser her og tillige er sygeplejerske, har ligeledes vist, at hun skuldrer sin opgave. Karen Nyholm ikke mindre, men hende måtte vi give afkald på, da hun skulde være husfrue på Vinding højskole.

Disse tre har det tilfælles, at de er opvokset i og udgået fra sådanne jyske bondehjem, hvor det grundtvigske måske stærkere end noget andet sted i Danmark har gennemsyret alle livsforhold. Dette fik vi da også et levende indtryk af på Karens bryllupsdag 30. August 1919. Hele højtidsdagen var præget af flere slægtleds grundtvigske dannelse. Fru Karen Munch og hendes moder, enkefru Nyholm — Kristen Jensens datter fra Adsbølgård — er som støbte til husmodergerningen for eleverne på Vinding højskole.

I november 1921 blev lærer Holger Bidstrup fra Bornholm knyttet her til. Han havde særlig fået sin uddannelse på Askov og Ollerup højskoler. Ikke blot på højskolen men rundt i Jylland arbejder han for gymnastiken på en sådan måde, at han med rette har vundet sig et godt navn og stadig glædet »den gamle«, som altid mødte og deltog i elevernes gymnastik, indtil en brokskade havde til følge, at han måtte nøjes med »I. P. Müllers system«.

Den 22. April 1926 holdt Bidstrup bryllup med Meta Jensen, datter af gårdejer, amtsrådsmedlem Hans Jensen, Sjørlev, min gamle kending fra møderne. Fru Bidstrup var så fornuftig at tage med her til — blandt andre gode ting — den smukkeste sangstemme, som i mange år har tonet i foredragssalen og hjemmene.

— — Ja, jeg vilde gerne skrive om alle de kvinder og mænd, som har undervist her gennem de mange svundne år, men må af pladshensyn trække grænser, selv om både jeg og gamle elever har lyse minder om mange, der i høj grad fortjente at komme med.

Den 19. December 1921 døde min datter Jutta ovre på St. Hans hospital ved Roskilde, og hun blev i al stilhed jordet i familjegravstedet på Østbirk kirkegård den 23. December — min fødselsdag. Det var en af disse korte, grå dage ind under Jul, der hører solhvervet til, og hvor sindet længes efter mere lys.

På denne kirkegård hviler ikke blot Jutta og Håkon men også førnævnte datter Eli, som kun blev 4 år gammel, født 1. Juni 1889, død 1893. Hun havde altid så få kræfter, og om morgenen den 12. Juli sagde hun til mig: »Jeg er så træt, far; må jeg ikke nok blive liggende, til Du kommer

JUTTA GRØNVALD NIELSEN

ned fra foredraget«? Da jeg kom igen, var hun død. — Hun slap for at gøre erfaringer om det onde i verden. —

Jutta fødtes Juledag i 1890. Derfor, når vi skulde til ro juleaften, så sagde hun gerne lykkestående til mig: »Å — imorgen er det min fødselsdag!« Tidlig julemorgen kom hun ind til mig for at blive lykønsket og modtage sin lille gave. Hun blev en stille, fordringsløs og god datter. Og hun var den evnerigeste i flokken. Oven på sin skolegang i Vestbirk friskole kom hun til Horsens statsskole, hvor rektor senere sagde, at hun var den blandt hans disciple, som havde bedst orden i sin hjerne. Herfra tog hun studentereksamen. Hist og her blev hun kaldt »den lille tavse«; men når hun og jeg var ene sammen, talte hun altid meget, og jeg har ikke truffen nogen ung pige mere ligegyldig for moderne i klæde- dragt end hende.

Hendes angerfølelse blev sommetider næsten tungere, end hun vel kunde bære. Vi foretog i fællesskab to herlige ferierejser. Den ene

ned fra foredraget«? Da jeg kom igen, var hun død. — Hun slap for at gøre erfaringer om det onde i verden. —

Jutta fødtes Juledag i 1890. Derfor, når vi skulde til ro juleaften, så sagde hun gerne lykkestående til mig: »Å — imorgen er det min fødselsdag!« Tidlig julemorgen kom hun ind til mig for at blive lykønsket og modtage sin lille gave. Hun blev en stille, fordringsløs og god datter. Og hun var den

ELI GRØNVALD NIELSEN

til Norge, hvor hun i Bergen var vældig optaget af at se Bjørnsons: »Når den ny vin blomstrer«, lige som hun i Oslo kom til at holde så meget af Vor Frelzers gravlund med Bjørnsons og Ibsens grave. Imens vi sad der på bænken en halv times tid, fortalte jeg hende noget om de to digtere, som jeg syntes passede for hendes alder. Hun så taknemlig op på sin fader. —

På den anden udflugt tyede vi over til Bornholm, og her i den storladne natur gik vi hver dag lange fodture, og hun forbavsede mig ofte ved sine kloge bemærkninger om de mennesker, vi traf sammen med, danske og tyske. — Da Jutta var bleven cand. phil., rejste hun til England. Jeg fulgte hende til London. På Vesterhavet var det mig umuligt at sige nej, da hun så inderligt bad mig om at afsende et trådløst telegram til en familie i Horsens, og jeg kan endnu se hendes lykkestrålende ansigt, da der kom svar, før vi nåede den engelske kyst. I en uges tid lod vi nu musæer og samlinger i London vederfares fuld retfærdighed. Så vendte jeg hjem, og hun tog ud på landet til en præstefamilje for at »hjælpe til i huset« og samtidig lære noget mere engelsk. Fra dette hjem, hvor man var venlige og gode imod hende, tog hun ind til Oxford universitet, hvor det oven på et længere kursus lykkedes hende at tage en smuk eksamen i engelsk sprog og litteratur. Men nu brød slægtsarven igennem. Jeg fik telegram herom fra hendes pensionat, og da det på den tid var yderst vanskeligt for mig at rejse hjemme fra, kom min medlærer Anton Jakobsen og tilbød at rejse. Resolut satte han igennem alle vanskeligheder, drog til Oxford og hentede Jutta hjem. Dette var en hjælp i trange dage, som vel er værd altid at mindes med taknemlighed. I den følgende tid blev der så gjort alt, hvad gøres kunde for at få hende rask igen: badesanatorium, nerveklunik og rolige ferier her hjemme. Efter et års forløb så det også ud til, at hun atter var helt rask. Nu fik hun

plads i en københavnsk bank, hvor hun skulde føre tysk og engelsk korrespondance. Men sygdommen meldte sig igen. 1916 kom hun på Dr. Jacobsens klinik i København, og — da alt håb syntes ude — til St. Hans hospital ved Roskilde. To dage før hun døde, besøgte jeg hende, og da havde hun — Gud være lovet — nogle korte, klare øjeblikke, hvor vi talte sammen som i svundne dage.

INGEBORG GRØNVALD NIELSEN

Da mit eneste nulevende barn, Ingeborg, som er ovre i Amerika, fik brevet om, at søster Jutta var død, sagde hun straks sin plads op i den forretning, hvortil hun er knyttet, og rejste hjem så hurtigt som muligt. Som rimeligt var havde dødsfaldet grebet hende stærkt. Både Håkon og Jutta var begge raske og i fuld arbejdskraft, da hun satte over

Atlantehavet. Ingeborg kom efter 12 $\frac{1}{2}$ års forløb her hjem den 25. Februar 1922. Der var så hård frost den vinter, at det lige frem kneb for det store skib at arbejde sig igennem Øresunds ismasser. Kaptajnen havde i Oslo sagt til passagererne, at det var tvivlsomt, om de kunde komme igennem, så det var kun de modigste, der blev på skibet. Blandt disse var Ingeborg. De fleste rejste over land gennem Sverige.

Det var for mig en stor glæde at se min datter igen, frisk og rask. Hun blev her hjemme til sidst i Juni og overværede atter et elevmøde, tænkte også stærkt på at blive her hjemme, men opdagede snart, at Amerika havde

langt stærkere tag i hende, end hun havde anet. Så rejste hun igen og finder sig fremdeles vel i det store land. —

I lang tid kneb det for mig med at få den tilstrækkelige søvn. Når jeg efter et foredragsmøde og flere timers påfølgende samtale kom op på mit værelse og fik døren lukket, da lå asylerne så underlig nær. Det var, som om jeg indåndede deres tågeluft. Men Søren Kierkegaard hjalp mig så godt — — »Man bliver let ved hjælp af tyngde,« læste jeg, »man svinger sig højt og let ved hjælp af et tryk. Himmellegerne svinger således ved hjælp af en stor tyngde. Håbets højeste sving er just ved hjælp af trængsel — — Min sorg det er min ridderborg, der som en ørne-rede ligger højt oppe på bjergenes spidse mellem skyerne; ingen kan storme den. Fra den flyver jeg ned i virkeligheden og griber mit bytte; men jeg bliver ikke dernede, mit bytte bringer jeg hjem, og dette bytte er et billede, jeg væver ind i tapeterne på mit slot.« —

Så fløj jeg ned og lod mig udnævne til »Vestbirk højskoles gode humør.«

— — —

Det var i dette år, 1921, at cand. mag. P. Manniche åbnede en international højskole på ejendommen Sofienlyst ved Helsingør. Da han havde udviklet sine planer for mig, sluttede jeg mig til tanken, har arbejdet for den efter evne og er ikke blevet skuffet.

I Horsenseggen nedsattes et udvalg, hvis opgave er at støtte skolen. Dets medlemmer tilhører de forskelligste politiske, sociale og religiøse retninger. Jeg blev valgt til formand. Skønt tiden er økonomisk vanskelig, har vi dog fået sendt nogen hjælp. Nu er skolen kommen så vidt, at den lige som andre højskoler kan klare sig selv, og den er for

vore gamle folkehøjskoler et udmærket forbindelsesled med skolelivet i adskillige fremmede lande. Den vil stræbe efter at knytte nationerne nærmere til hinanden, og den er med i arbejdet for, at Grundtvigs spådom kan gå i opfyldelse, når han synger i mindedigtet om Rasmus Kristjan Rask:

»Mødes skal en gang i norden
sprogene fra hele jorden.«

Før nævnte fremmelige Vestbirk-elev, Svend Sørensen, har opholdt sig hos Manniche en vinter og giver skolearbejdet dér det allerbedste vidnesbyrd. Den unge Friederich Domes fra Czekoslovakiet kom efter sit kursusophold derovre og besøgte Vestbirk højskole. På ulasteligt dansk talte han til os om sit hjemland og dets folkeliv. Han var én af de første elever på den internationale. Han opholdt sig i tre uger hos os og holdt et begejstret foredrag om denne skole og dens forstanders »idealisten P. Manniches utrolige tro på sin sag«. Han sagde blandt andet: »At Danmark er blevet landet, hvor en sådan skole groede frem, det er egentlig en selvfølge, for her var i forvejen en højskole. Danmark har fostret manden med de friskeste og stærkeste skoletanker i den nyere tid, nemlig Grundtvig.« — En anden aften gav han os et levende billede af det rige samliv blandt 30 elever fra Holland, England, Tyskland, Østerrig, Czekoslovakiet og Danmark.

Fra den internationale højskole kom også den irske dame Noëlle Ffrench for at blive hos os en uges tid. Hun var en godsejerdatter fra Midt-Irland og en slægtning af den fra verdenskrigen kendte general Ffrench. Hun er magister i klassiske og moderne sprog, var bleven interesseret for den danske højskolebevægelse og opholdt sig derfor i længere tid her i landet for at lære det danske sprog og studere folkehøjskolen. Et forår og en sommer tilbragte hun dels

som elev og dels som lærer på Manniches skole, og her blev hun trolovet med David J. Davies, som også var elev der. Han var en minearbejders søn fra Wales, hørte hjemme i det lille folk på den brede, bjergfulde halvø vest for England ude ved den irske sø; et folk, der består af Kelter, som i mange måder står i modsætningsforhold til den angelsaksiske race. Så snart han var gammel nok, blev han sat til minearbejdet, arbejdede 9¹/₂ time om dagen under jorden og så om vinteren kun dagens lys om Søndagen. Ivrig og flittig samlede han en del kundskaber, oplevede utallige æventyr på lange rejser og var med i verdenskrigen.

Her i landet blev de to så stærkt taget af den danske højskolebevægelse, at de besluttede at ville omplante den hjemme. Dette skulde fra nu af være deres livsopgave. Derfor vilde Davies opholde sig en hel vinter på en dansk højskole, så han rigtig kunde sætte sig ind i dens ånd og virkemåde. Og skolen blev Vestbirk. Det var lærerigt at have ham her som elev. Nu læser han ved ét af de engelske universiteter og mener i løbet af et par år at kunne tage eksamen, hvilket han anser for nødvendigt for, at han ikke altid skal blive stående i folks bevidsthed som minearbejderen. De har holdt bryllup og bor i Wales. Med et lyst håb til fremtiden føler de dog godt opgavens vanskelighed. Davies skrev for nogen tid siden til mig: »I kan ikke forestille Jer, hvor svært det her er at få folk til at interessere sig for livets højere ting, særlig siden krigen. Det synes mig, at materialismen er mere magtfuld end nogensinde i disse lande.« —

Her kan vist passende nævnes enkelte af de udlændinge, som i kortere eller længere tid har gæstet os for at lære dansk højskoleliv at kende. Student Zofja Gulinska fra Polen indtog os især derved, at hun på udmærket dansk holdt et foredrag om sit hjemland og dets store lidelser, siden delingen mellem de tre mægtige naboer fandt sted. En af

verdenskrigens lyse sider var jo frigørelsen af de fleste uddertvungne folk i Evropa, deriblandt Polen.

Fra de forenede stater kom fire kvinder: enkefru Campbell, frøknerne Butler, Canterbury og Daisy G. Dame. Sidstnævnte er en søster til fru Campbell. De var meget optaget af højskolebevægelsen og tænkte på selv at oprette en højskole i Amerika. Så længe var de hos os, at vi fik tid til ret at lære dem at kende. Julen fejrede de her på Vestbirk højskole, og hyggeligere gæster kan næppe tænkes. De vandt alle, og vi havde det bestemte indtryk, at disse varmhjertede og rigt udviklede kvinder virkelig havde fået fat i den danske højskoles kerne og vilde stride for, at den kunde komme til at slå rod i amerikansk jordbund. Af et brev til mig — 6. Oktober 1925 — fremgår det, at skolen nu er ved at blive til virkelighed. Det har glædet os her, at én af vore forhenværende lærere, Georg Bidstrup fra Bornholm, er bleven deres medhjælper. —

De tapre kvinder har hængt godt i for at nå så langt. Måtte dette lykkes for dem. For tiden arbejder de på en større bog om den danske højskolebevægelse fra dens første dage op til nutiden. To kapitler helliges Vestbirk: »En Jul på Vestbirk højskole« og »Vestbirk — en typisk dansk folkehøjskole«.

Fra »De tusend søers land« har vi haft mange gæster. Blandt disse gjorde frøken Aino Airamo, lærerinde ved en finsk højskole, størst lykke hos vore elever. Hun talte ved elevmødets middag i teltet. Vi fik så varmt og friskt et billede af Finland og det finske folk, at alle blev dybt grebne deraf, endda sproget var svensk og ikke hendes modersmål. Jeg indbød hende til at komme den følgende sommer for at være lærerinde her. Dette forekom mig at kunne give rigt udbytte for begge parter. Men jeg fik »nej« på min bejlen. Frk. Airamo turde ikke. »Jag skulle bli en dålig apostel för en god sak!« Hun kunde nu heller ikke forlade en

gammel mo'r og en syg bro'r der hjemme. »Men hvor var jeg dog glad ved Vestbirk,« skrev hun, »Mit besøg hos Eder står i mit sind som en kort og vakker drøm. I dyb taknemlighed trykker jeg varmt og hjertelig Eders hånd.«

Den finske Dr. Henning Søderhjem, der taler udmærket dansk, har også holdt foredrag her. Han skildrede »Det røde oprør i Finland«, som han jo senere på vort modersmål skrev en såre fængslende bog om.

Om højskolebevægelsen i Tyskland efter krigen fik vi klar og god besked gennem et foredrag af pastor Størmer fra Westfalen.

Landbrugskandidat Benedikt Blöndal og hustru fra Island gæstede os i året 1919. De rejste Danmark rundt for at blive klar over på nært hold, hvad højskolebevægelsen egentlig er for noget. Det var nemlig meningen, at de sammen med den islandske præst Osmundur Gudmundsen vilde bygge en folkehøjskole i Eidar på Østlandet. Sidstnævnte skulde være forstander. Hr. Blöndal talte her om Island. Et særdeles indholdsrigt foredrag.

Stud. theol. Gunnar Arnason, som sætter sig ind i dansk kirkeliv og dansk ungdomsbevægelse, var også en kærkommen og lærerig gæst. Det samme gælder i ikke mindre grad forfatteren Gudmundur Kamban.

Som rimeligt er har vi haft mange nordmænd i besøg. Viggo Ulmann er allerede nævnt. Min gamle ven Oddmund Vik (se »Minder I«) holdt foredrag om Ole Bull, som han på »Målet« har skreven en herlig bog om. Dernæst forstander Rasmus Stauri fra Gudbrandsdalens højskole, som flere gange har set ned til os. Her er altid feststemning på borgen, når han kommer, hvilket let forståes, når man får at vide, at hans hustru er dansk og har været elev her. Unge kvinder og mænd fra vor skole, som senere rejser i Norge, skal nok finde familien Stauri, hvor de altid bliver gæstfrit modtaget og får kyndig hjælp.

Dr. phil. Richard Eriksen, Oslo, hvis hustru er her fra Horsenseggen, står jeg i taknemlighedsgæld til, både for samtaler i mit hjem, men også for de indholdsrige og tankevækkende bøger af egen støbning, som Dr. Eriksen har sendt mig. — Der er én nordmand, som hver eneste Jul gennem c. 20 år altid har sendt os en varm lykønskning til højtiden. Han synes aldrig at kunne glemme sit alt for korte besøg her og køreturen med højskolens vogn til Danmarks højeste bjerg. Det er cand. E. Sandberg, Oslo.

Her kan umulig blive plads til referat af alle lærerige gæsters foredrag på skolen. Jeg må nøjes med at nævne nogle navne: Thyra Forsstrøm, Eva Ahlberg, John Presst, professor A. Kraus samt de uforglemmelige Svejtsere Wartenweiler, Max Zeltner og Adolf Bölsterli. Sidstnævnte var her længe og blev på rejser i Tyskland og Svejts en udmærket hjælper og vejleder for vor elev Povl Dolleris, søn af forstander Dolleris i Odder.

I Åle, to mil fra Vestbirk, døde den 23. Maj 1922 min halvsøster Margrethe fra sin mand, snedkermester Vilhelm Steffensen, og to børn, Eli og Peter. Vi havde fælles moder; men Margrethes fader var min stedfader, og da jeg var 14—15 år ældre end søster, fik vi jo ikke nogen fælles barndom i det hjem, som jeg forlod, da hun var ganske lille, og kun vendte tilbage til i ferierne. Hendes liv blev i mange måder strengt, især da moder døde. Hun sled alt for hårdt, kroppen blev næsten stiv af overarbejde. Da der hos søster altid var kort vej mellem følelse og handling, meldte hun sig straks hos mig, da min hustru måtte på asylet. Gamle Vestbirkere mindes de år, da hun styrede mit hus og en lille tid tillige var lærerinde i håndarbejde på skolen. »Det var da godt, at Du fik din søster over til Dig,« sagde de gerne, når vi mødtes. Ja, det var også godt. Med alvor og jævn menneskelighed fyldte hun sin plads. Hun ejede megen hjertevarme og var ikke bange for at ofre

sine kræfter på det felt, hvor der netop i øjeblikket var brug for hende. Men i længden kunde hendes nerver ikke holde den gerning ud. At lede forstanderens hus på en stor højskole er en af de sværeste opgaver, som en pligt-opfyldende kvinde af Margrethes støbning kan få at løse. Der skal tykke nerve-tråde til.

Da der var gået nogle år, så vi begge, at der måtte en forandring til. Skolen kunde ikke forsvare at slide hende i stykker, og meget fornuftigt valgte hun nu havevæsenet. Hun uddannede sig som gartner, lærte også kunstvævning og praktiserede begge dele her, indtil sygeplejegerningen slog ned i hendes sind — som i så mange gode kvinders. Man satte hende højt som menigheds sygeplejerske henne i Væhr og Nebel. Dygtig, samvittighedsfuld til de mindste enkeltheder og tro i sin gerning vandt hun patienternes kærlighed, hvad der sjælden er så vanskeligt, blot de tages på rette måde.

Da jeg så havde haft den glæde efter gammelt løfte at forme hendes bryllup her på højskolen, drog hun med Vilhelm til Åle. Hun elskede sit hjem, stedet og kredsen der over al måde. Og datteren kom til at bære min lille, afdøde Elis navn.

MARGRETHE STEFFENSEN

Ved elevmødet 1922 blev her Lørdag aften holdt en sønderjysk fest. Den store, smukke sten, som vor elev Jens Peter Knudsen i Vestbirk havde funden i sin mark, og som vinterskolens 160 karle trak her til på en blokvogn, skulde afsløres i højskolens have. Forstander Nørgaard gav os i korte træk stenens historie og takkede alle, der havde hjulpet til, at den nu stod på sin plads; ganske særlig ham, som skænkede selve stenen, og kunstneren Åge Jørgensen, der gav os tegningen. Derefter talte han varmt om vort forhold til landsmænd syd for den ny grænse. »Vi har her rejst en sten, og den skal stå her i skolens have som en minde- og genforeningssten. Den skal stå som et minde om de af denne skoles elever, der faldt i verdenskrigen, og om Nordslesvigs genforening med moderlandet. Vi vilde gerne, at den skulde føre sin tavse tale til de mennesker, som færdes her; de, der er her til daglig, og de, der kommer her ved en lejlighed som denne.«

Øverst på forsiden står årstallet 1920, mejslet stort og kraftigt, og derunder først et ord fra Davids 118. salme:

Det er sket af Herren
og underligt for vore øjne.

Dernæst to linjer af digteren Niels Møllers sang fra Dybbølfesten 1920:

Med snilde hænder og vågen ånd
I vandt det tabte tilbage.

Nederst: Korsmærket i en stiliseret lavrbærkrans. På bagsiden er hugget:

Vestbirkelever
faldne i Verdenskrigen 1914—18.

Chresten Findal

Brønlund.

Nis Nissen

Nr. Hostrup.

Christian Lebeck

Kastrup.

Frederik Budde

Bæk.

Efter at sommerleverne havde sunget: »Slumrer sødt i Slesvigs jord«, sagde jeg nogle ord: »Vi kan ikke synge om disse fire unge mænd og de andre 6000 danske, der måtte bløde på fremmede valpladser, som H. P. Holst 1851 sang til de faldne:

Skøn er døden, som I fik,
ingen skønnere der findes.

De fik ikke nogen skøn men en tragisk død. Hvad er vel her på denne syndige jord mere tragisk end dette, at magten tvinger mennesker til at kæmpe imod det, som for dem er retten. Hvis disse unge mænd havde haft frit valg, så vilde man have funden dem i den modsatte lejr.

Dog, de anede; ja sommetider blinkede det for dem som klare lysglimt gennem krudtrøgen, at de kæmpede jo alligevel for Sønderjylland. De hørte gennem dødsskrigene i skyttegravens grus, at de stred for deres fædreland, for Danmark. Nu er de hjemme hos Gud! Før hjertet slog sit sidste slag, oplevede de det vidunderlige. De var nemlig — hvad brevene i min skuffe vidner om — bleven hjemmevant i den lyse verden bag død og grav, hvorom Hauch synger:

Der skal det åbenbares,
hvad Du har tænkt så tidt,
at den skal højest glædes,
som allermest har lidt.

En af dem skrev ligefrem dette vers til mig.

Der er intet i de forfærdelige krigsår, der har grebet mig dybere end deres skæbne. Men jeg har jo da også været deres lærer. Kan mindes deres lyttende opmærksomhed. Nu tænker jeg, at alle vi, som her har sluttet kreds om denne mindesten — slægtninge, kammerater og lærere

— nærer det stille ønske, at alle de unge kvinder og mænd, som i fremtids dage stanser her og læser de faldnes navne, må blive så dybt grebne af krigens rædsel, dens forfærdelige tragiske følger, at de bliver trofaste arbejdere for fred på jorden. Klarøjede til at spejde efter krigens årsager, varm-hjertede og kloge til at kæmpe imod den. —

Og så vil vi mindes de faldnes hjem. Alle deres kære! Mange flere af disse end her er mødt, vilde så gerne have været med i aften; men de kunde ikke. Krigen har tæret både på helbred og penge. De har lidt så meget og på så mange måder. Lad os mindes dem i vore lønkamre!«

Søndag aften samledes alle ved genforeningsstenen, hvor en elev, Hans Mikkelsen fra Hårup, i en smuk tale henvendte sig til mig og sagde blandt andet, at elever fra de svundne år i al stilhed — efter forslag af Mads Markussen, Hjortsvang — havde indsamlet penge til et avtomobil, som i en nær fremtid vilde komme kørende til Vestbirk og forblive her som min ejendom! Ganske overvældet bragte jeg forsamlingen min varmeste tak. Senere sendte jeg nedestående gennem årsskriftet; men da der er givere, som dette ikke kommer i hænde, så hidsætter jeg linjerne her:

Hver gang jeg går ind i min herlige bil
for ud i landet at fare,
da ser jeg de mange taknemlige smil,
den store, velkendte skare.

Jeg hører da ordene: Sæt Dig, farlil,
tænk over dit næste møde,
og tal så om livet i god gammel stil,
bring os lidt åndelig føde.

Jeg kørte ej frem gennem strålefyd —
blev helt fortrolig med sorgen —
men alt, hvad I gav, er som klokkernes lyd
mod hjemmet en Søndag morgen.

Tak, alle I kære, for pladsen jeg vandt
 i Eders higende indre;
 det blev bærende kraft i de år, som randt —
 til dødens stund vil den tindre.

Dette år, 1922, havde Studenterkredsen sit sommerstævne på Kerteminde højskole, og ved et offentligt møde derovre, Søndag den 30. Juli, talte jeg om »grundtvigske skoleidealer efter krigen.« Jeg søgte at skildre den ny åndelige bevægelse omkring i verden, som erklærer vor abstrakte forstandskultur krig, forlanger en dyberegående sindets dannelse, mere vilje og karakter. Man begynder nu så småt at forstå Grundtvigs ord:

»Lys uden varme
 er helvedes kval.«

Efter at have optrukket hovedlinjerne i tysk og engelsk opdragelse, sluttede jeg med en direkte appel til studenterne: »Kunde vi dog bare få højskolesagen indarbejdet i de folkelag, som af mange grunde står fremmede over for den, da vilde vi i fremtiden kunne undgå meget af det triste, der nu hærger landet som præriebrand. De centnertunge sociale spørgsmål kunde da læmpelig løses ad den hurtigste og bedste vej. Der er intet menneskeligt, som jeg tror stærkere på end dette. Her ligger én af tidens største opgaver og venter på ungdommen. Husk det, alle I grundtvigske studenter! I kan for tiden ikke gøre bedre brug af evner, kundskaber og kamplyst end ved at føre folkehøjskolen til sejr i vore købstæder.«

Ved efterårsmødet den 22. September sagde jeg i indledningsforedraget blandt andet: »Ingen i denne sal vil tage mig det fortrydeligt op, at jeg først hilser på lærer Niels Kjems. Ikke blot er Du, Kjems, og din søster Ingeborg vore kære gamle elever; men dertil kommer, at I begge to var med i verdenskrigen hele tiden. Hun ved trofast færd og under daglig ængstelse i hjemmet, og Du der ude, hvor kuglerne piftede. Tak for brevene, som Du under bulderet sendte hjem til din gamle forstander, og fordi Du nu på så dygtig og sund en måde arbejder for danskheden blandt vore landsmænd i de vanskelige forhold der nede syd for grænsen. Sig til, når der er noget, som Du tror, at jeg kan hjælpe Dig med.«

Samme efterår holdt tømremester Kristian Hansen og hans hustru, Karen, den 28. Oktober deres sølvbryllup. På vor skoles håndværkerafdeling har Kristian Hansen undervist 27 hold, før han i året 1920 opgav sin lærergerning. Hans forretning lagde beslag på ham i stigende grad, og han havde længe forud sagt til mig: Når Du spænder fra som forstander, så trækker jeg mig tilbage som lærer. Jeg hid-sætter her hovedtrækkene af en lille tale, som jeg holdt ved sølvbrylluppet: »Først en tak for indbydelsen til at være med her i dag. Men der er meget andet, som jeg har at takke sølvbrudeparret for. Vi har jo haft et godt fællesskab gennem de mange år. I Eders hjerter lå altid en skinnende perle, som mine øjne blev hængende ved. Det var Eders troskab! Troskab imod skolen og imod mig personlig. Den udfoldede sig så smukt i sølvbrudens gerning, da hun tjente mig, og i sølvbrudgommens undervisning for håndværkerne og stille, samvittighedsfulde færd. Mange gange har jeg anråbt Kristian Hansen om hjælp, når eleverne smadrede et vindue eller en statue, ødelagde en dør, tog bunden ud af sengene — eller mange andre dådfulde handlinger. Kristian

Hansen vidste næsten altid råd, og i modsat fald sagde han meget bestemt: Nej, det forstår jeg mig ikke på.

Men når gamle elever aldrig glemmer at sende en god hilsen med mig fra møderne hjem til ham og Karen, så skyldes dette i lige så høj grad sølvbruden. Tak, Karen, fordi Du åbnede og stadig åbner dit hjem for højskolens elever; fordi Du med dit hjerte forstår, at når piger i 3 måneder og karle i 5 færdes her, så er det vor opgave at være noget for dem.

Kære sølvbrudepar! Tak for al Eders troskab, Gud velsigne Eders hjem, Eders herlige samliv, Eders håbefulde datter Ellen, til livets sol går ned!« —

Ind under Jul sendte jeg dette år gamle elever og kære venner denne hilsen:

Rundt i verden er sult og nød,
sorg og sygdom, hvor blodet flød.
O, måtte dog menneskesindet,
opvarmet af julemindet,
i håbet skue den nyårsmorgen,
hvor Bethlehemsbarnet har slukket sorgen.

Da vi lige havde fået sommerskolen slået i gang 1924, kom budskabet her til om den kære, gamle læge Lars Ammitsbøl Hobolths død. Folk standsede hinanden på gaden og talte vemodigt og stilfærdigt om denne ædle menneskeven, som alle holdt så meget af. Det passede på ham, hvad Henrik Ibsen sagde om sin moder: »Hun havde kun én lidenskab, og det var den fra morgen til aften at gå og gøre godt imod alle«. Ja — der var jo den forskel, at lægen i Østbirk måtte tage nætterne til hjælp. Nat og dag

rullede vognen afsted til sygelejerne. Vel tilmode sad han og dampede på piben, hans uadskillelige ledsager. Det er ret mærkeligt, hvad han med sine skrøbelige lunger kunde holde til gennem 40 år. Der var noget ved ham, som mindede om Thylands høje, rene luft, hvor han fødtes i Thisted 6. Marts 1852. Han nedsatte sig i Østbirk 26. November 1886, en månedstid efter, at jeg havde overtaget Vestbirk højskole. Den 28. Juni 1887 viedes han oppe i Heltborg kirke til Anna Hjardemaal.

Hobolth gav altid indtryk af at være en hjemmets mand. Jeg erindrer, hvor voldsomt det rystede ham — og måske også hidførte en anden indre vurderer af mangt og meget — da sønnen Martin druknede i Torp sø i somren 1900, og moderen nær havde sat livet til i forsøget på at redde ham. —

Der er jo tidt mørke skyer over de hjem, hvortil lægen bliver hentet; men med Hobolth kom der altid solstråler. Han vidste, hvor meget den sjælelige tilstand betyder, og så opmuntrede han patienten og havde en ganske sjælden evne til at fremkalde glæde i sindet. Her er vi i stor taknemlighedsgæld til denne mand. — Somme tider bad han kusken om at holde en halv times tid eller så uden for min dør. Så kom han ind uden noget bestemt ærinde; men jeg vidste besked, for han havde sagt første gang: »Jeg kan næsten ikke holde ud at tale med bedrøvede mennesker om sygdom hele døgnet. Nu vil vi to snakke om noget andet.« Så krydsede vi tidt klinge om politiske spørgsmål, hvor vore ånskuelser gik i forskellig retning. Han kunde da byde farvel med et vel ment: »Tak for idag. Det gør så godt med en smule hvile en gang imellem.«

Alle børn hang ved ham. Det var ikke så sjældent, at han fra sin vogn råbte: »Goddag Ane« eller »Goddag Jens, imorgen skal Du vel have mange fremmede?« Imorgen det var deres fødselsdag. Jeg spurgte ham en gang, om han

kendte alle børns fødselsdage i sit store distrikt. »Ja,« sagde han, »alle de, som jeg har hjulpet til verden.« Og det var ikke så få. Hans hukommelse var rent vidunderlig; men som et stort, godt barn var han vist ret uvidende om hvor langt hans rige evner egentlig nåede. En nordsjællandsk lærer, som han havde læst sammen med på det Monradske kursus, sagde til mig en gang, da jeg havde talt i hans forening: »Vi ventede alle, at Hobolth vilde få en fremtid som videnskabsmand på universitetet.« Da jeg nævnte dette for Østbirkelægen, svarede han med et lunt smil: »Ja, var jeg så bleven lykkeligere ved det?«

Ingen ordfører har samlet så mange tilhørere ved Vestbirk højskoles efterårsmøder som han. Da kom nemlig — foruden de sædvanlige gæster — en stor flok mennesker, som var ham taknemlig for deres helbred. Han talte klart og dygtigt om »Den første barnepleje«, »Forebyggelse af tuberkulose« m. m., men han havde ikke nogen stærk tro på sine ords virkning. En læge, der kommer i alle hjem og undersøger så mange menneskekroppe, kan vel ikke undgå lidt pessimisme. —

Ved siden af den gamle lægebolig i Østbirk har vi nu rejst et mindesmærke for Hobolth. Da jeg fik opfordring til at forme indskriften, gled min tanke over til den sydfynske kirkegård, hvor mine forældre hviler. Der står et gravminde over Niels Hansen, Langhøjsmølle, som testamenterede sin formue til de fynske friskoler. Det bærer følgende indskrift:

»Det blev givet ham skønt at vinde
hos små og store et elsket minde.«

Disse linjer blev nu med rette indristet på mindestenen.

Den 1. August 1924 kom Studenterkredsen igen for at holde feriekursus. Dette gav os, ligesom 1920, nogle indholdsrige dage. Ved slutningsfesten blev jeg kåret til kredsens æresmedlem. —

Da studenterne rejste, blev der i en fart gjort i stand til at modtage ny gæster, nemlig 54 Englændere, hvoraf flertallet var lærere og lærerinder i folkeskolen; men Mr. Mallon, leder af den kendte institution »Toynbee Hall settlement« i Øst-London, dukkede også op i denne skare, som under forstander P. Manniches førerskab rejste 14 dage rundt her i Danmark. — De danske mennesker, som tror, at Englænderne altid er tørre og kedelige, skulde have hørt og set deres overstrømmende livlighed og elskværdighed her hos os.

Jeg måtte så holde foredrag på deres sprog om højskoleliv, og da flere af dem i forvejen gennem bøger kendte noget til Grundtvig og hans skoletanker, dvælede jeg især ved egne erfaringer her gennem de svundne år. Med stor ængstelse tog jeg fat; men det hjalp mig lidt, at jeg et par gange havde prøvet at tale i Hyde park. De fulgte foredraget med levende forståelse og brød ud i lydeligt bifald den ene gang efter den anden. Foredraget efterfulgtes af en spørgetime. De vilde vide besked. En lærerinde tog mig under armen og forsikrede, at jeg vilde aldrig blive gammel, og en højvokset lærer kyssede mig på kinden. Jeg vilde gøre gengæld; men han var for lang; jeg kunde ikke nå der op. Ved en lille festlighed i spisesalen følte de sig ganske hjemme. Tale fulgte på tale. Vi fik orgel og violin derind. Snart sang Englænderne én af deres sange, og snart vi én af vore. Ja et par gange sang begge parter den samme, hver på sit sprog, f. e. »Nærmere Gud til Dig« og »Home!«

Vi kom sent til ro den aften, og næste morgen var gæsterne tidlig oppe for at se landbruget, heste, køer, svin og høns. Skolens lokaler og lærerhjemmene blev heller ikke

glemt. Alt vilde de vide besked om, og fotografiapparaterne blev flittigt brugt.

Hjemkommen til England sendte de mig et kunstnerisk udstyret album med fotografier, som de havde taget på rejsen, og med en varm tak, fordi jeg havde hjulpen dem til at forstå de værdifulde og for England så efterlignelsesværdige folkehøjskoler. «Vi kom til at holde så meget af Dem og deres smukke, gæstfrie land.»

Min gamle ven, forfatteren Jens Skytte på Søndre Bakkehus ved Kolding, fyldte den 10. Februar 1925 de fire snese år. Jeg sendte ham dette telegram:

Tak, ædle ven, for hjælpen god.
Så tidt Du styrket har mit mod.
Du blanded Fyn og Jylland sammen
til dybest alvor, skyldløs gammen.
Jeg hejser nu mit danske flag
og ønsker Dig en herlig dag.

Navnlig ved vore ugentlige vintermøder har Jens Skyttes værker været os til stor glæde. Datteren Karen var en meget flink lærerinde her på højskolen.

Godt en uge senere, den 19. Februar fyldte Anton Hansen 70 år. Ved en aftenfest for ham sang vi til tonen: »Vort modersmål er dejligt« nedenstående, som jeg havde digtet:

I årle morgentime vi hejsede vort flag,
og der er liv på skolen; det er en højtidsdag.
Vor lærer, Anton Hansen, har nået støvets år,
og endnu muntert smilende han rundt iblandt os går.

Det lyder som et æventyr, at tiden sådan svandt!
 At han for fem og treti år sin gode hustru vandt.
 Vi mindes godt Sofies lidt ængstelige fjed,
 da hun forlod sit gode hjem i Mørkegades fred.

Thi kristendom og dankhed var barndomshjemmets pyrd.
 Forældrene de mødte, når Hostrup slog til lyd.
 Hvad var der vel i Vestbirk af al den herlighed?
 Men hjertets kræfter sejrede og vared stille ved.

Og Anton Hansen elskede den samme toneklang.
 Han lyttede til Birkedal og Ryslingkirkens sang.
 Han vilde løfte småkårsfolk op til en bedre tid
 og forme samfundsglæde ved oplysningssolen blid.

Se, datter Karen vandred i Gedved ung og fro,
 en prægtig protestantisk Munk hun skænkede sin tro.
 Han kom fra Klippeøen og drog i skolen ind,
 hvor hun hver dag ham hjælper af et glad og frejdigt sind.

Ja, nu er Anton bedstefar og taler børneord,
 som aldrig nogen hørte før af ham på denne jord.
 Korsør er jordens centrum og livets valfartssted.
 Der vil han finde milde ord, til livets sol går ned.

Vi hilser jubilaren nu i denne højtidsstund
 og ønsker ham til lykke fra vort hjertes dybe grund.
 Tak for vort samlivs glæde i alle svundne år.
 Gud skærme Dig og dine i vinter som i vår.

Derpå holdt jeg følgende lille tale: »Jeg har kendt mit søskendebarn, Anton Hansen, så langt tilbage, som mine erindringer i det hele taget går. Vi var legekammerater i

barndomstiden, men i ungdomsårene gik vi — hvad der jo er naturligt — ofte ad forskellige veje. Vi samlede ind, hver på sit område. Da vi så atter mødtes, var det som lærere på Københavns højskole 1883—86. Her blev planen lagt til vort gode 38 årige samarbejde. Vi var godt enige om, at håndværkerafdelingen ikke nogen sinde måtte stryge det allermindste af højskolens idé. Grundtvigs programsang: »Hvad solskin er for det sorte muld«, skulde lyde med samme varme klang i håndværkernes som i landmændenes mund. Det største i folkehøjskolens gerning måtte ikke blive pynteklud på den faglige undervisning. Og jeg takker idag Anton Hansen, fordi han altid holdt fanen ren og lod den vaje højt over al tåbelig overtro på, at fagdannelse alene kan klare sagen. Som en mand af gammel grundtvigsk støbning vidste han, at der skal mere til, hvis ungdomslivet skal blive indholdsrigt i hjem og fædreland.

Ligeledes må jeg bringe ham en varm tak, fordi han ad mange gange og altid med små pengemidler fik denne skolebygning rejst. En Askovlærer gik længe og studerede alt dette for, som han sagde: Disse bygninger er på en måde skolens historie. Og hvad der er så vigtigt for den, der skal skaffe pengene: overslagene passede. Der var aldrig overskridelser. En gang blev der endogså 5 kroner 63 øre til overs. Sådan noget sker vist såre sjælden. Tidt går det ligesom med vore lynafledere. Overslaget lød på 500 kr., men regningen blev 1125 kr. —

Fødselsdagsbarnet har jo haft meget arbejde uden for højskolen. Han byggede adskillige børneskoler og samlingshuse, var sognerådsmedlem, kørte med provsten til kirkesyn, havde tillidshverv i Horsens-Bryrup banen, brugsforeningen, elektrisitetsværket m. m. Det skal jeg ikke komme ind på her. Men der er noget, som jeg absolut må have udtalt. Det er en personlig tak til Dig, kære Anton Hansen. Tak til Dig og din hustru for Eders troskab imod mig gennem

de mange år. Til daglig går vi to herrer jo ikke og overdænger hinanden med kærlighedserklæringer. Desuden har Du jo ikke, som Du selv siger »de fag, som der er følelse i.« Men når bølgerne bruser, så ser vi indenfor til hinanden. Du er til tider gået i ilden for mig, hvor ingen anden turde eller kunde. Det tænker jeg også på idag.

Og så springer min tanke tilbage til barndomsårene. Kan Du huske, hvor vi længtes efter at få uhr på lommen? Kæden var det jo nemt med. Et bånd kunde gøre det. Så begyndte vi med at fæstne dette til en træskoplade, som lå stille i lommen. Vi følte da slet ingen trang til at se, hvor mange klokken var. Senere blev vi så velhavende, at vi fik solring. Den kunde helt godt sige os klokkeslettet, når blot solen skinnede. Endelig nåede vi til uhret. Det rigtige uhr. Men så vidt jeg har set, er der endnu hos Dig en lille levning tilbage af den gamle Adam. Ak, vi bliver så vist aldrig helt færdige med ham! Uhret svarer ikke til kæden. Derfor har jeg her til Dig, som en erindring om dagen, et virkeligt gulduhr. Det er sandelig ikke for tidligt, at Du får det.

Da Du jo ikke ynder stærke udtalelser, så har jeg på uhret kun skrevet de få ord, som jeg nok kan stå ved: Tak for 38 års trofast hjælp! Og så råber alle vi unge tre kraftige hurraer for fødselsdagsbarnet!«

En dag i April så jeg — lige hjemkommen fra en udenlandsrejse — i dagbladene, at den gamle kære Nutzhorn på Askov var død og jordet. Hvor vilde jeg dog gerne have fulgt hans kiste. Han var den sidstlevende af de rigens gode mænd, som har været mine lærere i de unge år. Hvor var han elskelig. Vi har haft rige timer sammen. Også da

vi tilligemed Bågø formede Folkehøjskolens sangbog. Et af de dygtigste historiske foredrag, som er holdt ved vore efterårsmøder, var Nutzhorns: »Steen Blicher og Himmelbjergfesterne«.

Om mine rejser blot et par ord. Adskillige andre højskolemænd, har været i Amerika. Det har jeg aldrig — trods opfordring nok fra landsmænd der ovre —. Jeg var en gang på vej, men nåede ikke længere end til Horsens! Jeg mener at have lært ikke så lidt i Norge, Sverige, Finland, England Tyskland, Svejts, Frankrig, og Italien. Vore brødrefolk og Englænderne har jeg gæstet fem gange. Om alt dette er der fortalt i andre bøger. Dog har jeg glemt et lille minde, som passende kan nævnes her. Mr. Thornton førte mig i London sammen med den nu afdøde sekretær i Englands berømteste fængselselskab »Howard-association« kvækeren William Tallack. Denne mand og hans hustru var to fromme mennesker, i hvis hjem det var dejligt at dvæle. Hos dem har jeg i årenes løb hentet mange oplysninger om engelske nutidsforhold, lige som jeg da også har forsynet Mr. Tallack med ikke så lidt stof til de udmærkede artikler, som han jævnlig skrev i »Times« om danske forhold. Rejserne har nemlig lært mig, at hvis vi i Danmark ønsker at blive ret forstået i de store kulturlande, så må vi selv gøre noget der for. Ægteparret Tallacks breve til mig om »Grundtvig og sakramenterne«, »Vennernes samfund og militærtjenesten«, »Livets aftenstund« o. fl. er elskelige, som deres skikkelser var det, når jeg sad hos dem en sommeraften i Clapton Common.

Her nogle få linjer om min forfattervirksomhed. Den tidligere omtalte fortælling »Fra en fynsk landsby« er i min Vestbirketid udkommet i anden og tredje udgave, i alt 4000 eksemplarer. Nu er den udsolgt. Det samme gælder bogen: »Wergeland-Bjørnson-Sverdrup«. Fortællingen »De udviklede« har jeg omarbejdet og forkortet meget. Nu er den — med tegninger af Rasmus Christiansen — trykt i Wisbechs almanak for 1918, som den gang redigeredes af min gamle ven Zakarias Nielsen, der gentagende opfordrede mig til at skrive en lille fortælling, som han kunde bruge i almanakken.

Ved udgivelse af mit første bind »Foredrag« havde jeg en god rådgiver og hjælper i N. Johan Laursen, Århus. Han var den gang redaktør af »Århus Folkeblad« og blev jo senere rigsdagsmand og præst ved domkirken. Han og hans slægtninge i landsbyen Tønning, hvor han er født, en halv mils vej her fra, har støttet Vestbirk højskole i al min tid. Ved efterårsmøder og andre lejligheder har N. Joh. Laursen holdt indholdsrige og tankevægtige foredrag her.

Senere udsendte jeg tre bind »Foredrag«, »Breve til ungdommen«, »Festtaler og foredrag«, »Breve til mine elever«, »Talt og skrevet« (glimt fra mit værksted gennem 30 år) »Foredrag, afhandlinger og digte«, »Minder fra min barndom og ungdom« samt »I de unges lejr«. Endvidere udgav jeg 1909 en levnedstegning af William Gladstone. Jeg havde talt om ham og hans tidsalder i England ved Dansk friskoleforenings kursus her, og deltagerne opfordrede mig stærkt til at offentliggøre mine optegnelser. Disse giver ikke nogen udtømmende skildring af Gladstones politiske handlinger men er et forsøg på at føre læserne i stue sammen med ét af de største og ædleste kristne mennesker, der har levet i det 19. århundrede. »Udvalget for folkeoplysningens fremme« vilde gerne have manuskriptet og har udsendt bogen i to oplag. Der er solgt over 6000 eksemplarer.

Ligesom N. Joh. Laursen tog sig af mine første bøger, således har jeg i Holger Budde-Lund haft en fortrinlig rådgiver og forstående hjælper ved udgivelsen af de sidste 6 bind.

Indtægten ved salget af de bøger, jeg har skrevet, blev indtil genforeningen med Sønderjylland anvendt til dækning af sønderjydske elevs ophold her. De fik nemlig altid fri undervisning, og adskillige betalte heller ikke noget for kosten.

Det er mig en glæde, at min eftermand følger i sporet. Kr. Nørgaard har udført et trofast og uegennyttigt arbejde blandt vore sønderjydske landsmænd. Og der er jo intet sted i Danmark større trang til gode ordførere.

Jeg har også ret ofte brugt min pen i aviser, ugeblade, månedsskrifter og Vestbirk højskoles årsskrift.

Det er mange år siden, at jeg lagde min digterærgerrighed højt op på hylden; men på gode venners festlige dage kan jeg dog tidt ikke lade være med at rime nogle linjer sammen som lykønskning. Læserne har jo allerede fået enkelte prøver. Jeg tager endnu frem et par af bunken, som sendtes til to mænd, der har været mine gode, trofaste venner og hjælpere. Den ene er pastor Jul. Plesner oppe i Vrensted. I den tid, han var sognepræst i Østbirk, havde han et bibelhistorisk foredrag ugentlig for eleverne. Det var de glade ved, ligesom vi andre var det ved Plesners og hans hustrus besøg hos os i ny og næ. Her og i hele sognet er mange lyse minder om denne præstefamilje. Ikke mindst blandt småfolk, som præsten ind under jul kørte omkring med varer til, så de ikke skulde mangle noget for at kunne fejre højtiden smukt i deres hjem.

Jeg hilser på pastor Plesner hvert år 24. September. Det er hans fødselsdag. 1919 fik han disse linjer:

Idag og hele året ud
 velsignelse fra himlens Gud.
 En kærlig tak Du også får
 for vennesind i svundne år. —

Lærer Skrydstrup, som i mange år havde sin gerning i Lundum, en mils vej her fra, og i hvis forening jeg meget ofte talte, var Sønderjyde og hjalp mig til forståelse af mange forhold der nede syd for grænsen. Da han den 22. August 1920 fyldte 70 år, skrev jeg til ham:

Med sønderjysk blod i årer,
 det fineste, vor tid så,
 Du står nu med smil gennem tårer,
 når Danmark Du tænker på.
 Tak for de svundne dage
 Du ydmyge, gæve mand!
 Guds rige velsignelse drage
 med Dig ind i fremtidens land.

I anledning af, at 40 år var svunden, siden Anton Hansen og jeg begyndte vort arbejde her, ordnede elevmødets deltagere 1926 et fakkeltog, som tog sig pragtfuldt ud i den klare sommeraften. Ude fra marken marcherede det lange tog, der talte 400 deltagere ind i haven, hvor en mængde mennesker var samlet, for tilsidst at svinge op foran mit hjem, hvor fru Sofie Hansen, Anton Hansen og jeg tog imod det. Forstander Nørgaard holdt en smuk fakkeltale. Han mindede om, at den skole, hvor vi gennem de 40 år i fællesskab virkede, har haft omtrent 9000 elever i 80 hold.

»Vi bærer blus og takker Eder for alt, hvad I har bragt os i disse 40 år, og vi håber at kunne takke Eder nu og i fremtiden gennem et godt arbejde til berigelse af dansk folkeliv og menighedsliv.«

Anton Hansen takkede og gav udtryk for sin glæde over at have været med i en gerning til dygtiggørelse af de unge.

Så udtalte jeg omtrent følgende: »Fakkeltog er gamle i verden. I oldtidens Athen og i den katolske kirke brugtes de. I vore dage anvendes de mest for at hædre og takke fortjente medborgere eller til minde om mærkelige begivenheder. Her på Vestbirk højskole bliver vi lærere fra morgen til aften mindede om gamle elevers taknemlighed. Vi holder jo hver dag foredrag foran det store dejlige billede fra Eder: Dannevirke bygges.

Af mit fulde hjerte takker jeg Eder for denne festlige aftenstund og for alt, hvad I har skænket mig; både det, som alle kan se og det, som ad usynlige veje bevæger sig fra det ene menneskehjerte til det andet.

Og da nu skolens venner her i kredsen også har givet møde, så lad mig tilføje, at blandt det meget, som disse dage kalder frem i mit sind, er også minderne om alt det gode, som egnen har skænket mig: deltagelse i vanskelige tider, redebøn hjælp i alt, hvad der gjaldt den skole, som man for godt en menneskealder siden betroede mig ledelsen af, og som ingen kan ønske velsignelse over i al fremtid inderligere end jeg.

Måtte dog Vestbirk højskole være et samlende midtpunkt for fremadstræbende ungdom slægt efter slægt!

Tak til alle, i hvis hjerter højskolen har funden en plads og som har vist den velvilje. Og lad os så, kære venner, her ved faklernes skin råbe et kraftigt hurra for Vestbirk højskole — mit velvoksne hjertebarn!«

VESTBIK HØJSKOLE 1926

Hvad vi hørte og så i den vårglade stund,
 og som greb os med vækkende magt,
 det skal drages helt ind på en virkelig grund
 med alt godt og alt ædelt i pagt.

Vi har set det så skønt, vi har drømt det så lyst,
 dette fremtids forjættede land;
 mens vort frejdige håb bar os hen mod dets kyst,
 fik vi tro på, at drømmen var sand.

Gennem den skal vi kæmpe os frem til en dag,
 — og Gud Fader vil signe vor id; —
 når vi ærligt og trofast står sammen i lag,
 må der komme en gyldenårstid.

